

P. P. PANAITESCU

CONTRIBUȚII LA O BIOGRAFIE

A LUI

N. BĂLCESCU

BUCUREȘTI

Tip. «Convorbiri Literare» Strada Câmpineanu No. 17

1924

Petre Scimnea
1930

P. P. PANAITESCU

CONTRIBUȚII LA O BIOGRAFIE

A LUI

N. BĂLCESCU

BUCUREȘTI

Tip. «Convorbiri Literare» Strada Cămpineanu» No. 17

1923

P R E F A Ț A

Cine deschide «Istoria lui Mihai Viteazul», opera neterminată a lui N. Bălcescu, o marmură antică mutilată, e izbit dela început, deși povestirea curge senină, voit senină, de rotunzimea sonoră a frazelor, de afirmația lor sigură, aproape poruncitoare. Este ceva retoric, ceva eloquent în acest stil, a cărui armonie însă îmbălânzește strigătul și mlădie asprimea apostrofei. Nicăeri nu găsim ritmul larg al visătorului, nicăeri preciziunea ideii nu dă loc nuanțelor. Acesta este tonul omului de acțiune, a luptătorului pentru ideie, cartea este apròape o predică.

Bălcescu era desigur un luptător pentru ideie, pentru ideia rece în logica ei și sigură de sine. Era un raționalist entusiast ca mulți din generația intelectualilor din care făcea parte, oameni cari puneau în căldura cultului lor pentru ideie, ceea ce lipsea poate ca simțire în sufletul lor.

Raționaliștii nu se îndoiesc, ei sunt deci luptători, oameni de acțiune.

Bălcescu a putut fi astfel un erou, un om al jertfei pentru credințele lui naționale și democratice, jertfă pe care o știm azi cât a fost de dureroasă pentru ei.

Acest tânăr cu ochii adânci, cu figura palidă încadrată în barbă, cum ni-l arată melancolicele tablouri ale vechii școale de portrete, avea de fapt foarte puțină poezie sufletească. Pe când un Russo voia să oprească vremea de dragul farmecului bătrânesc al trecutului și al vechilor legende și era în același timp un delicat îndrăgostit al naturei, toate acestea Bălcescu le alegea și le schimba în arme de luptă intelectuală. Când vorbește de natură, de trecut, să nu ne înșelăm, este eloquent dar nu este

înduioșat. Căci era, lucru rar pentru entuziaști, un spirit practic cu o rară limpezime de vederi.

Era un om cu hotărârea dărză care culege pe drumul său tot ce-i poate sluji, dar sufletul lui nu și-l dă decât icoanei ce-l călăuzește.

Trăia într-o societate în care ideia liberă și jocurile ei capricioase și scânteietoare erau un lucru nou și mulți îl priveau cu o nețărmurită admirație.

Astfel încât Bălcescu nu este un raționalist numai pentru că viața lui a fost o credință într'un ideal de esență rațională, dar în țesătura intimă a operei lui, mai ales cea din timpul exilului, este o obsesie de a căuta ideia care să acopere cu generalitatea ei faptul și să-i dea un sens.

Dar aceste trăsături ale societății vremii, ce le regăsim la dânsul, să nu ne facă să credem că nu aducea ceva nou față de mediul intelectualilor români contemporani.

Societatea lor avea ceva artificial în sine. Era străbătută de idei apusene ce nu se altoiseră încă pe fondul sufletesc românesc și ca într-o epocă de tranziție erau multe contradicții în atmosfera ei și puține directive unitare hotărâte. Erau mai mult individualități remarcabile decât curente și școli, individualități adesea foarte deosebite între ele, de la un Eliade, apostol egoist ca un profet iudaic, până la un Alecsandri, elegant spirit de suprafață.

Era o clasă de oameni culți care trăiau mult în saloane, unde femeile jucau un rol intelectual foarte însemnat, raționaliste și luptătoare și ele, spirite sătule de Orient, care printr-o reacție naturală se masculinizau.

Ceia-ce-i lega pe toți era însă credința în liberalism, mai puțin în naționalism, și acel spirit al romantismului apusean, care natural prinsese repede într-o societate de individualități.

Și Bălcescu prin unele laturi era un romantic, atâtea din izbucnirile lui entuziaste îl trădează, dar se apropia totuși prin spiritul său mai serios, o seriozitate luminoasă și tânără, de inteligență mult mai cumpănită a lui Kogălniceanu. Raționalismul lui Bălcescu alcătuiă o ideologie mai sănătoasă decât a celor din jurul lui. Prin muncă, prin experiență, el se coborâse, desigur nu dela începutul carierei sale, la realitate. A cunoscut și a

iubit trecutul și viața populară românească și mintea lui sintetică s'a hrănit din această analiză a realității.

Dacă a fost și el un om al mediului intelectual, mult influențat de cultura franceză a vremii, prieten cu boeroaicele intelectuale și cu boerii tineri franțuziți, nu e mai puțin adevărat că viața lui de activitate intensă l'a făcut să cunoască și alte realități și l-a pus în fața altor probleme de ordin spiritual de cât acelea cari se puteau culege din acel mediu.

Viața lui suflătească alcătuită, cum am spus, din multe idei și din puține sentimente adânci, este în strânsă legătură cu omul de acțiune. Dacă acțiunea i-a fost călăuzită de anume idei, totuși tot ea este aceia care de nevoie, din cauza problemelor cari i-le ridica în față, dădea naștere ideilor lui Bălcescu, în cele mai multe cazuri idei luptătoare.

Si din ce în ce ele se însumau într'o sinteză a dezvoltării neamului nostru și a rostului lui în lumina istoriei, sinteză pe care începem s'o întrezărim către sfârșitul vieții lui, neînchegată încă definitiv în momentul morții lui la 33 de ani.

Ceace-l înalță mai mult în ochii noștri e, cu tot acest început de sinteza matură, marea lui tinerețe. Viața lui radiază tinerețe. Acțiunea furtunoasă, câte odată aproape brutală în desfășurarea avântului său, cugetarea goală călăuzită de entuziasm, ceace vine întotdeauna înainte de formă și de simțire adâncă, în epoci de tinerețe, toate ne dau această impresie.

Deaceia poate opera lui este încă vie pentru sufletele noastre, pe când a multora dintre contemporanii lui începe a fi privită cu respectul datorit unor vechi stampe prăfuite.

* * *

Lucrarea de față nu are pretenția să urmărească acest spirit în dezvoltarea lui și în mediul său intelectual, ci e mai mult o contribuție de critică istorică la acest scop. Materialul inedit ce am avut la îndemână ¹⁾, precum și cel publicat dar neîntrebu-

1) În afară de cel aflat în Mssele. Academiei Române sunt scrisorile inedite ale lui Bălcescu către A. G. Golescu și alte acte în legătură cu această corespondență, cari mi-au fost puse la îndemână de d. A. Bengescu și acelea către Paul Battailard, aflate în posesia d-lui I. I. Brătianu, cari mi-au fost comunicate în copie de d-ra Z. Balș, pentru care le aduc aci mulțumiri. Din corespondența către A. G. Golescu trei scrisori au fost publicate în „Anul 1848 în Principatele Române”, VI, p. 23, 37, 74 și alte două de N. Iorga în „Revista Nouă”, IV 1891, p. 354-5. Alte trei-spre-zece scrisori din această corespondență erau inedite.

înțat încă pentru biografia lui Bălcescu, mi-au îngăduit a lămuri faptele și ideile lui cu multe știri necunoscute sau necercetate, pe cari le prezint sub această formă.

Lucrarea apărută întâi în revista «Convorbiri Literare» iese acum în volum cu oarecari deosebiri, grație d-lui Mandrea, coborâtor din familia Bălcescu, care a suportat cheltuelile tiparului.

I.

Tocilescu' dă ca dată a nașterii lui N. Bălcescu 29 Iunie 11 Iulie 1819 ¹⁾. Lucrarea lui Tocilescu nu indică izvoarele de cari s'a servit. Această știre ca și câteva altele provind desigur din comunicații orale ale rudelor și cunoscuților lui Bălcescu, cari trăiau încă în vremea când se publică acea lucrare ²⁾. Anul 1819 se confirmă și prin alte mărturii. Este întâi o notiță biografică asupra lui N. Bălcescu, pe care o publică la 1857 ziarul «Concordia» ca introducere la «Cântarea României» pusă în versuri de Bolintineanu ³⁾. De unde provin știrile foarte prețioase pe cari le aduce acea notiță? La sfârșitul ei se spune: «Aceste date le-am cules după d. I. Voinescu II, un alt Român mort în exil ⁴⁾ și care asemenea merită a fi regretat de compatrioții săi ⁵⁾.»

Am reușit a găsi scrierea lui Voinescu II, care nu mai fusese întrebuințată de la Tocilescu. Un exemplar se păstrează între foile volante cu cuprins felurit din manuscriptul 4077 al Academiei Române ⁶⁾. Scrierea conține numai 4 pagini și poartă titlul «Nicolae Bălcescu, Paris 1853. De Soyé et Bouchat imprimeurs rue de la Seine 36». Semnată I. Voinescu. Incepând cu o citație din «Cântarea României» și cu unele amănunte asupra morții lui Bălcescu, trece la o scurtă descriere a vieții lui. Spune că avea o inteligență întinsă, o imaginație bogată și o memorie rară: „L'am auzit noi înșine în multe rânduri recitând sute de versuri, ca când ar fi citit într'o carte.” ⁷⁾ Se dau: data

1) Gr. Tocilescu, *N. Bălcescu, viața, timpul și operele sale*. București 1876 p. 27.

2) Că Tocilescu a întrebuințat astfel de știri o spune Xenopo într'o recenzie din „*Convorbiri Literare*” X. 1876. p. 71. ~

3) „*Concordia*”, Anul I p. 151-2 și ediție separată, Socec 1853.

4) La Paris la 31 Decembrie 1855. Ubicini. *Provinces roumaines* p. 193, nota I.

5) „*Concordia*” p. 151.

6) f. 131-2.

7) Pag. 2.

nașterii 1819 și mai multe amănunte în special asupra tineriei lui Bălcescu, cari sunt cu atât mai prețioase cu cât sunt probabil comunicate de el însuși. Despre o anecdotă se spune: «acest anecdot îl ținem chiar din gura răposatului, care ni l-a istorisit în mai multe rânduri ¹⁾».

Tocilescu a cunoscut scrierea, utilizând știri dinr'însa, reproducând și anecdota pomenită și altele, ce nu le putea lua de aiurea, nefiind reproduse în notița din «Concordia». Totuși a lăsat la o parte unele știri interesante. Știrile lui Voinescu sunt importante, de oarece îl găsim — cum vom vedea — în relații cu Bălcescu încă din 1843 și probabil că se cunoșteau și de mai înainte, căci amândoi fuseseră ofițeri în miliția când regulamentul. Numai la urmă pare a se fi produs oarecare răceală între ei, Bălcescu scria astfel lui A. G. Golescu: când «Despre Voinescu crezu că are în inimă un «bun fond», că este primitor de sentimente generoase, dar pe lângă un naturel pasionat, un defect mare încă îl strică: aceasta este că e invidios și foarte mult. D'aci ese toate gresalele lui» ²⁾.

Data nașterii daă de Tocilescu și de Voinescu II, care trebuie s'o știe de la însuși Bălcescu, este contrazisă de un alt izvor. D. Iuliu Tuduceșcu a publicat anume în «Convorbiri Literare» XXXIV ³⁾ două acte asupra închiderii lui Bălcescu la Mărgineni în 1841, din care rezultă că el avea atunci 19 ani, deci s'ar fi născut la 1822. Această dată nu poate fi primită.

În matricula colegului Sf. Sava N. Bălcescu e trecut la 1834 ca având 15 ani ⁴⁾. Pe de altă parte e cert că la 1849, dacă nu la 1838, era deja iuncăr, căci atunci s'a întemeiat, cum vom vedea, o școală pentru soldați, la care în această calitate a luat și el parte. Dar un iuncăr de 18 ani ni se pare cam tânăr. De aceea trebuie să admitem presupunerea lui I. Bogdan, că schimbarea vârstei în actele procesului de la 1840 s'a făcut în scop de a scăpa pe Bălcescu ca minor de o pedeapsă mai grea ⁵⁾.

1) Pag. 3 nota.

2) Scrisoarea din Constantinopol, 5 Aprilie 1849.

3) Pag. 1125-7.

4) N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu D. Știrbel, Memoriul II, în Analele Academiei Române*. Tom. XXVIII, p. 141 Cf. și mai departe asupra acestor matricule.

5) *Convorbiri Literare*, I. c.

El se naște la București ¹⁾ Tatăl său pitarul Barbu Bălcescu ²⁾ moare de vreme, căci pe soția lui o găsim de curând numită «văduva» ³⁾ Ion Ghica, o numește Serdăreasa Tinca Petreasca Bălcescu și adaogă că era o femeie foarte stimată și tămăduia albeața de ochi ⁴⁾. Familia lui Bălcescu era originară din jud. Argeș. în satul Bălcești pe valea Topologului ⁵⁾.

N. Bălcescu era fratele al doilea după Constantin și-mai avea un frate mai mic Barbu, o soră, Sevasti, dela care aveam o scrisoare și alta căsătorită după un Geanolu. ⁶⁾ Frații aceștia au jucat roluri secundare în revoluția dela 1848.

La 1821 familia bejenește în Ardeal ⁷⁾, dar în satul Bălcești unde s'au găsit o mare parte din hârtiile lui ⁸⁾, trebuie să-și fi petrecut N. Bălcescu copilăria sa.

La 7 ani începe a învăța grecește ⁹⁾, ceeace-l va ajuta mult în studiile sale istorice. Afară de grecește se vede că el a cunoscut franceza, în care a scris lucrări, engleza, lucru nou pe atunci, deoarece citează traducerea engleză a lui Paul de Alep și pe Gibbon în original în «Starea socială a muncitorilor plugari», și în «Question Economique des principautés danubiennes» și chiar se duce în 1850 în Anglia, unde are convorbiri cu diferite personalități politice și relații cu presa, apoi latina, probabil germana ¹⁰⁾, poate și italiană ¹¹⁾.

1) Tocilescu, *N. Bălcescu* p. 27.

2) Ibid.

3) Ibid Ghica *Opere complete* ed. Minerva III p. 381.

4) Ibid.

5) Comunicare a d-nei Mandrea, nepoată de frate a scriitorului. În satul apropiat Găltofani este o biserică din veacul al XVIII refăcută de fratele și sora lui Nicolae Bălcescu la 1865. (V. Drăghiceanu. *Referat asupra bisericii din Găltofani la Comisiunea Monumentelor Istorice*. dosar XIX-1-921). Genealogia lui Șt. Greceanu, care leagă pe N. Bălcescu de Bălceștii olteni este greșită. (Șt. Greceanu. *Genealogii documentate ale familiilor boeresti*, I. p. 255-7 și 249-53). Aceiași greșală face Tocilescu când admite că Bălceștii erau olteni, (Tocilescu. *N. Bălcescu*. p. 27).

6) Comunicare a d-nei Mandrea

7) Tocilescu *N. Bălcescu*, p. 27.

8) Colecția Mandrea, *Analele Academiei Române* Tom. XIX, partea administrativă p. 165.

9) Tocilescu I. c.

10) Întrebuințează pe Engel și între cărțile consultate pentru istoria lui Mihai-Viteazul sunt o mulțime germane cu mențiunea „In biblioteca mea“ Ms. Acad. 81 f. 75 și urm.

11) Uzează de cărți italiene și testamentul lui e scris în această limbă.

Studiile sale la colegiul Sf. Sava, unde a avut de profesor pe Eliade și pe Florian Aaron, nu au putut să influențeze mult asupra spiritului său. Nu mai era, în această epocă de birocrație a regulamentului organic, nici entuziasmul primelor zile ca pe timpul lui Lazăr, când cultura se da ca de pe un amvon, dar nici nu se ajunsese încă la o perfecționare științifică a învățământului.

Trebue să considerăm pe Bălcescu ca un autodidact. Poate câteva studii de filosofie, ca acel din Foala lui Bariț să fi fost isvorite din influența lecțiilor lui Murgu, dar încolo n'a studiat în străinătate ca cea mai mare parte din contemporanii lui mai culti. Acest fapt trebuie remarcat, căci probabil lui i-se datoresc multe deosebiri între spiritul său și cel al generației culte din care făcea parte. Ideile lui Bălcescu de slăvire a armatei, de liberalism și de patriotism se regăsesc și la alții: erau idei comune, cari făceau parte din convingerile tinerilor. Dar felul cum le-a prezentat și aplicat și mai ales cum le-a adâncit în toate posibilitățile și consecințele lor îi este propriu. Ceilalți în mare parte judecau aceste idei după impresii primite din străinătate.

Foarte de vreme Bălcescu avu spiritul format în mare parte. Aceasta se datorește desigur și lecturilor sale, dar și frecventării și schimbului de idei cu oamenii cei mai luminați ai țării, cu cari a fost prieten. Deaceia trebuie să însemnăm în această privință ca un punct important din dezvoltarea lui sufletească drumurile, ce le-a făcut în Moldova și la moșia lui C. Negri¹⁾.

În mijlocul acestor influențe felurite, aceia a colegiului Sf. Sava trebuie socotită secundară. Totuși ea nu poate fi neglijată cu totul. În vremea când Bălcescu își făcea studiile, erau puțini, acei ce treceau la studii mai superioare. Astfel că acei puțini, ce urmau la colegiul Sf. Sava — numit și colegiu Național²⁾ — oricât de îmbibat de îngustimea de vederi a oficialității ar fi fost învățământul ce se predă acolo, totuși elevii mai distinși trebuiau să-și fi dat seama că sunt într-o situație culturală specială, care le încumbă oarecare datorii³⁾.

1) V. Alecsandri. *Proză* ed. 1876 p. 552 și urm.

2) Numai această denumire a păstrat-o Bălcescu pe coperta *Magazinului Istori* care se tipărea la tipografia colegiului.

3) Domnul însuși asista la examen.

Și e probabil că era acolo o stare de spirit favorabilă avânturilor patriotice și că în afară de bătăile lui Sotea, cari au ocazionat prietenia lui Ion Ghica cu Bălcescu, se puteau câștiga ceva idei la acel colegiu. Asupra atmosferei din colegiu avem oarecari amănunte în biografia lui Gr. Grădișteanu, un coleg al lui Bălcescu, scrisă de Zosima¹⁾. Profesorii, afară de cei doi citați, erau nume cunoscute ca Petrake Poenaru, Vaillant și C. Moroșu²⁾. Acesta din urmă la moartea lui e socotit de Voinescu II ca una din marile pierderi ale partidului național alături de aceea a lui Cârlova, Mitică Filipescu și a lui N. Bălcescu însuși³⁾. Și Zosima înseamnă că încă din colegiu Gr. Grădișteanu intră în «partidul» lui Eliade⁴⁾ ceea ce înseamnă cercul intelectual cu tendințe liberale, ce se strângea în jurul directorului «Curierului Românesc». Acest fapt ne dovedește că ideile politice liberale și influențele luptei pe calca literară pătrundeau și între elevii colegiului. La 1832 Bălcescu e premiat cu un accesit la gramatica franceză⁵⁾, iar la 1834 îl găsim la «clasul de complimentar», unde ia premiul al doilea⁶⁾. Între colegii lui, unii din clase superioare, însemnăm dintre premianți pe D. Brătianu Gr. Grădișteanu, Al. Zane⁷⁾, cu cari a avut mai târziu relații politice. Anul următor găsim între premianți pe Bălăcescu Nicolae boer pitar 14 ani premiat la Trigonometrie⁸⁾. E desigur o greșăală în loc de Bălcescu, care el era pitar. Examenul dându-se la 30 Iunie 1835⁹⁾, admițând data nașterii după Tocilescu, atunci Bălcescu împlinise 16 ani numai cu o zi înainte, așa că vârsta de 15 ani, dată de matriculă, e o greșală foarte explicabilă. Lângă numele lui Rosetti Rudolf domnul scrie: «președintele republicei»¹⁰⁾. Si această glumă a domnului ne descoperă

1) Zosima. *Biografii politice* ed. II București 1884.

2) Zosima, *op. cit.* p. 5.

3) Voinescu II. *Nicolae Bălcescu* p. 2.

4) Zosima, *op. cit.* p. 6.

5) V. A. Ureche. *Istoria școalelor*. I p. 190.

6) N. Iorga, *Viața și domnia lui Știrbei*, *Memoriul II*, în *Anal. Acad. Rom.* XXVIII p. 141. Voinescu II afirmă și el că Bălcescu a terminat colegiul «cu distincție». Voinescu II *op. cit.* p. 2.

7) N. Iorga. *o. c.*

8) *idem* p. 143.

9) Iorga, *l. c.*

10) *Ibid.*

ce idei trebuiau să circule între elevii colegiului, idei dela care s'a adăpat de sigur și Bălcescu.

Încă din timpul când era în colegiu, acesta își aflase vocația. Caetele lui cu însemnări din istoria română chiar din ediții cronicari munteni ¹⁾ ne dovedesc aceasta ²⁾. Dar nu era, desigur, istoria numai ca știință, ci depe atunci trebuie să fi încolțit în mintea lui ideea că aceasta poate fi o armă de luptă, de care se va servi pentru răspândirea credințelor sale. O istorie pur științifică e o idee târzie, pe care n'a avut-o nici odată Bălcescu. Dacă depe atunci își fixase calea pe care o va urma înțelegem de ce mai târziu, deși tânăr încă, a avut experiență și convingeri puternice, care nu se găsesc la mulți din contemporanii săi.

În orice caz vocația n'o căpătase dela profesorul său de istorie Florian Aaron, care vorbea de istoria Asirienilor ³⁾.

La terminarea colegiului Bălcescu stăruie pe lângă mama lui să fie trimis la Paris pentru studii, dar situația financiară a familiei nu îngăduie aceasta ⁴⁾. Bănățeanul Efrimie Murgu, părăsind Academia Mihăileană, vine în 1838 în Muntenia ⁵⁾. Bălcescu doritor de o cultură, ce nu o putea căuta în Apus, îi cere să-i facă un curs de filozofie. «Murgu, văzând atâta râvnă la un june de 17-18 ani», primește bucuros ⁶⁾. Nu știm ce va fi fost acest curs, am spus că unele elemente de filosofie din scrierile lui Bălcescu s'ar putea atribui acestor lecții. Relațiile acestuia cu Murgu rămân de altfel strânse și mai târziu : amândoi iau parte la complotul dela 1840 ⁷⁾, iar între hârtiile lui Bălcescu se gă-

1) Ion Ghica, *Opere complete*, III, p. 320.

2) Și Kogălniceanu spune că el începuse a studia cronicile de la 1833, adică la 16 ani. *Cronici*, ed. II. p. XVIII.

3) Ion Ghica, *Op. compl.* III p. 380.

4) Voinescu II, *Nicolae Bălcescu* p. 2.

5) I. C. Filitti, *Domniile române sub regulamentul organic, 1834-48 Buc. 1915*, p. 599.

6) Voinescu II, *op. cit.* p. 3 Bariț vorbind de Murgu spune „ce e drept că acelui bărbat de almintrelea genial îi lipsea moderațiunea și prudența”, *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, II, p. 21.

7) La interogatoriul ce i s'a luat după descoperirea complotului, Murgu întrebat asupra relațiilor sale cu Bălcescu răspunde : „Că-l cunoaște de când învăța la dânsul și că vine la el pe sărbătorile mari”. Filitti, *Turbări revoluționare*, în, *Anal. Acad. Rom.* Tom. XXXIV p. 272.

seşte un memoriu despre acţiunea lui Murgu în Banat la 1848¹⁾, ceace dovedeşte că se interesa de faptele fostului său profesor.

La 19 ani—deci la 1838—Bălcescu intră în armată cu gradul de iuncăr²⁾. S'a crezut că el a urmat în aceasta unui impuls patriotic, dar Voinescu II spune că o făcuseră de familie, care-l obligă a-şi lua o carieră şi vorbeşte chiar de influenţa unor rude autoritare³⁾. Între diferite cariere—se înţelege probabil carierele statului—Bălcescu preferă cariera armelor. Această hotărâre i-a fost insuflată însă şi de alte consideraţii. El o preferă birocraţiei «pentru că-i dădea mai mult răgaz să studieze, pe clasici şi istoria». Dar curând cunoscă că «sub regimul acela» milităria «nu e o carieră pentru oamenii de tramba sa», şi «nici slujba miliţiei, nici oamenii, ce era silit a-i vedea, nu era de natură a-i mulţumi nici spiritul, nici inima»⁴⁾.

Totuşi el a păstrat armatei o amintire stăruitoare. Bălcescu a văzut într'însa nu ceva eroic şi romantic, ci un instrument practic de regenerare, a căutat s'o perfecţioneze prin lecţii date soldaţilor, iar când a părăsit-o silit, prima lui lucrare a fost închinată ei. Şi dintr'alt punct de vedere sunt importante lecţiile, ce le dădea soldaţilor, vorbind de istoria ţării, învăţându-i să scrie şi să citească⁵⁾. Bălcescu înţelegea interesul, ce-l aveau tinerii culţi de a răspândi cultura şi ideile lor în cercuri cât mai largi. La 1848, din cauză că această propagandă nu se făcuse revoluţionarii s'au găsit cu totul izolaţi în mijlocul unei lumi, care nu înţelegea ţelurile lor. Şi, când au constatat lucrul, Bălcescu a fost acela, care fu însărcinat cu conducerea mişcării de propagandă.

Acum el luă iniţiativa de a cere domnului deschiderea unei şcoli pentru soldaţi. Domnul primeşte şi în patru luni Bălcescu învaţă pe subofiţerii regimentului No. 3, ce se afla în garnizoană la Bucureşti; şi unui escadron de cavalerie scriere, citire, aritmetică, geografie. Ofiţerii erau foarte ignoranţi şi asistând la cursuri se întrebau, cum a putut «cineva măsura pământul

1) Inedit în Ms. 82 al Academiei f. 332 şi urm. Cf. pentru o corespondenţă între ei la 1848. *Anul 1848*, VI p. 25. . .

2) Tocilescu, *N. Bălcescu*, p. 28.

3) Voinescu II, *l. c.*

4) Voinescu II, *op. cit.* p. 3.

5) *ibid* Cf. şi Ioan Ghilca, *Op. complete*, III, 381.

și număra câte lighioane de oameni și de limbi mai sunt pe fața lui¹⁾. E sigur că inițiativa acestei școli a pornit de la Bălcescu, care încă din armată avea relații înalte cu Eliade și Câmpineanu²⁾, și ținea corespondența cu studenții de la Paris³⁾. Totuși în capul școlii vedem pe ofițerii superiori. Un raport din 19 Noiembrie 1839 arată că domnul Al. Ghica vizitează «școala ostășească» și mulțumește pe marele spătar Sc. Ghica și pe polcovnicul Odobescu⁴⁾.

Tocilescu spune că în acea epocă, pe la 1838-9, Bălcescu ar fi avut o înțelegere cu I. Câmpineanu pentru cererea unei constituții, al cărei proiect l-ar fi redactat împreună. Acest proiect prevedea egalitate, unire cu Moldova, prinț strein, improprietărirea țăranilor, emanciparea femeii⁵⁾. În afară de faptul că Ioan Ghica, nepot al lui Câmpineanu, nu pomeneste nimic de acest lucru, ce trebuia să-i fie cunoscut, Câmpineanu nu putea cere un prinț strein, el care avea speranțe mai mult sau mai puțin mărturisite de a deveni domn, iar Bălcescu, care era republican, n'a preconizat nici odată această idee. Apoi Câmpineanu, unui din oamenii c.î mai de vază ai țării, n'ar fi ales ca asociat pentru îndeplinirea planurilor sale pe un iuncăr de 19 ani, care la acea epocă nu se făcuse cunoscut prin nimic.

Or'ginea acestei crieri sta în știrea dată de Voinescu II, că, pe când Bălcescu era iuncăr, era în relații cu Câmpineanu și Eliade; dar nu era vorba de o înțelegere politică⁶⁾. Aceasta s'a închipuit din cauza că complotul dela 1830, la care luă parte Bălcescu, urmă după închiderea lui Câmpineanu și o parte din conspiratori îl doreau ca Domn. Intemeiat pe aceste știri și pe co-

1) Voinescu II, *loc. cit.*

2) *ibid.*

3) Ion Ghica *Op. complete*, III. 113.

4) V. A. Ureche. *Istoria școalelor*, II 101. Afară de această școală a cărei dată concordă cu vremea când era Bălcescu militar, se mai pomeneste de Al. de Gramont la 1838, școli lancasteriene pentru instrcția morală și fizică a soldatului. „Sur cent plus de la moitié savent lire et écrire et plus'eurs en core, sont jusqu'à, connaître les premiers éléments de l'arithmétique Era și o școală de înot și gimnastică pentru soldații Al de Gramont, *De l'administration provisoire russe en Valachie et ses resultats*. București, 1840 p. 61.

5) Tocilescu *I. c.* p. 31.

6) Voinescu II *N. Bălcescu* p. 3.

municații orale necontrolate Tocilescu a pus în circulație știrea eronată despre pretinsul proiect de constituție eela 1838 ¹⁾.

Deși Câmpineanu este desigur unul din autorii morali ai complotului dela 1840, această încercare are și altă explicație. Între 1840-42 starea spiritelor eră așa încât s'au produs mai multe comploturi și răscoale aproape concomitente ²⁾, cari au fost premergătoarele revoluției dela 1848. La 1840 toți se așteptau la o mișcare. Gr. Alexandrescu în poezia «Anul 1840» se face ecoul acestor așteptări. I. Ghica spune: «Teribilul an 1840, despre care se prorocea fel de fel de grozăvii, ba c'o să ne frigă ziceau uni', ba c'o să ne fiarbă ziceau alții» ³⁾. Înainte Colson apoi Tavernier încercaseră unele ațărări ⁴⁾ iar Colquhoun agentul Angliei era bănuit, probabil nu fără dreptate, că alimentează spiritul de răscoală ⁵⁾. Arestarea lui Câmpineanu produsese mare turburare: sunt cunoscute versurile:

Haideți frați la Mărgineanu.

Să scăpăm pe Câmpineanu.

Cesar Boliac, care pare a nu fi fost în legături cu Bălcescu, ⁶⁾ răspândise și el scrieri de ațărare ⁷⁾. Toate aceste împrejurări produsерă și făcурă posibil complotul lui Mitică Filipescu și N. Bălcescu. În orice caz această încercare nu poate fi pusă în legătură cu complotul bulgar de la Brăila ațărăt de Ruși, cum face Eliade, care numește pe Bălcescu «complicatul în ale Brăilei ca instrument inconștient sau ca înșelat ⁸⁾». «des hommes qui avaient pris part a l'affaire d'Ibraila en 1841» ⁹⁾ «N. Bălcescu, qui ne se disait que nationaliste et qui n'avait eu

1) Faptul îl admite și d. O. Desușanu în *Cursul de literatură*, II p. 127.

2) Pentru cari vezi I. C. Filitti. *Turburări revoluționare în Țara Românească 1840-43* în *Analele Academiei Române*, Tom. XXXIV, p. 201 și urm.

3) I. Ghica *Opere complete*, III 113.

4) Filitti o. c. p. 209 și 9.

5) Filitti p. 202 4

6) *ibid* 222.

7) *ibid*.

8) I. H. Rădulăscu, *Scrisori din Exil* (publicate de N. Locusteanu) *București* 1891 p. 272.

9) Același în *Memoires sur l'histoire de la régénération roumaine Paris* 1851. p. 39.

aucun scrupule de figurer dans le complot d'Ibraïla ourdi par les Russes en 1840» ¹⁾ Complotul din Brăila, o afacere cu totul distinctă, dacă a fost aflat de Ruși, avea de scop crearea de conflicte între Turci și Slavii de sud, pe când complotul român era îndreptat contra Rusiei și pentru Turcia.

De altfel, când izbucniră turburările dela Brăila, Bălcescu și ceilalți cari luaseră parte la complot erau de mult în închisoare. Complotul, acesta rămăsese un eveniment destul de nelămurit până în timpurile din urmă. Grație însă d-lui Filitti s'au putut cunoaște mai multe amănunte asupra acestei încercări de răsccoală ²⁾. Dar o latură a ei a rămas totuși neobservată.

O broșură anonimă din 1855 «*Solution de la question d'Orient*» ne aduce în această privință știri prețioase, dar cari nu se pot admite în întregime. Autorul, care nu semnează, este Vaillant, cum arată o poezie în onoarea sultanului Abdul Mejid poezie ce se găsește în acea broșură ³⁾ și o regăsim într'altă broșură a lui Vaillant «*Turkie et Russie* ⁴⁾».

Reproduc aci întreg pasagiul foarte puțin cunoscut, în care se vorbește de complotul de la 1840 :

«Le mécontentement est universel. La question d'Orient «pendante alors en Egypte, réveille des espérances, inspire aux «patriotes l'idée de prendre des mesures a tout événement. Si, «y a guerre, s'il est porté atteinte à l'intégrité de l'empire ottoman, on prouvera à la Russie qu'on peut oser : cinquante mille «paysans se réveilleront tout armés en Bessarabie, y soulèveront leurs frères, marcheront sur la Crimée et s'empareront de «Sébastopol. Qui les conduira ? Un Français qui n'a jamais porté «l'épée ⁵⁾. Qui les comandera ? Un simple cadet de la milice ⁶⁾ «Qui administrera le pays ? Un jeune boyar docteur en droit «de l'université de Paris ⁷⁾. N'était ce point un rêve ? Non. Tout

1. Suite ou supplément à l'histoire politique et sociale des principautés danubiennes de Et. Regault par N. Rouso (scrisă în cea mai mare parte de Eliade), Bruxelles. 1855. p. 32.

2) Filitti op. cit.

3) p. 53.

4) Paris, 1854.

5) adică Vaillant.

6) Bălcescu.

7) Mitică Filipescu.

«avait-il été prévu? oui. Et pensait-on réussir? Sans doute, car
«pour vaincre les Russes il faut moins de talent que de courage
«Mais les inhabiles ministres qui menaient alors nos affaires¹⁾
«les menaient si mal! M. Thiéres s'était mis si en dehors du bon
«sens en soutenant à la fois l'intégrité de l'empire ottoman et
«la révolte du vassal de la Porte²⁾ et M. Guizot se prêtait de
«si bonne grâce à sacrifier aux intérêts de la dynastie, les plus
«chers intérêts de la France, que, la guerre ne se faisant pas,
«cette audacieuse pensée avorta et que ceux qui l'avaient con-
«çue incarcères et banis moururent l'un des suites de son incar-
«cération a Snagove³⁾, l'autre dans les douleurs de l'exil⁴⁾
«Le troisième prouve assez aujourd'hui qu'il a voulu le survivre
«pour les venger! Martyrs de la vérité Philéscos et Balcesco,
«adieu!⁵⁾).

În această formă exagerată e greu de crezut, ce face spune
Vaillant.

Mai întâi proiectul nebunesc de a lua Sevastopolul cu ță-
ranii răsculați în Basarabia e suspect prin faptul că broșura
apărea tocmai când acest oraș era asediat de armatele aliate și
această idee atribuită răsculaților dela 1840 e desigur inspirată
de evenimentele contemporane. Așa că am fi înclinați să respin-
gem cu totul aceste aserțiuni, mai ales că erau produse de spi-
ritul fantastic a lui Vaillant. Însă alte mărturii confirmă aceste
fapte lăsând la o parte adausul suspect despre Sevastopol.
Aname Ubicini ne dă în cartea sa „Provinces roumaines“⁶⁾ o
povestire foarte circumstanțiată a evenimentelor din 1840 cu
amănunte ce nu se regăsesc aiurea, fără a cita însă izvoarele.
Prin legăturile sale în țară ar fi putut controla aceste știri⁷⁾.

Totuși e drept că unele din ele sunt eronate, cum vom
vedea. Ori cum ar fi iată ce spune Ubicini asupra proiectului de
răscoală a Basarabiei:

1) Afacerile Franței.

2) Mehemet Ali din Egipt.

3) Mitică Filipescu.

4) N. Bălcescu.

5) *Solution de la question d'Orient*, p. 36—37.

6) În „*Provinces danubiennes* par M. M. Chopin et A. Ubicini“
Paris 1856.

7) Bălcescu scria lui A. G. Golescu „Embrassez Ubicini pour moi“
Scrisoare din Belgrad 13 Ianuarie 1849.

«En même temps les mesures étaient prises pour jeter à l'improviste en Bessarabie un corps nombreux de paysans, armés de haches et de faux et commandés par les officiers de la milice. On voulait par ce coup d'audace décontenancer la Russie et donner le temps au pays de s'organiser militairement on espérait même qu'il suffirait de cette invasion armée au sein de populations qui n'avait pas eu le temps d'oublier leur origine, pour révolutionner et peut être pour reconquérir la Bessarabie»¹⁾. Afară de aceasta o scriere a lui Felix Colson confirmă aceste planuri. El spune că pe la 1838, Câmpineanu era în relații cu Polonii și încheiase cu ei o alianță împotriva Rușilor în înțelegere cu Cesarie, episcop de Buzău²⁾.

Vedem apoi că ideia unei invazii în Basarabia re apare la 1848, ceea ce arată că acest plan a ocupat spiritile revoluționarilor dela noi. În adevăr într'un memoriu al lui Ioan Ghica din Ianuarie 1848³⁾ se spune că revoluție română aștepta o revoluție polonă. «Dacă Polonia s'ar fi revoltat, Românii ar fi atacat pe Ruși în Basarabia».

Pentru ca să poată apare o astfel de idee era nevoie pentru conspiratori să aibă înțelegeri în Moldova. În adevăr se constată de ancheta instituită pentru acel complot că ei aveau legături cu Costache Negruzzi și chiar în Ardeal cu Gheorghe Bariț⁴⁾, și la o întrunire a lor ia parte și moldoveanul Costake Rolla⁵⁾.

Totuși complotul dela 1840 avea alte temeuri ca să spere în reușită. Erau întâi împrejurările externe. Mehmet-Ali ridicase din nou chestia Orientului puterile apăsene, afară de Franța, se înțelesesă să-l înăbușe.

Dar era teama că Rusia să nu profite de acest ajutor dat Turciei ca s'o supună cu totul influenței sale. Și față de această agresiune Franța ar fi intervenit contra ei.

1) Uricini *op. cit.* p. 156.

2) Periețeanu Buzău. „Câteva pagini din viața lui I. Câmpineanu“, în „Traian“. I, 1870 No. 38 p. 3 Cartea lui Colson. *Despre Polonia și despre Glani*, mi-a fost accesibilă.

3) *Anul* 1848. I, 645.

4) Filitti. *Turburări revoluționare* p. 283 și 253. Negruzzi trebuia să tipărească manifeste de propagandă.

5) *Ibid.*

Tinerii, cari puseseră la cale complotul, sperau desigur că vor contribui prin această la înfrângerea Rușilor în acest război. Se știe însă că atitudinea Franței n'a împlinit așteptările acestora și regele Ludovic Filip n'a îndrăsnit să înceapă războiul.

Dar pentru a face din Țara Românească un element activ în lupta contra Rușilor era nevoie ca dușmanii acestora să fie stăpâni în țară. S'a spus că ei voiau pentru aceasta să suprimă prin omor pe Alexandru Ghica¹⁾. În declarațiile contradictorii ale arestaților e drept că s'au acuzat unii pe alții de aceasta.

Dar lucrul nu e de crezut. Ubicini spune că Mitică Filipescu și ceilalți erau convinși că vor putea pune pe Domn în capul lor²⁾, iar din interogatorii reiese că Telegescu a spus că le trebuie mulți oameni, căci cu puțini se poate face numai un asasinat și el nu se amestecă în asemenea «secături»³⁾.

Alianța revoluționarilor cu domnul a fost dealtfel încercată și la 1848, când s'a cerut asentimentul lui B. bescu la noua stare de lucruri. Voinescu II spune cu ocazia postirii evenimentelor de la 1840, că Bălcescu nu ura pe domn «el știa că nefericirea țării nu erau fapta lui ci instituțiile Muscalilor»⁴⁾.]

Fără îndoială că șeful mișcării era Mitică Filipescu, boer foarte învățat, doctor în drept la Paris⁵⁾, pe care Vaileant îl numește «le plus homme de coeur et le plus instruit d'entre ses concitoyens»⁶⁾. Apoi mai erau părtași Murgu, Bălcescu, Vaileant, Marin Serghiescu, Sotir Țaranu, Telegescu etc.⁷⁾. Legături directe cu Câmpineanu n'au avut, dar la întrunirile lor citeau «Gazeta Marsilii, Simaforul», unde se scria «pentru schimbarea guvernului» și a «suirei pe tron a D-lui Polcovnicului Câmpineanu, după care le-au dat de au scos și copii»⁸⁾.

Din lungul și greoiul raport a comisiei de anchetă către domn, publicat ca anexă la lucrarea citată a D-lui Filitti, reiese

1) De exemplu în raportul comisiei de anchetă Filitti, *op. cit.* p. 261

2) Ubicini *op. cit.* p. 155.

3) Filitti, *op. cit.* p. 259.

4) Voinescu II. *Nicolae Bălcescu* p. 3

5) Bengescu. *Bibliographie franco-roumaine* ed. II. p. 175. Doctoratul îl luase la 1 August 1833.

6) Într'un articol „*Reglement organique de 1830 et ses resultats*” în „*Revue d'Orient*”. Tom. III, p. 261.

7) Filitti *op. cit.*, p. 254 și urm.

8) *Ibid* p. 255.

destul de greu, cari au fost scopurile, și cum au decurs uneltirile, mai ales că toți acuzații se contraziceau unii pe alții.

În linii generale se poate însă reconstitui încercarea aceasta așa de temerară.

Cel dintâi, cari avură de gând să facă o mișcare, au fost Mitică Filipescu și Telegescu. Acesta din urmă joacă un rol important. El atrage în complot pe Marin Serghiescu «Naționalul» arătându-i «cadril lui Ghiliom Tell» și zicându-i: «Iată un om ce au făcut pentru patria sa».

Se hotărăsc a face o revoluție în contra guvernului. Filipescu întrunește tinerii spre a se consfătuși asupra mijloacelor de a face o revoluție «spre a-și dobândi fiște care Român drepturile sale». În curând apar la întruniri Murgu și Vaillant. Întrunirile se țineau când la Murgu când la Filipescu. Un Grigore Rădoșanu din Gorj făgăduise să strângă oameni pentru răscoală¹⁾. Ubicini vorbește de un comitet în București, care primea zilnic adesiunile moșnenilor, «avec l'indication précise du nombre d'hommes et de fusils qu'il tenaient en réserve». Cartierul Tabaci cu o populație de 6000 oameni ar fi fost câștigat pentru complot²⁾. Realitatea era mai tristă pentru conspiratori de cum și-o închipue Ubicini. Doar dacă nădăjdulau să aibă ajutor în Gorj. Acolo în Oltenia unde amintirea lui Tudor păstrase locuitorilor o faimă războinică, credeau că vor găsi o armată gata³⁾. Când colo dau în satul Crasna, unde merge Marin Serghiescu cu Telegescu, de un Niță Damian «căpitan» de panduri mai înainte și au fost și în războaie după vremuri». Acesta spune că foștii lui panduri au îmbătrânit sau au murit și nu mai au arme. Serghiescu și Telegescu îl îndeamnă să se scoale în arme pentru a pune domn pe Câmpineanu și mitropolit pe episcopul de Buzeu și să se pue «în lucrare pravilele ce gătesc»⁴⁾.

Aveau corespondență în Gorj cu un lăncu Comino, orânduit la plaiul Vulcan cu exportul vitelor, cu secretarul mănăs-

1) Filitti. *op. cit.* anexa IV, p. 255.

2) Ubicini. *Provinces roumaines* p. 156.

3) Bollac spune despre Olteni „De tous temps les pays de l'Oltu fut le pays des braves... C'est de là encore que sortent ces hommes à vingt quatre dents, ainsi nommé dans le pays à cause de leur bravoure” *Mémoire pour servir à l'histoire de la Roumaine. Paris, 1856* p. 7.

4) Filitti *op. cit.* p. 256.

tirei Tismana, și cu alții de acolo¹⁾). Voiau a strânge oameni ca la 500 și să-i ție până vor putea da lovitura, într'o moșie aproape de București, ce trebuia s'o arendeze Vaillant⁵⁾).

Era însă o mare lipsă de bani. Filipescu intenționa să vândă unele pământuri pentru a strânge ceva²⁾). Pentru propagandă se oferă Vaillant și Murgu să apostolească în țară³⁾), iar Telegescu și Serghiescu merg în Argeș, Vâlcea și Gorj⁴⁾).

Apoi la Cerneți sunt găzduiți de un profesor Brezoianu, care le dă cărți franceze oprite de cenzură⁵⁾).

Cu toată această activitate se pare că scopul lor nu era bine definit. Cum am văzut se agita ideea domnii lui Câmpineanu⁶⁾). Pe de altă parte se spune că voiau o republică. Acel ce alcătuiuse proiectul de constituție era Telegescu, numai unele modificări erau ale lui Filipescu. Acest proiect prevedea un «directoar sub un preșident și șase mădulari, că acest directoar să adune oameni spre formarea revoluției și desființând guvernul să alcătuiască un corpus legislativ, care să întocmească legile țării pe aceste trei bazi: «adică slobozenia, dreptul de o potrivă și virtute⁷⁾».

Aiurea se spune apriat că voiau a înființa o republică.⁸⁾ Pe de altă parte Ubicini spune că Telegescu și Serghiescu s'ar fi dus în Octomvrie la Craiova, unde era Domnul, cu ordin de a-i face propuneri, ca să se pue în capul mișcării sau să-i dea un șef, iar în caz de refuz să-l aresteze⁹⁾). El mai afirmă că acelaș lucru era a se face în Moldova, căci planurile conjurațiilor cuprindeau ambele țări. Dar Telegescu și Serghiescu n'ar fi putut pătrunde până la Vodă, ci ar fi fost arestați la Craiova¹⁰⁾ Va fi fost o încercare de a se câștiga pe domn pentru complot, dar povestirea lui Ubicini e

1) *Ibid* p. 271.

2) *Ibid* p. 279.

3) *Ibid* p. 276.

4) *Ibid* p. 235.

5) *Ibid* p. 256.

6) Filitti *op. cit.* p. 277.

7. Afară de cazul când acest lucru, ce nu concordă cu celelalte planuri nu este un element introdus de comisiă de anchetă pentru a face plăcere domnului dându-i prilej să lovească în Câmpineanu.

8. Filitti *op. cit.* p. 257.

9. *Ibid* 276.

10. Ubicini, *Provinces roumaines*, p. 156.

11. *Ibid*.

eronată. Anume e sigur că Telegescu fu arestat la Pitești și Serghiescu la Bucureși «imediat după întoarcerea din Gorj¹⁾», pe când Ubicini pune după întoarcerea de acolo plecarea la Craiova și crede că arestarea a avut loc în acel oraș.

Cum se vede nu era deloc unitate: unii voiau republică, alții pe Câmpineanu, alții probabil pe Al. Ghica. Totuși se proiectau reforme mari: «Să trâmăță protesturi la toate Puterile, că în numele omenirii și a posterității să protectuiască această țară»²⁾.

În interior voiau să scape pe țăran de sub jugul proprietarilor,³⁾ chiar să oblige pe toți a purta costumul național, să împartă țara în două clase: plugari și ostași și să întocmească o mare putere militară,—aci ghicim pe Bălcescu—și să dea țării numire de România Nouă⁴⁾. Manifeste se găsesc mai multe. Într'unul se «învățează norodul a să ridica în revoluție, fiind și multe» pilde din istorie și adăogându-le că vor fi ajutați și din «Românii din Transilvania»⁵⁾.

În toate aceste uneltiri destul de dezordonate Bălcescu pare a fi jucat un rol destul de șters. Răscoala aceasta trebuia să izbucnească încă dela Paști sau în Mai⁶⁾, dar a fost amânată. Bălcescu intră în relații cu conspiratorii abia în August când vine la dânsul Marin Serghiescu⁶⁾, Era de față și Anton Panovski, om vechiu a casei lui Bălcescu, «ce au fost și în slujbă la unchiu său când se afla sub ocărmăitor⁷⁾». Bălcescu îi împrumută «carți franțuzești, ca să învețe această limbă». Serghiescu îi îndeamnă să se unească cu Filipescu și cu Murgu ca să dea lovitura la 26 Octomvrie, când Telegescu în haine de spătar, va porunci mil'ției să nu se opuiască.⁸⁾

Bălcescu, om cuminte, nu-l ia întâi în seamă și spune «că acest fel de lucruri se fac de oameni mulți și bogați și cu ajutoare

1. Filitti *op. cit.* p. 254—255.

2. *Ibid* p. 258.

3) *Ibid.*, p. 261. În *Question Economique* Bălcescu spune că la 1840 „a l'aveille d'un mouvement“, partidul național hotărâse răscumpărarea definitivă a pământurilor pentru țăranii, p. 50.

4) Filitti *op. cit.* 258.

5) *Ibid* p. 260.

6) *Ibid* p. 276.

7) *Ibid* p. 265.

8) *Ibid* p. 266.

8) *Ibid* p. 267.

din alte părți»¹⁾ cum știa din studiile sale de istorie, dar în urmă Serghiescu și Telegescu vin la moșie la Bălcești, pen'ru a-l convinge²⁾. Bălcescu acum intră în consirație împreună cu Vaillant, care venea adesea la dânsul vorbind franțuzește³⁾. Bălcescu asistă la întrunirile dela Filipescu și Murgu⁴⁾ și chiar ca militar, promite a da măsurile pentru a se face tunuri de cireș⁵⁾, pe care voia să le construiască Panovski, «după cum au avut Sârbii, când s'au bătut cu Turcii»⁶⁾.

Un astfel de complot nu putea să reușească, nefiind susținut de o opinie publică, nici de împrejurările externe ce nu se desinară după dorință și nu era măcar sprijinit de fruntașii culturali ca la 1848. E probabil că și trădarea a ajutat la descoperirea complotului⁷⁾. Cel dintâi fu arestat Marin Serghiescu la București⁸⁾. Alte arestări au loc în provincie. Marin Serghiescu denunțase pe toți complicii lui între cari și Bălcescu⁹⁾ Vaillant vorbește de violențele și maltrătarile întrebuintate pentru a-i sili să facă mărturisiri¹⁰⁾.

Domnul numi pentru judecată o comisiune compusă din spătarul C-tin Ghica, Iancu Manu, Manoil Florescu și N. Golescu, acel care la 1848 fu locotenent domnesc cu Eliad și Tel.¹¹⁾ La 1848 având să lucreze alături de Bălcescu, N. Golescu se găsi din această cauză într'o poziție delicată. Bălcescu scria lui I. Ghica: «la 1848 eu aveam a mă plânde de N. Golescu care știi cum s'a purtat către mine și ceilalți la 1840. Cu toate acestea, când v'am văzut pe voi cu dânsul, nu am fost împotrivor a intra în relații cu dânsul și n'am cerut escluzia lui sau a mea și am uitat cele trecute. C'est beaucoup plus digne du réste»¹²⁾.

Comisia la interogatorii amănunțite acuzațiilor. Toți aruncă vina unul asupra altuia. Bălcescu recunoaște că a avut cunoștință

1) *Ibid* p. 266.

2) *Idem, Ibid.*

3) *Ibid* p. 263.

4) *Ibid* p. 263.

5) *Ibid* p. 261.

6) *Ibid.*

7) Ubicini. *Provinces roumaines* p. 156.

8) Filitti *op. cit.* și Vaillant. *La Roumanie*. II. p. 405.

9) Filitti *Turburări revoluționare* p. 261.

10) Vaillant *op. cit.* II. p. 407.

11) Filitti *op. cit.* p. 217.

12) I. Ghica. *Amintiri din Pribegie* p. 558.

de complot dar «n'a fost decât un auditor», n'a avut corespondență cu ei și nici n'a cunoscut legile făcute de dâșii și «năzuește la milostivirea stăpânirii» ¹⁾).

De fapt trebuie să se fi petrecut conflicte grave. Spătarul Ghica, superiorul lui Bălcescu, lovi pe acesta în cursul cercetărilor. Vaillant adaugă de curajosul spătar că era încins cu sabia, pe când Bălcescu era desarmat și conchide astfel «le silence et le mépris sont assez pour de tels hommes» ²⁾). Singur Mitică Filipescu refuză să răspundă la orice întrebare «supt cuvânt că nu cunoaște pe comisie în drept de a-i face această cercetare» ³⁾). Comisia nu putu descoperi mare lucru asupra legăturilor conspiratorilor în Moldova și Ardeal, deși domnul intervenise pe lângă Timoni, consulul austriac, pentru a se face cercetări în Ardeal. Timoni răspunde că nu a putut descoperi nimic, dar crede că asifel de legături vor fi avuf Murgu și Vaillant a căror hârtii nu s'au putut găsi ⁴⁾).

În toată această afacere atitudinea lui Alexandru Ghica e curioasă. Se pare că el ar fi fost favorabil conspiratorilor, ceace ar confirma spusele lui Ubicini, că aceștia sperau să-l aibă ca șef. În adevăr el dăduse lui Vaillant, după propria lui declarație, *după descoperirea complotului, la care aceasta luase parte*, niște acte statistice și economice pentru istoria lui și erau bănueli că-i dăduse chiar acte politice spre a scrie în streinătate o istorie favorabilă lui cu privire la luptele lui cu Obșteasca Adunare. Mihai Sturza arestează în Moldova pe Villant, probabil pentru a-i lua acele acte ⁵⁾).

Al. Ghica trimite în adevăr la 1/13 Februarie 1841 pe acuzați în număr de zece, în judecata înaltului divan ⁶⁾), dar urmărirea o face mai mult din cauza insistențelor consulilor streini. Cabinetele din Viena și St. Petersburg se arată îngrijate de complot și admit de bune exagerațiile răspândite de presa germană. Chiar își arată dorința să se lucreze cu severitate și agenții respectivi, exprimă vagi temeri pentru țările lor. Billecocq, agentul Franței, constată chiar că Dașcoff, agentul rus, se amestecă prea mult în această afacere ⁷⁾). În consecință se da sentința în April. prin care 4 acuzați erau condamnați la 10 ani munca silnică la ocnă, alți 5 la 8 ani

1) Filitti op. cit. p. 262.

2) Vaillant la *Romanie*. II 407. Despre caracterul josnic al spătarului Ghica vezi și Regnault, *Istoria politică și socială a principatelor dunărene, tradusă de Fătu* p. 280.

3) Filitti op. cit. p. 275.

4) Filitti op. cit. p. 83.

5) Hurmuzaki-Nerva Hodoș Documente, XVII p 816.

6) Filitti op. cit. p 220.

7) Hurmuzaki-Nerva Hodoș Documente, XVII p. 793.

închisoare la mănăstiri, iar Bălcescu numai la 3 ani ¹⁾). Acesta e socotit ca minor, deși nu era și dacă ne gândim că vornicul temnițelor cere mai târziu la 15/27 April 1842 grațierea lui ²⁾), trebuie să conchidem că se bucura de puternice protecții, a căror rost nu-l putem pătrunde.

Domnul ar fi fost inclinat să nu primească sentința, dar e obligat să răspundă D-nei Vaillant, ce venise să-l roage, că nu poate face nimic «în situația în care se găsește», făcând aluzii la presiunea din partea Rusiei ³⁾): Un moment se spera totuși că nu va da sancțiunea sa ⁴⁾, dar o face însăfârșit tocmai la 18/30 Iunie 1841 ⁵⁾ când Vaillant avusese vremea să fugă în Moldova.

Billecocq încercase în zadar să obție grațierea condamnaților ⁶⁾, Influența rusească fusese mai tare.

Bălcescu cu doi dorobanți de pază fu trimis la 20 Iulie la mănăstirea Mărgineni ⁷⁾, unde fusese închis și Câmpineanu. Apoi probabil fu mutat la Gorgani, unde-l văzu Ion Ghica, închis, având ca singură citire permisă un ceaslov ⁸⁾.

Nu mult după aceea intenționatul dar slabul domn Alexandru Ghica căzu pradă intrigilor dușmanilor sei. Primul act a noului domn fu să libereze pe condamnații complotului din 1840, considerându-i ca niște dușmani personali ai fostului domn.

Însuși Kiselef aprobă acest mod de a vedea ⁹⁾ în consecință ei fură eliberați la 21 Februarie/1 Mart. 1843 ¹⁰⁾.

Acum Bălcescu era liber, dar afară de o experiență ce-i va servi în viața politică, el capătă o oarecare vază. Fusese închis pentru niște idei, care erau scumpe tuturor celor ce reprezentau cultura și lupta de înnoire a poporului nostru ¹¹⁾). Aceștia formau o confraternitate, în care Bălcescu trebuia să-și aibă acum

1) Filitti, *op. cit.*, p. 221—221.

2) Filitti. *Domniile române sub regulamentul Organic*, p. 131.

3) Hurmuzaki — Nerva Hodoș, *Documente*, XVII, p. 131.

4) *Ibid*, p. 812.

5) Filitti. *Turburări revoluționare*, p. 221.

6) Vaillant. *La Roumanie*, II, p. 418.

7) *Convorbiri Literare*. XXXIV, p. 1226.

8) Ion Ghica. *Opere complete*, III, p. 380. Dacă era așa, ce rost poate să aibă afirmația că Bălcescu ar fi adunat în timpul închiderii sale documente necesare Puterii Armate? (Voinescu I. c.).

9) Hurmuzaki. *Documente*, II, 4, p. 524.

10) Filitti. *Domniile române sub regulamentul organic*, p. 284.

11) Bălcescu însăși se va exprima mai târziu astfel despre încerca-

un loc. Dacă nu s'ar fi întâmplat închiderea lui, el n'ar fi putut să pătrundă așa de ușor în mijlocul celor, ce formau o elită bazată pe știința căpătată în străinătate sau pe familia lor. E drept că fuseseră primiți și alții ca Eliade și Alexandrescu, dar aceștia luptaseră mulți ani prin scris, pentru a ajunge acolo, unde Balcescu era deja, înainte de a scrie prima sa lucrare. Era, cum vom vedea și membru marcant al societății ce premerse Asociații literare.

Complotul dela 1840 avusese un mare răsunet. Când se dădu sentința, acesta era lucrul despre care toți vorbeau¹⁾. În Mai 1843 când muri Măică Filipescu²⁾ de pe urmă bolii contractate în închisoare, îngroparea lui fu o manifestație națională. Moartea sa fu un doliu public³⁾. Vaillant spune despre el că a murit ca un martir și că durerea tuturor l'a reabilitat mai bine de cât grațierea lui de către Domn⁴⁾.

Toate aceste dovedesc că cineva, care luase parte la acel complot începea să devie o personalitate.

Afară de aceasta în mintea lui Bălcescu începuseră a se cristaliza unele idei, unele concepții, pe cari le vom urmări în operele sale. Deja dăduse o dovadă de iubirea armatei, pe care o credea singura salvatoare a țării, luptase contra Rusiei și pentru libertate, citise o mulțime de cărți istorice⁵⁾, cunoștea cronicile inedite muntene încă din gimnasiu, așa încât cu «Puterea Armată» se dovedi unul din cei mai erudiți oameni din țară. Si această erudiție era acum sprijinită pe o experiență câștigată cu multă suferință și un ideal entuziast, pe care l'a arătat totdeauna. El trebuia să-și dea seama de aceste lucruri ce constituiau o forță, și cum lupta politică era închisă, pentru moment, el puse această forță în luptă pe calea scrisului. Opera lui de scriitor trebuie considerată din acest punct de vedere al luptei, căreia i-se subordonează toate ideile și scrierile lui.

rea lui dela 1840. Nerăbdătoare de lucrare la (partida națională) se ispiti la 1840 a preluda o mișcare, dar timpul nu sosise și ea nu izbutește alt, fără numai a înscri, vreo câteva nume mai mult în șirul martirilor libertății române». Adaugă că partida nu era numeroasă „dar era jună și înfocată și știa că adevărul și viitorul era cu dânsa”. *România viitoare*. Paris, 1850, p. 11.

1) Raport a lui Bilecocoq, în Hurmuzaki-Nerva Hodoș. *Documente*, XVII, p. 807.

2) Filitti, *Domniile Române sub Regulament*, p. 284.

3) Vaillant. *La Romanie*, II, p. 430.

4) In „*Revue d'Orient*”, III, p. 261.

5) Cf. I. Ghica. *Opere complete*, III, p. 381.

II.

Bălcescu deci începuse a strânge materialul pentru istoria puterii armate. Pentru a găsi documente și pentru a vedea urme istorice el întreprinde o călătorie la mănăstirile din Muntenia și Moldova ¹⁾. După documentele citate în „Puterea Armată” putem vedea că a fost la Bistrița (Vâlcea) ²⁾ la Arnota ³⁾ descrie ruinele din Gorj ⁴⁾. În Moldova va fi cunoscut prima oară pe intelectualii de acolo, cu cari a avut apoi legături atât de strânse.

La București, societatea Filarmonică se desființase prin intrigile lui Tavernier, dar se simțea nevoia unei uniri a oamenilor de cultură, cari se vedeau uniți, nu numai prin această cultură, dar prin lupta comună dusă cu ajutorul ei. De aceea se reîntemeiază o societate literară, care fu premergătoare «Asociații literare» dela 1845.

Despre această societate, foarte puțin cunoscută, ne lămurește într-o câțva o notiță din «Propășirea», din Ianuar 1884 intitulată «Miscele». Se spune acolo că întrunirile începuseră de trei luni — deci prin Octombrie 1843 — și au loc în fiecare Miercuri.

Luau parte Tell, Voinescu II, Boliac, Laurian, pe care aci îl va fi cunoscut întâi Bălcescu, apoi Eliade, Bălășescu, Negulici, Anagnost, Predescu, Filittis, Bolintineanu, doi Golești, N. și C. Bălcești și alții ⁵⁾.

1) Voinescu, II, *loc. cit.*

2) *Puterea Armată*, în scrierile adunate de Odobescu, cd. Academiei, ed. II, 1887, p. 629, nota 1.

3) *Ibid.*, p. 655, nota 2.

4) *Ibid.*, p. 651, nota 4.

5) Din felul cum sunt puși ostantiv la urmă, se pare că unul din ei ar fi autorul notiței, mai degrabă Constantin, care era un fel de casier al Propășirii la București. (Vezi scrisorile lui Gr. Alexandrescu către I.

«Cele mai multe dezbateri s'au ținut asupra limbei». Se caută printr'o apropiere «între diferiți scriitori și sisteme să venim la un sistem care să scrie toți», ca să nu mai fie «acest al doilea Babel». Unii criticau aceste adunări, dar au recunoscut apoi că sunt lucruri folositoare. «Stăpânirea ne lasă în pace, căci politică nu vorbim» ²⁾ Și Bariț vorbea de această societate literară dar cu multă neîncredere, din cauza neînțelegerilor ce prevedea ³⁾.

Dar alături de această societate literară, ca și pe lângă cea filarmonică, era o societate politică secretă. Aceasta era «Frăția», a cărei întemeietori erau N. Bălcescu, I. Ghica și Tell. Ion Ghica povestește întemeierea ei în toamna lui 1843 într'o plimbare nocturnă a acestor trei pe străzile Bucureștilor, când în urma unei discuții patriotice, în care își imputau lipsa de energie pentru regenerarea țării, să hotărâsc să alcătuiască acea societate. Erau după modelul Carbonarilor, inițiați formați în grupuri de zece sub un șef și statutele le păstra Ion Ghica, apoi Bălcescu. Deviza societății, care va fi și aceea a revoluției dela 1848, era «Dreptate, Frăție» ⁴⁾ Bălcescu spune că erau patru întemeietori, dar pe al patrulea nu-l cunoaștem. Jurământul de credință se făcu pe câmpul de la Filaret. El socoate această societate ca aceea ce a pregătit și a produs revoluția dela 1848 ⁵⁾.

Aiurea el amintește, că dela 1843 începuse lucrarea pregătitoare a revoluției ⁶⁾, deci în acest an cade întemeierea «Frăției». Încă din anul 1844 să făceau numeroși inițiați, între cari amintește Cristofi că a fost inițiați de Tell, care-l prezintă apoi lui Ion Ghica să-i arate, «achiziția ce făcuse» ⁷⁾. Societatea avu un rol important pentru pregătirea revoluției dela 1848, dar din nefericire

Ghica, publicate de G. Bogdan-Duică în „Viața Românească”, Anul I, v. III p. 194 și 195).

Pentru aceste adunări literare cf. și V. A. Ureche. *Istoria școalelor* II p. 238 și G. Bogdan-Duică. *Despre Gr. Alexandrescu* p. 12, nota 3, unde le confundă cu Asociația literară de mai târziu.

2) *Foaia științifică și literară (Propășirea)* Iași, 1844, p. 16.

3) *Foaia pentru mîntu*, VII, 1844, p. 63.

4) Ion Ghica, *Opere complete*, III, p. 386-7.

5) Ion Ghica. *Amintiri din Pribejie*, p. 40.

6) *Ibid* p. 597.

7) *Biografia d-lui Alex. Cristofi*, Craiova, 1877, p. 8. (E de fapt o autobiografie.

știm prea puține despre activitatea ei până în preajma revoluției, când ne apare sub o înfățișare schimbată.

În schimb știm că societatea literară continuă activitatea ei. Probabil din societatea literară amintită se desvoltă la 1845 «Asociația Literară» sub prezidenția lui Iancu Văcărescu, având ca secretari pe N. Bălcescu și Voinescu II. Făceau parte și Moldoveni: K. Negruzzi, V. Alecsandri și Kogălniceanu.¹⁾ Până la întemeierea asociației, care după procesele ei verbale, avu loc la 1 Martie 1845²⁾, se urmau adunări de tineri la Voinescu II. Ion Ghica afirmă că la una din aceste întruniri Bălcescu citi opera sa «Puterea armată la români» și că el Ghica o trimise lui Kogălniceanu s'o publice în «Propășirea»³⁾ Scrierea o cunoștea Eliade încă din Aprilie 1844, când scria în «Curierul Românesc».

«D. N. Bălcescu a cărui vocațiune asupra istoriei și în-vățăături regulate, ce a săvârșit, ne promit un istoric, cum să facă cinste patriei, în ocupațiile sale asupra istoriei țării a scris un tractat asupra Istoriei oștirilor române și nădăjdum peste curând că junele autor îl va împărtăși compatrioților săi...»⁴⁾.

«Puterea Armată» apărui în «Propășirea» cu începerea de la 21 Mai până la 13 August cu întreruperi⁵⁾ dându-i-se locul de onoare, și apoi într'o broșură separată în 8° 85 pagini⁶⁾ tipărită cu cheltuiala lui Mihai Kogălniceanu și Kostake Negri⁷⁾.

1) Ion Ghica *Opere complete*, III, p. 392. Se publicară traduceri și poeziile lui Iancu Văcărescu. La 1864 mai erau membri afară de cei pomeniți: C. Filipescu, St. Goleșcu și Gr. Alexandrescu (Academice. Foarte Voantă. Catalogul foilor volante, p. 8). Bălcescu voia mai târziu să-și publice Istoria lui Mihai Viteazul, cu ajutorul asociației (*Românismul Mihai Vodă Viteazul*, ediția Odobescu 1887, p. XVIII). La 1847 sunt primiți ca membrii: Boliac, Negulici, Florian, Aaron, C. A. Rosetti, I. Ghica etc. (*Anul 1848*. I, p. 49).

2) *Anul 1845* I. c.

3) Ion Ghica *Opere complete*, III, p. 382. Totuși Gr. Alexandrescu scria lui Ghica la Iași, că Bălcescu însuși va trimite acolo „Puterea Armată”, *Viața Românească*. Anul I, v. III p. 192. Pentru întrunirile dela Voinescu II. *Ibid* p. 189.

4) *Curierul Românesc* XVI, 1844, p. 131, nota. Reprodus în *Foarea pentru minte*, VII. 1844, p. 165.

5) Numerele 19—31.

6) Alte ediții, București 1971, Apoi în ediția Academiei a scrierilor lui Bălcescu, în Biblioteca pentru Toți și o traducere franceză despre care voi vorbi mai înainte.

7) C. Negri, *Versuri, proză, scrisori*. p. 87.

Nu vom discuta aci valoarea istorică a acestei scrieri, pe care d-nul Iorga o numea cândva «un minunat capitol de istorie care n'ar sta tocmai rău, nici sub condeul unui istoric de astăzi» ¹⁾. Această discuție e făcută în mare parte ²⁾.

Dar afară de aceasta găsim în «Puterea Armată» elemente, cari ne servesc la stabilirea evoluției sufletești a scriitorului. Mai întâi e însăși ideea predominantă: cultul forței armate care singură ne poate salva. Bălcescu își dă seama că această forță are o limită dictată de resursele țării, cari vor fi cu mult mai prejos de acelea a puternicilor vecini: Austria, Rusia, Turcia. Atunci la ce servește această putere armată atât de lăudată?... El ne răspunde că un stat mic poate fi hotărâtor, când va ști «a arunca la vreme o greutate în cumpăna politică» ³⁾. Dar după obiceiul lui de a adânci chestiunile generale în toate consecințele lor, constată că și alte foloase indirecte vom avea dela această forță armată: «Poporul câștigă moralicește, căci introducând plăcerea armelor între tineri și obișnuindu-i la o viață militară activă, vom goni luxul, ce degenerază caracterele, înmoae curagiile și pregătește robia popoarelor» ⁴⁾. Aci este invederat o influența a istoricilor romani ce-i studia cu atâta râvnă, cari desvoltă multe ori această idee. Apoi agricultura ar profita și ea «căci experiența, de toate zilele și istoria ne arată pe națiile militare ar fi cele mai muncitoare» ⁵⁾.

Nu se sfiește a ataca violent organizația contemporană a armatei. Aceasta nu poate îndeplini nisi o bună apărare a țării nici a susține un atac neașteptat. «Si starea orientului e din zi în zi mai nesigură ⁶⁾». «In starea în care ne aflăm nu suntem oare în primejdie ca ve-o câteva sute de Pasvanți să ne facă iară a apuca drumul pribegiei? O asemenea stare este oare de dorit?» ⁷⁾. Pentru a nu atinge prea fățiș regimul vremii el atacă mai mult pe cel precedent, căruia îi datora de altfel închiderea lui mai

1) N. Iorga. *Schițe din literatura română*. ed. Șaraga, I. p. 89.

2) De ex. N. Iorga *Op. cit.*, p. 90 și urm. și Ion Bogdan. *Documentul Răzenilor și organizarea armatei moldovene*, passim.

3) Ed. Odobescu, p. 671.

4) *Ibid* p. 670.

5) *Ibid*.

6) *Ibid* p. 665.

7) *Ibid*.

bine de 2 ani de la ocârmuirea precedentă se aşteptau în zadar reforme «căci este în soarta tuturor cârmuirilor viţioase de a făgădui multe şi de a face puţine, de a stingheri orice propăşire, de a apăsa şi de a impila poporul în loc de a-l realţa, realtându-se şi ea împreună cu dânsul.» ¹⁾ Aceste cuvinte grele poate că nu erau meritate de stăpânirea lui Alexandru Ghica, dar ne arată în autor un răsculat, care va începe lupta îndată ce i se va da ocazia,

Pe de altă parte el admite ideile filozofiei franceze a secolului XVIII şi-l vom vedea într-o prelucrare ²⁾ că admite de-a întregul concepţia lui J. J. Rousseau despre contractul social la originea societăţii umane, iar una din biografiile sale începe cu o citaţie din Montesquieu ³⁾. Ee aceea şi în «Puterea Armată» găsim reflexi ca acestea vorbind de evul mediu: «Cărţile cari ar fi putut lumina, erau în mâinile popilor şi interesul lor era ca lumea să fie în întuneric» ⁴⁾.

Ca liberal şi patriot natural că ura sa se îndreapta contra Fanarioţilor, cari sunt acuzaţi că înadins au suprimat instituţiile Românilor pentru a răpi mijloacele lor de rezistenţă, şi să-i poată storce mai bine ⁵⁾ Alexandru Ipsilant e. *singurul* domn fanariot, căruia suntem datori recunoştinţă,» căci făcuse o reorganizare a slujitorilor si armatei ⁶⁾. Şi de aceea salută cu entuziasm anul învierii 1821, ale cărui revendicări le va socoti mai târziu ca un program, pe care să se bazeze toată dezvoltarea viitoare a neamului nostru. Bălcescu scrie, ca şi cum ar vorbi de un mântuitor de mult aşteptat: «In sfârşit anul 1821 veni!» «Atunci în ţară se manifestă una din acele mişcări energice, cari arată juneţea popoarelor şi dorinţa lor de propăşire. Duhul naţionalităţii se deşteaptă şi Românii scutură jugul fanariotic, ce un veac întreg îi apăsase» ⁷⁾.

Cu bucuria unui om ce găseşte o pildă potrivită cu idelle sale egalitare, el constată că în vechime «Dela boier până la

1) Ibid p. 604.

2) *Manualul Bunului Român.*

3) *Magazinul Istoric* I. p. 187.

4) *Puterea armată.* în ed. Odobescu din 1887 p. 616.

5) Ibid p. 653.

6) Ibid p. 650.

7) Ibid p. 656

moșnean, dela mănăstire și preot la oștean toți luau parte la contribuțiile Statului¹⁾».

Și ideia unirii principatelor, pe care o vânturase prietenul său Ioan Ghica, oferind tronul principatelor unite lui Mihai Sturza, apare lămurit. Vorbind de luptele dintre cele două țări, Bălcescu exclamă: «Fie că rătăcirile părinților noștri să ne slujească de pildă, precum virtuțile lor de îndemn! Fie ca să nu uităm de aci înainte că *unirea* face puterea staturilor și prin urmare fericirea lor»²⁾ Tot o aluzie la unire este și motto din Radu Grecianu.

Prima lui lucrare istorică dă ocazia lui Bălcescu, să-și arate concepția lui despre felul de a trata istoria română, concepție ce o vom vedea desvoltându-se și în alte scrieri. El stabilește dela început că istoria unui popor constă în istoria instituțiilor sociale, a ideilor, simțimintelor, obiceiurilor, comerț și cultură intelectuală. Dar nu se oprește la o motivare din punct de vedere științific a acestei afirmații, ci privește numai partea practică. Noi avem nevoie de o astfel de istorie. Afară de faptul că instituțiile de azi decurg din cele de ieri, studiul lor are interes, ca să arate că noi am avut de mult instituțiile pentru cari luptă acum «publiciștii Europei luminate», ceea ce altfel nu e exact. Și iarăși vorbește de »drepturile sfinte ale omenirii» adică democrația și libertatea, cari nu ar fi fost cunoscute de strămoșii noștri. Aceste drepturi și-au găsit totdeauna «apărători în această țară»³⁾. Pentru oricine poate citi printre rânduri lucrul e clar. Europa «luminată», care luptă pentru acest ideal, are o datorie de recunoștință față de noi, cari l'am avut demult și e deci datoare să intervie ca să răstoarne tirania, acolo unde s'a început lupta în numele idealului de libertate. De aci și nu din concepția științifică a istoriei reiese pentru noi importanța istoriei instituțiilor noastre. Dar Bălcescu constată că această istorie are multe greutăți. El cu modestia lui obișnuită recunoaște că nu e omul, care să facă fața acestor greutăți⁴⁾. Dar totuși va încerca să studieze instituțiile și cele ostășești sunt cele dintâi dintr'o serie⁵⁾. Vom vedea că și-a îndeplinit gădu-

1) *Ibid* p. 626.

2) *Ibid* 639.

3) *Ibid* 611—612.

4) *Ibid* 612.

5) *Ibid* p.

iala și a scris o operă asupra instituțiilor și stărilor sociale, în care Puterea armată intră numai ca un capitol. Din nefericire din această operă n'au rămas decât niște fragmente încă inedite.

A început cu instituțiile ostășești pentru că, zice el, «sunt convins că țara Românilor» (una singură) «de își va lua încă odată rangul, ce-i se cuvine între popoarele Europei, aceasta o va fi ea datorare mai mult regenerației vechilor ei instituții ostășești»¹⁾

Dar această armată e la urma urmei un instrument de violență. În idealismul său Bălcescu inobilează și această latură care poate că n'ar fi altfel demnă de atâta admirație. El spune «tactica care mai întâi întrebuițarea gloatelor sau puterea morală, iar nu lucrarea individuală sau puterea fizică»²⁾, aruncând în același timp un plam asupra forței brutale a celor puțini și admitând puterea morală numai la cei mulți. Inteligenții censori, cari trăiau titlul revoluționar (?) «Propășitea» n'au observat aceste idei în adevăr revoluționare.

Am văzut că Bălcescu avea o concepție despre istorie după care ea servește la concluzii practice. De aceea din acest studiu dă în concluzie o întreagă reorganizare a armatei. Un amănunt e remarcabil. El admite ca cea mai bună organizare militară din Europa cea prusiană³⁾ la 1844, când Prusia nu-și arătase încă prin nimic preponderanța militară. De altfel această idee trebuie să fi venit lui Bălcescu de la citirile sale din generalul Jomigny⁴⁾.

Era firesc ca această lucrare să producă senzație. Întâi însemna ceva nou, un nou mod de a trata istorie la noi. Eru-diția desfășurată de Bălcescu era foarte mare pentru acea epocă, iar felul de a privi istoria ca o armă de luptă îi asigura succesul în mijlocul societății culte.

Am văzut cum Kogălniceanu și Negri publicaseră în broșură lucrarea lui Bălcescu. Kogălniceanu se exprimă astfel despre dânsul în urma apariției Puterii Armate: «M. N. Bălcescu jeune historien valaque des plus belles espérances et qui s'est déjà fait connaître par un opuscule remarquable : la force armée

1) *Ibid* p. 612.

2) *Ibid* p. 616.

3) *Ibid* p. 606.

4) Acesta e pomenit în lecturile lui de Ghica *Opere complete*, II p. 381.

et l'art militaire en Valachie... Il est le seul duquel les Valaques doivent attendre une bonne histoire de leur pays ¹⁾). Și precum el da la iveală cronicile moldovene, studiul și publicarea celor muntene vor fi treaba lui Bălcescu ²⁾). Se vede deci cum Kogălnicanu se consideră pe sine și pe Bălcescu fiind datori să lucreze paralel: unul să fie istoricul Moldovei, altul al Țării Românești. Dar cum neamul nostru e unul singur, îi vom vedea încercând să colaboreze împreună la o singură scriere.

Eliade, primește și el cu admirație apariția primei opere a lui Bălcescu. El scrie în „Noembrie, la apariția ediției separate: «Din această scriere se poate vedea talentul eminent al d-lui Bălcescu asupra istoriei... În autorul acestei cărți va avea patria un adevărat istoric al său» ³⁾. Bariț reproduce o parte a scrierii în foaia sa ⁴⁾).

Se pare chiar că scrierea atrase atenția stăpânirii, care însărcină pe autor cu un proiect de reformă a doroanților pr. Oricum, fie că era cerut de stăpânire, fie că era o inițiativă a lui Bălcescu, avem în scrierile lui inedite un proiect de organizare a doroanților județelor ⁵⁾. Că nu e unul din numeroasele proiecte de la 1848, ci e din epoca publicării «Puterii Armate», avem dovadă că pomenește de articolele regulamentului organic, în virtutea cărora s'ar face în județele natale și «cât mai aproape de satul să», adică organizarea teritorială.

Față de acest răsunset ⁶⁾. Bălcescu intră pe primul plan al elitei culturale românească. Prin publicarea acestui studiu în revista ieșană, el va veni în legătură strânsă și cu moldovenii Kogălniceanu, Negri, Alecsandri, Russo. Colaborarea lui Bălcescu la «Propășirea» continuă și ar mai fi continuat, dacă censura nu scurta prea de vreme zilele acestei interesante reviste. În numă-

1) M. Kogălniceanu, *Fragments tirés des chroniques Moldaves et Valaques pour servir à l'histoire de Pierre le Grand, Charles XII. etc. Iași, 1845. I. p. XLII.*

2) *Ibid.*

3) *Curierul Românesc* XVI, 1844 p. 347, urmează și un extract din *Puterea Armată*.

4) *Foaie pentru Minte*, VII, 1844, p. 343 și urm.

5) *Ms. Academiei*, 82 f. 297 și urm.

6) Cf. și Ion Ghica *Opere complete* III, p. 382. „Această scriere a lui Bălcescu a fost foarte apreciată de cititorii după atunci”.

nrul 35 din 10 Septembrie 1844 publică un nou studiu «Bătălia dela Câmpul Rigiî sau Cosovo (17, 18, 19 Octomvrie 1448).

Despre această bătălie mai vorbise și în «Puterea Armată»¹⁾. Incepe cu unele laude exagerate la adresa lui Dan III (de fapt Dan II nepotul lui Mircea), care ar fi cel mai iscusit și experimentat general al veacului său și prin a cărui sfaturi, de ar fi fost ascultate, s'ar fi măturat Europa de «barbari»²⁾ adică Turcii suzeranii contemporani ai țării. Pe urmă trece la rolul Românilor lui Dan VI (de fapt III) în lupta de la Cosovo. Constată că scriitorii streini în special Bonfinius și Khalkokondiles se contrazic asupra unui punct: dacă Românii trădaseră sau nu pe creștinii lui Huniade și Bălcescu caută să dovedească netemeinicia acestei afirmări a lui Khalkokondiles. Bălcescu se sprijină pentru a-l combate pe Bonfinius ce nu pomenișe de vre-o trădare. Această contrazicere o observase și Șincai³⁾, dar pentru Bălcescu aceasta e numai o ocazie pentru a introduce o povestire inedită a luptei dintr'o cronică munteană copiată de un Tudosie sin Stoian azi pierdută, din care ar reieși netemeinicia celor susținute de scriitorul bizantin⁴⁾.

Această dovedește că Românii n'au fost trădători: «destule lucruri istoria are a le imputa», și aci e o aluzie la epoca contemporană, «ca să-i mai împovăreze c'o pată nemeritată». «Nu! Slava lor militară este neîntinată»⁵⁾.

1) Ediția Odobescu p. 642—643.

2) *Foaie științifică și literară*. p. 289.

3) Șincai, *Cronica Românilor* ed. 1886 II, p. 25-6. P. această chestie cf. I. Minea. *Pierderea Amlașului și Făgărașului*, în, *Convorbiri Literare* XLVIII p. 278, nota 6.

4) *Foaia științifică și literară*, p. 276. Cronica aceasta a fost întrebuințată de Bălcescu și în «Puterea Armată», unde e trecut că «Leatopișețul Țării românești» 1290—1688 scris de Tudosie sin Stoian et Tușii. Manuscris în 8° din 1747 (lista uvrăgiilor citate în fruntea ed. din 1844) apoi în Biografia lui Constantin postelnicul Cantacuzino (*Magazin Istoric*, I p. 390).

Toate pasagiile citate de Bălcescu din cronică lui Tudosie sin Stoian în cursul acestor lucrări (*Magazin Istoric*, I. c. și *Puterea Armată* în ed. Odobescu p. 622, 625, 627, 630, 641) se regăsesc aidoma în compilația atribuită lui Stolca Ludescu (*Magazin Istoric*, IV, p. 312, 336, 310, 308 și 328). Numai pasagiul așa de întins asupra luptei dela Cosovo nu se regăsește în nici una din cronicile muntene cunoscute azi.

5) *Ibid* 278.

O idee ce am semnalat-o la Puterea armată,' apare mai lămurit: că Românii «au făcut cele mai mari jertfe și au vărsat sângele până la unul pentru apărarea civilizației și a libertății și Europa d'ar fi recunoscătoare ar plăti cu oare care faceri de bine jertfele lor ¹⁾». Era iarăși apelul la civilizația Apusului, care ne datorește nouă păstrarea ei. Acel sprijin nu era cerut ca un ajutor nemeritat ci ca o datorie. Și nici măcar nu cerea dela acel Apus, aceasta era așteptată numai dela oastea română ci numai «oare cari faceri de bine».

Grație acestor studii Bălcescu începu a intra în legături mai strânse cu acei ce se ocupau cu istoria. Generalul Mavros, socrul lui Ion Ghica, se ocupa cu numismatica și arheologia și iăcea studii împreună cu Laurian și Boliac. Curând intră și Bălcescu în societatea lor ²⁾. De la aceste întruniri trebuie să fi venit ideia unei asociații istorice preconizată de el în articolul program a Magazinului. Tot aci făcu mai strânsă cunoștință cu A. T. Laurian și curând luă hotărârea a scoate un organ în care să publice rezultatele cercetărilor lor. Dar aceasta era și o influență a lui Kogălniceanu. Dacă acesta n'ar fi scos «Arhiva Românească», Laurian și Bălcescu n'ar fi cutezat să scoată o revistă isiorică, când mai nimeni nu se interesa de așa ceva. E destul să ne gândim, că nici astăzi o revistă istorică nu s'ar putea susține numai cu vânzarea ei, ca să vedem ce întreprinderi grea voiau a îndeplini.

Totuși în numărul din 9 Ianuar 1845 a «Curierului Românesc» un lung anunț vorbește de apariția apropiată a Magazinului Istoric și de nevoia unei astfel de reviste. Se spunea că un popor fără istorie e un popor barbar și din nefericire n'aveam istorie. Mulți au scris despre istoria noastră și totuși n'avem istorie; «Au scris Leibhardi și Engel nemțește, Fotino grecește, Kogălniceanu franțuzește, Aaron românește».

Urmează o interesantă critică a acestor istorici. Prima imputare e că lucrările lor se aseamănă între ele «și noi știm că

1) *Ibid*

2) Ion Ghica *Opere complete*, III p. 383, după care Bălcescu ar fi intrat în societate abia la 1847, ceea ce nu e posibil deoarece atunci era la Paris. În biografia lui Constantin Postelnicu Cantasuzin apărută în *Magasin* la 1845 Bălcescu citează un document de la Mavros, deci de pe atunci erau în relații.

cel dintâi merit a unei istorii este de a se deosebi de istoriile precedente sau prin descoperiri reale sau prin rătăcirile refutate». Apoi ei ne dau numai biografiile stăpânitorilor, dar aci se face o rezervă importantă asupra căreia vom reveni; «afară de d. Kogălniceanu». Chiar aceste biografii nu sunt încă desăvârșite: Cronologia Domnilor e nelămurită¹⁾, iar partea cea mai interesantă: «instituții, industrie, comerț, cultură intelectuală și morală și chipul de viață» sunt trecute sub tăcere.

Vedem astfel repetându-se și precizându-se concepția lui Bălcescu despre istorie, căci într-o dată privește pe Laurian, deși și acesta e semnat, el nu pare a fi luat parte la scrierea articolului acestuia. Ideile despre valoarea studiilor asupra instituțiilor sunt evident ale lui Bălcescu.

Dar adaugă imediat că nu trebuie să fim nedrepti față de acești istorici mai vechi: «Ei nu puteau să facă altminteru în împrejurările în care se afla», căci n'aveau materialul necesar la îndemână. Toți istoricii s'au lovit de acest obstacol. «Ei până în sfârșit au fost siliți să-și rupă pana de desnădejde». De aceea e o nevoie imperioasă de documente. În această privință se citează în concluzie niște cuvinte ale lui Kogălniceanu, ceea ce iarăși e important pentru legătura de idei între cei doi istorici.

Redactorii „Magasinului” declară că posedă o colecție de cronici inedite, acte oficiale sau hrisoave dela 1300 (?) încoace, istorici și scrieri streine despre noi, inscripții vechi și au hotărât să publice „această colecție colosală” sub nume de Magazin Istoric pentru Dacia». Deci ei roagă pe Românii de ori-unde, conform cu caracterul general românesc al revistei să-i ajute cu material istoric «mai ales literaturii istorici». Se dă apoi împărțirea revistei, în care intră, o rubrică de «hărți geografice și desemnuri după monumente istorice», ceea ce n'au putut îndeplini. În fine se dau unele amănunte asupra editării, interesante pentru istoria ziaristicii. Cine va face 10 abonamente i se va da unul gratis, iar pentru acoperirea cheltuielilor e nevoie de cel puțin 300 de prenumărați. Între persoanele la cari se pot face abonamente, sunt Ion Maiorescu din Craiova, apoi la „Foaea Sătească” a lui Kogălniceanu, la «Albina» lui Asaki, la «Gazeta»

1) O spusese Kogălniceanu în discursul său dela 1843, *Letopisește*, ed. II, p. XXXV.

lui Bariț, în fine în multe orașe din Transilvania, Banat, Maramureș, Crișana, la cunoștințele lui Laurian, între cari însemnăm pe Timotei Cipariu dela Blaj¹⁾). Revista eși peste câteva luni. Din însuși titlul său «Magasin Istoric pentru Dacia» și prin faptul că erea condusă de un muntean și un ardelean revista era reprezentanta unei dorințe de unire pe baza unui trecut comun, cu a cărui cercetare se ocupa. Am văzut în «Puterea Armată» ideile de unire ale lui Bălcescu. Prin această revistă, la care colaborau de altfel și Moldovenii Kostake Negruzzi și Sturza-Miclăușanul, se afirmă că unitatea culturală și unitatea națională a neamului nostru există și numai fruntarii artificiale ale politicei îi stau în cale. Se pusese acest nume de «Dacia» scump școlii ardelenene poate din îndemnul lui Laurian, dar el nu însemna numai un trecut, ci și o aspirație în viitor²⁾).

Pe de altă parte revista avea de scop final posibilitatea publicării unei istorii a Românilor. Se știe că Laurian a scris-o pe a lui³⁾, dar Bălcescu voia s'o facă cu o perspectivă mult mai vastă, însă viața sa sbuciumată nu i-a îngăduit-o. Totuși intenția trebuie s'o fi arătat de mai multe ori, căci a fost semnalată de Querand în Bibliografia sa spunând vorbind de «Question Economique des Principautés danubiennes» a lui Bălcescu:

«L'auteur, mort en France (?) après 1850, s'occupait depuis longtemps d'une histoire de l'ancienne Dacie (adică a Țerilor, cari înainte formau Dacia) et il avait recueilli beaucoup de matériaux⁴⁾». Apoi și Ubicini, care putea fi mai bine informat ca Querand, spune despre Bălcescu că scria în Magazin „en attendant qu'il eut achevé de rassembler les matériaux de sa grande histoire de la Roumanie⁵⁾»).

1) „Curierul Românesc” Anul XVII 1845, p. 11—12 și Foaia pentru Minte. VIII, 1845, p. 33 și urm.

2) Cf. N. Iorga în *Prinos Sturza*, p. 39 „E interesant și titlul Magazinului, el era consacrat studiului celor petrecute în întreaga Dacie, el răspundea astfel Deciei literare a lui Kogălniceanu”.

3) *Scurtă privire asupra istoriei Românilor*, la 1846, în mai multe limbi chiar în latinește, aceasta din urmă datată din Hilariopolis (București).

4) Querand *La Roumanie, Moldavie, Valachie et Transilvanie (Ancienne Dacie) la Serbie, le Monténégro, Essai de bibliographie française historique de ces principautés*, Paris, 1857 p. 15.

5) Ubicini. *Provinces roumaines*, p. 163.

Lucaul e evident. Un om cu un spirit atât de practic, în sensul că nu se mulțumea cu știința pură, ci căuta să tragă consecințele practice, nu putea să ia mijlocul drept scop. «Magasinul istoric» era o adunare de știri pentru a servi, lu istoria română, prin urmare scopul final al redactorilor era scrierea acestei istorii. Azi, când în istorioagografie predomină metoda germană de analiză, publicarea documentelor și discutarea amănunțelor a devenit un lucru independent de scopul lor final, dar pentru Bălcescu nu putea fi așa.

Ori cum «Magasinul istoric» fu foarte bine primit în lumea literară a vremii. Voi culege numai câteva mărturii :

Kogălniceanu, a cărui colaborare spirituală cu Bălcescu devenea tot mai strânsă, spune, încheind cu apariția „Arhivei Românești“ :

«Arhiva Românească lasă o rodnică chironoamă¹⁾ a soliei sale în «Magasinul Istoric²⁾», Magasinul era considerat de toată lumea ca urmarea «Arhivei Românești», care nu mai avea de ce să apară, căci două reviste istorice era un lux prea mare pentru începuturile culturii noastre. De aceia Asaki spune lămurit în «Albina» lui : «Magasinul Istoric» este continuația «Arhivei Daciei³⁾, care se tipărea la Iași⁴⁾» și ca un om ce se bucură de orice manifestare al unei culturi, al cărei apostol era el, Asaki adăugă : «Nu putem de agiuns lăuda zelul d. d. Redactori Trib. Laurian și N. Bălcescu, cărora dorim toate înlesnirile pentru neîntreruperea unei asemenea lucrări, între care cea mai însemnătoare este înbrățișarea compatrioților, în cât fiecare să se înmândrească de a avea aeest document național ca un titlu chiar al familiei sale⁵⁾».

G. Bariț reproduce în «Foaia pentru minte, animă și literatură» pentru edificare cititorilor multe articole întregi din Magasin, despre care spune : «Noi socotim că nu este un om în

1) Moștenitoare.

2) *Arhiva românească*, ed. II 1862, vol. II. p. IV.

3) Adică Arhiva „Daciei literare“, revista mai veche a lui Kogălniceanu, cu care era pusă în legătură Arhiva Românească.

4) „*Albina Românească*“, Anul XX p. 26.

5) *Ibid.*

care bate o inimă cu simțământ de Român pe care să nu-l intereseze această operă națională» ¹⁾).

Se vede din aceste aprecieri citate mai sus că revista fusese primită cu drag și fiecare se silea s'o ajute. Numai așa putem explica, cum a putut o astfel de revistă de specialitate să învingă toate greutățile timp de trei ani. Streinii, cari au cercetat atunci începuturile literaturii noastre, nu uită s'o menționeze ²⁾ și cu atât mai puțin Românii, cari prezentau streinilor progresele noastre culturale ³⁾, căci își dăduseră seama că «Magasinul» era încă o armă pentru marea luptă de regenerare democratică și națională. Numai Al. Russo veșnicul adversar al școlii ardelenе, primi cu răceală noua revistă, în care Laurian își punea în practică ideile sale asupra limbei. Judecata lui Russo asupra «Magasinului» e următoarea : «N'am ce spune despre publicație și despre scopul ei... e frumos e mare, e folositor»... «Am citit forte mult osebitele bucăți datorite redactorilor și m'am unit cu părerile lor, cu privirile lor istorice; dar această citire a lăsat în mine o întipărire rea, iată-o : Peste 40 de ani n'are să fie limbă românească, vom avea o românească italianisată, franțuzită și nimic mai mult. De mult ce voesc a curăți limba, a o îmbogăți și a o apropia de isvorul ei, s'a format altă limbă și care țara n'o înțelege și n'o va înțelege pe veci» ⁴⁾).

În primul număr a «Magasinului» Bălcescu publică un ar-

1) *Foaie pentru minte, animă și literatură*. Anul VIII, p. 261, 326, 373 etc. Vezi părerea lui Papiu Ilarian. *Istoria Românilor în Dacia Superioară*. II 218 (ed. II).

2) De ex. Hippolyte Deprez în *Revue des deux mondes* pe 1847 scrie un articol; *La Moldo-Valachie et le mouvement roumain*, foarte bine informat asupra literaturii române a epocii. Verbește de *Magasinul Istoric*. „une publication savante“, pomenind de cronică și de articole asupra Fanarioșilor. De asemenea și despre *Puterea Armată*. Reprodus în anul 1848 în *Principatele române*, I, 100—101 și notele.

3) Bolintineanu, *Les principautés roumaines*. Paris 1854 p. 53 și 30 sq : A. G. Golescu. *Abolition du servage dans les principautés danubiennes passim*. *La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour* p. 118 unde numește *Magazinul* alături de istoria lui Fl. Aaron, un éclatant hommage rendu aux siècles de gloire et de martyre du peuple valaque... et un procès intenté a l'engourdissement et a l'inaction où végétait encore une partie de la nation“.

4) Soveja, în Russo. *Scrieri ed. Minerva* p. 74.

tical program. Concepția sa despre istorie se arată aci definitiv» urmând primele principii, ce le arătase în «Puterea Armată».

Consecințele practice ale studiului istoriei sunt accentuate

Ideia devenită banală că istoria trebuie să servească de exemplu, e reprodusă și aci, dar este adâncită în consecințele ce le va avea pentru noi. Constată că am trăit vremuri mai grele ca cele de atunci, care prin urmare sunt grele, ori cum i-ar fi plăcut stăpânirii această constatare. Dar el crede într'o mână providențială, ce ne-a apărut pâna acum și pe care constatând-o prin studiul istoriei vom câștiga curaj pentru viitor. Căci istoria ne arată că «o nație nu poate pieri». Era un adevărat cult, o idolatrie, pentru această noțiune de «nație», pe care o face nemuritoare. Idealul nostru ar fi să luăm «rangul ce ni se cuvine în marea familie a națiilor europene». În această «familie a națiilor» găsim iarăși ideile revoluției franceze, ce le aflasem deja în «Puterea Armată». Și pentru a căpăta acel rang cutează să pronunțe cuvintele revoluționare de «reformă politică și socială» ¹⁾.

După aceste idei preliminare Bălcescu trece la studiul izvoarelor istoriei noastre. Aci se arată desigur foarte revoluționar, în sensul că admite vederi mult mai largi și noi. Primul izvor al istoriei noastre sunt pentru el poeziile populare și tradițiile, lucru ce-l mai spusese și stolnicul Cantacuzino ²⁾, pe care Bălcescu nu-l cunoaște însă. Importanța poeziilor populare fusese remarcată de mai mulți contemporani ³⁾, dar nu în ce privește valoarea istorică. Aceasta i-o sugeraseră, cum o spune însuși, studiile lui Grimm și Michelet. De aceia propune o adunare de poezii populare ⁴⁾, operă pe care o încercau tocmai

1) *Magasin Istorie pentru Dacia*, I. p. 1 și 2.

2) *Operele lui C-tin Cantacuzino, publicate de N. Iorga* p. 65. Cf. N. Iorga în *Prinos Sturza*, p. 27.

Și Petre Maior întrebuințează colindele ca izvor istoric. *Istoria pentru începutul Românilor* ed. Gherla 1867 p. 27. Refrenul. La împărat și la cronicari Cf. Al, Rosetti. Colindele religioase p. 26.

3) De ex. Kogălniceanu *Romanische oder Walachische Sprache und Literatur* ed. 1895 p. 18. El considera cântecul lui Hagerli și Gr. Ghica drept poezii populare. Cf. și un articol anonim în *Foaia pentru Minte*. VIII p. 147. În 1845. C. Boliac publică în *Curierul Românesc* cu ocazia unei călătorii în țară intinse considerații asupra poeziei populare cu numeroase citate (*Curierul Românesc* 1845. XVII p. 374 și urm.

4) *Magasin* I. p. 3.

atunci Alecsandri și Russo, lucru pe care trebuia să-l știe Bălcescu¹⁾. E curios că el n'a văzut în poezia populară, ca și în cronică de altfel, de cât valoarea lor de izvor istoric și nici de cum cea estetică. S'a spus pentru a se dovedi paternitatea lui Russo asupra «Cântării României» că această scriere influențată de poezia populară, nu putea fi a lui Bălcescu, căci el nu cunoștea această poezie²⁾. Această afirmare este dreaptă numai întru cât privește valoarea estetică a poeziei populare. În adevăr Bălcescu s'a ocupat mult de poezia populară dar mai ales ca izvor de istorie. Am văzut că între izvoarele istoriei pune în primul rând această poezie. În manuscrisele lui Bălcescu se găsește o baladă fără titlu³⁾. E foarte lămurit de ce a cules el acea poezie. Sunt versuri de revoltă socială.

«Ia ascultă, mă ciocoi,
Până când o să jupoi
Și pe țară și pe noi»

Iar în istoria lui Mihai Viteazul el citează balada lui Radu Calomfirescu ca și cum ar cita un izvor istoric oarecare⁴⁾. Tot ca un izvor istoric cerea Bălcescu dela Alecsandri o baladă asupra lui Mihai Viteazul⁵⁾ și se știe că acesta se grăbi să i-o comunice⁶⁾.

În cuvântarea ce o ține la aniversarea adunării dela Blaj, Bălcescu se entuziasmează pentru un cântec cântat de o fată din Abrud. Recunoaște că era «îmbătător de simțire», dar era un cântec patriotic, ce i se pare că anunță învierea neamului⁷⁾. În această privință sunt interesante unele știri dintr'o scrisoare către

1) În „Foaia literară și științifică” din 1844 publicase Alecsandri un apel pentru a i se trimite poezii populare (p. 128).

2) P. V. Haneș „Cântarea României” București 1900 p. 29.

3) Ms. Academiei nr. 82 f. 434.

4) *Români sub Mihai Vodă Viteazul* ed. Lepădatu 1908 p. 81 nota 4 Cf. și p. 123.

5) *Noua Revistă Română anul III* p. 304. Cele trei scrisori ale lui Alecsandri publicate de d. Ov. Densusianu au fost republicate de d. V. V. Haneș în aceeași revistă Vol. XV p. 76 și urm.

6) Cf. și N. Iorga *Istoria literaturii române în secolul XIX* vol. III p. 166.

7) N. Bălcescu *Mișcarea românilor în Ardeal la 1848 în scierile adunate de Odobescu* ed. II. p. 571.

Alecsandri: Bălcescu ştia că acesta aduna poezii populare, şi aştepta publicarea lor. El îşi propune a strânge pe cele muntene. Roagă pe Alecsandri a publica o poezie populară în «Magazin» «ca să răspundă la programul său», în care se prevedea şi astfel de documente istorice¹⁾. Dar afară de această latură politică şi istorică a poeziei populare, dacă n'a văzut valoarea estetică, a văzut însă într'însa un model de limbă şi de stil. Numai aşa ne putem explica adunarea unei colecţii de zicători şi proverbe în manuscrisele lui Bălcescu. Când vom vorbi de istoria lui Mihai-Viteazul vom vorbi şi de această adunare şi de mijloacele prin cari căuta Bălcescu să-şi alcătuiască un stil literar de la cap. Ori cum îmi pare stabilit că el a considerat literatura populară ca şi cronicarii, numai din punct de vedere al valorii istorice şi politice şi ca model de stil, dar n'a gustat frumuseţea lor artistică. Dar tocmai fiindcă privea poezia populară ca un document, Bălcescu a înţeles mai bine ca Alecsandri datoriile ce avem faţă de dânsa. Anume într'o scrisoare adresată unui prieten din ţară, prin care cere tradiţii şi poezii despre Mihai Viteazul el spune: «*Acestea trebuie a le scri astfel, cum le spun ţăranii* »²⁾.

Revenind la articolul lui de pre isvoarele istoriei române vedem că în al doilea rând pune legile, cari se găsesc în cea mai mare parte în obiceiul pământului şi pentru a le studia e nevoie de o colecţie de hrisoave. El făcuse o astfel de adunare, care e «destul de interesantă» dar insuficientă³⁾. Trece apoi la cronici. Chestia cronicilor, atât de discutată atunci, este una din problemele cele mai complicate ale istoriografiei noastre şi multe puncte n'au fost nici azi deplin luate. Cel dintâi, care a atacat chestia Cronicilor muntene, a fost Bălcescu. El considera ca cele mai vechi cronici Cronologia de la Verşet şi biografia lui Iancu Vodă (Huniade)⁴⁾. Aceste cronici le citează după Naum Clococeanu un cronicar grec, pe care azi nu-l mai cunoaştem⁵⁾.

1) *Convorbiri Literare*. L. p. 26—27.

2) *Istoria lui Mihai Viteazul*, ed. Odobescu 1887 p. 199 cf. şi p. 200.

3) *Magazin istoric pentru Dacia* I p. 6 Cf. Ion Ghica. *Opere complete* III, p. 382, unde spune că încă dela 20 ani Bălcescu studia hrisoavele din colecţia colonelului Cornescu-Olteneanu. Un articol al acestuia în „*Foaia p. Minte*”, VII p. 336.

4) *Magazin Istoric*, I, p. 10.

5) Prin urmare nu avem de ce să credem că aceste cronici au fost cunoscute de Laurian şi e natural ca el să nu le întrebuinţeze în istoria sa. Cf. însă *Prinos Sturza*, p. 37.

Dintre cronicile cunoscute lui Bălcescu, mai multe nu mai sunt cunoscute azi. E interesant însă, ce înțelege el prin cronică. Nu consideră autorul sau conținutul, ci manuscriptul. Așa încât, când va vorbi de o cronică din secolul XVIII, aceasta înseamnă că e un manuscript din acel secol, iar numărul cronicilor, ce citează, este de fapt numărul manuscriptelor, cari de multe ori sunt aproape identice. De aceea va numi cronică după copistul, care a scris manuscriptul, care-l avea în mână. Așa vor apare la el cronicile lui Constantin Căpitanul, Radu Lupescu, Tadosie sin Storian, cari sunt numele copiștilor. În această privință se deosebește de Kogălniceanu, care întotdeauna îmbina între ele diferitele manuscripte ale aceleiași cronici. Dar nu trebuie să credem că Bălcescu considera pe acești copiști drept autori. Când numele autorului adevărat apărea, cum e cazul cu Radu Greceanu sau Radu Popescu, el se grăbea să-i pue, iar o notă la cronică așa zisă a lui Constantin Căpitanul ¹⁾ ne lămurăște, de ce îi dă acest titlu, unde spune de Constantin Căpitanul că nu e autorul cronicii, ci probabil numai copist: «Totuși păstrăm numele lui în lipsă de altu²⁾»).

Afară de edițiile cronicilor muntene din Magazin, cari și azi se utilizează, neexistând ediții noi pentru cele mai multe, există și ediții separate.

Restul articolului despre izvoare prezintă mai puțin interes. Spune că multe din izvoarele istoriei noastre, se află în Ungaria, Polonia, Viena, Petersburg, Stockholm, ceea ce e o lămurire luată din discursul de deschidere a cursului de istorie de Kogălniceanu ³⁾. La urmă propune formarea unei societăți istorice, ceea ce ar fi și părerea «mai multor români». Scopul societății, numită «asociație» după modelul celei literare, ar fi de a culege în străinătate documente despre istoria noastră. Pentru aceasta el cere sprijinul stăpânirii ⁴⁾.

În primul tom al Magazinului, afară de documente, cronică și corespondența apocrifă a lui Ștefan cel Mare cu patriarhul de Ohrida, Bălcescu publică și biografiile istorice ce erau pregă-

1) În realitate autorul este Radu Popescu, v. C. Giurescu, *Contribuții la studiul cronicilor muntene*.

2) *Magazin Istoric* I, p. 84 nota dela pagina precedentă.

3) N. Iorga în „*Prinos Sturza*” p. 32.

4) *Magazin Istoric*, I. p. 14.

tite, precum vom vedea, pentru un dicționar biografic, și studiul său despre fanarioți.

Biografiile istorice ne arată, aceiași preocupare de a scoate din faptele istorice îndreptățiri pentru ideile liberale și a explica acele fapte prin aceste idei. Ca unul ca 'luase parte la complotul dela 1840 îndreptat și contra Rușilor, nu se știește să spue că inflăcărarea spătarului Ion Cantacuzino pentru Rusia era «un entuziasm copilăresc¹⁾». In «Puterea armată» am semnalat un loc în care osândește pe aristocrați și crede că singura armată vrednică e cea a maselor. Aci iubirea aceasta pentru popor se arată deplin în accente retorice: «Ei (bóerii) nu privea jos, prea jos, poporul, care se târă la picioarele lor și se munea ca să le hrănească lenea, ei nu gândea că din acest popor au eșit toți acei viteji, că el a mântuit țara într'atâtea rânduri și că ar mântui-o dacă ei, făcând un apel la dânsul... i-ar fi dat drepturi și o patrie a apăra. Ei nu știa ce poate face un popor, cât de mic, când își apără ale sale și când e' aprins de o sfântă și nobilă idee. Ei nu știa încă nici aceasta că în sufletul acelor oameni amorțiți d'o lungă tiranie, orbi sau corupți, este un glas ascuns, care le vorbește neîncetat de adevăr, virtute și care la trebuință îi preface în eroi»²⁾.

Luptătorii pentru cultură se întorceau către popor, se interesau de poezia lui, de istoria lui, căutau sprijinul lui și se depărtau de cealaltă clasă, de la care nu credeau că au ceva de așteptat.

Și pe această clasă de sus o urăște Bălcescu, cu tot entuziasmul său de foc: O numește «aristocrație coruptă și egoistă³⁾» sau «încât pentru aristocrația noastră, noi care studiem de atâta vreme istoria patriei noastre suntem convinși mai mult decât oricare că egoismului, mârșavei lăcomii și lașității ei țara a fost datoare toate suferințele ei»⁴⁾. Și dacă-i face unele concesii, recunoscând că a avut și unii patrioți și oameni vrednici⁵⁾, desigur că mai târziu s'a căit de aceasta. Ura contra aristocrației, care la început era o influență a ideilor liberale și

1) *Magazin Istoric*, I, p. 85.

2) *Ibid* I p. 205.

3) *Ibid* p. 190.

4) *Ibid* p. 385.

5) *Ibid* p. 204.

revoluționare franceze, devine prin lupta dusă contra stării de lucruri din principate un sentiment adevărat, o nevoie. Ea apare din ce în ce mai violent în toate operele lui Bălcescu până a primi cu bucurie pe Fanarioți, cari vor umili pe boeri ¹⁾ și până la supremul dispreț, cu care încheie Chestia economică: «Les Boyards ne sont pas Roumains; ils ne sont même pas Russes, ils sont des boyards voilà tout ²⁾». După înclinarea lui de a căuta consecințele și aplicările ideilor sale în studiile istorice, el explică toate decăderile noastre numai din cauza boerilor.

Scrierea despre fanarioți este mai mult o introducere la niște documente. Natural că Bălcescu admite concepția primită și de oficialitatea vremii, că epoca fanariotă a fost o epocă de chinuire și de decădere datorită Grecilor. Astăzi, când s'a căutat o reabilitare a lor, ni se par aceste învinuiri cam exagerate.

Însă într'o notă Bălcescu face rezerve în ce privește «zdravăna nație elenă de azi» «pe care o iubim și o respectăm ³⁾» o amintire a luptelor pentru libertate îmbrățișate de toată lumea cultă a Apusului. Când însă va vizita mai târziu Grecia, nu se va sfi să critice și Grecia independentă.

Tomul I al Magazinului își terminase apariția la sfârșitul lui 1845. Greutățile publicării unei astfel de reviste nu se făcuseră așteptate. Se constată că se împărțiseră 1500 de exemplare și nici 300 nu fuseseră deplin plătite iar cheltuielile trec de 500 de galbeni pe an.

«Împărțitorul alergând după cei răi de plată este silit a neglija unei ori pe cei buni». Se cere acum plata abonametului înainte ⁴⁾. Câteva știri interesante cu privire la abonații «Magazinului» se pot căpăta din condica de abonați pentru tomul II și III păstrată la Acaemia ⁵⁾. În ea nu sunt trecuți abonații din provincie, afară de câțiva și de loc cei din Moldova, Bucovina, Ardeal, cari știm că erau destui. Dintre abonații trecuți în con-

1) «Cază dar această aristocrație infamă. Vie fanarioții ca să răz-bune suferințele poporului». N. Bălcescu, *Românii sub Mihai Vodă Viteazul*, ed. 1908 p. 14.

2) (N. Bălcescu) *Question Economiques des principautés danubiennes*, p. 85.

3) *Magazin Istoric* I, p. 115 nota.

4) *Ibid* coperta ultimei fascicule.

5) Ms. Nr. 573.

dică mai cunoscuți sunt: Vodă Bibescu, Barbu Știrbey. Iancu Manu. I. A. Filipescu (cu 15 exmple), I. Cămpineanu, Vilara, (cu 12 exemplare) M. Băleanu C. și I. Bălăceanu, C. Herescu, Nicolae Ștefan, Alexandru, Dimitrie și Radu Golescu. Sc. și I. Roset. Ana Ipăfescu Nenișor, Macedonsky, Simion Marcovici, Efrosin Poteca, M. Moroiu, I. Bozianu, C. Tel, Al. Odobescu. Pleșoianu, Cristofi, Lăcusteanu, M. Marghiloman, Sc. Crețulescu Gr. Grădișteanu, I. Voinescu, Eugenie Predescu, Iancu Văcărescu Gr. Alexandrescu, Carmanlău, Iancu A. Ghica etc., în fine toată intelectualitatea munteană afară de Eliade, care nu e trecut ca abonat.

Din tomul II sunt însemnate pentru București și câteva orașe din Țara Românească numai, 410 abonamente, dar 86 sunt neplătite. Totuși având în vedere scopul patriotic revista continuă să apară și se introduc și literele lafine, dându-se o paralelă cu cele cirilice după modelul «Curierului Românesc» a lui Eliade.

Tomul II apărui în cursul anului 1846. Revista ajunsese cunoscută și i-se trimite un articol și din Moldova dela «prietenu nostru dumnealui Aga Kostake Negruț¹⁾».

Bălcescu publică în acest tom «Puterea armată în Moldova» și unul din studiile sale cele mai importante: «Starea socială a muncitorilor plugari».

Când Bălcescu scrisese «Puterea armată în Țara Românească», n'avea de gând să scrie alt studiu pentru Moldova, căci spune într-o notă: «Organisația puterii armate a Moldovei a fost asemenea cu a Țerei Românești cu prea puțin deosebire»²⁾ și deci nu era nevoie de un studiu special. Acum însă în urma legăturilor sale tot mai strânse cu scriitorii moldoveni îl scrise și pe acesta. Aci el întrebuințează cronicile moldovene în manuscris și e posibil să-i fi fost puse la îndemână de Kogălniceanu³⁾. În ce privește ideile nu prezintă ceva nou, afară de unele atacuri violente contra Rusiei, ce rămaseră neobservate de

1) „Magasinul istoric” II p. 309 și urm. Este o traducere din rusește, unele pasagii din „Istoria Rusiei” a lui Karamzin.

1) Scrieri, ed Odobescu 1887 p. 637 nota 1.

2) Totuși erau nnele manuscrite de cronici moldovene, „vr'o patru” la București. Kogălniceanu le cunoștea și le socotea fără importanță letopisețe ed II. p. XVIII.

censură. Alianța lui Cantemir cu Petru cel Mare e o «nesocotință ce grăbi căderea Moldovei», care «văzu streinii, ce odată tremurau de dânsa a se împuternici și a-i răpi una după alta provinciile sale, acele locuri stropite toate cu sângele eroilor ei ¹⁾».

Aceste aluzii evidente la răpirea Basarabiei au putul tofășu trece sub regimul Regulamentului Organic ²⁾. Aiurea Bălcescu nu se sfiește să vorbească cu ocazia preținsei republici a Bârladului de «frumoasele instituții republicane» ³⁾.

«Starea Socială a muncitorilor plugari» e a doua scriere după „Puterea Armată“, în care se îndeplinește programul lui Bălcescu de a studia societatea și instituțiile noastre vechi. Se spusese de mulți că istoria nu trebuia să fie numai a regilor și a domnilor, dar el fu cel dintâiu la noi, care consecvent cu aceasta întreprinse o istorie a țăranilor. E caracteristic faptul că el nu-i numește țărani, ci «muncitori plugari», căci, dacă am numi clasele sociale după felul muncii, clasa boierilor ar fi exclusă. Lucrarea afară de numeroase împrumuturi din ideile liberale ale revoluției franceze ⁴⁾, vădește o reală iubire pentru popor și în acelaș timp credința în posibilitatea lui de ridicare cu ajutorul intelectualilor.

În această chestie a originii proprietății agrare la noi, pentru care s'a vărsat atâta cerneală în mod mai mult sau mai puțin interesat, Bălcescu cel dintâi caută să dovedească prin istorie că drepturile marilor proprietari sunt o usurpație și că pământul se cuvine țăranilor. Pentru aceasta el pleacă dela niște premise cam hasardate, anume că «Despotismul e sufletul concuistei și egalitatea sufletul colonisării.» În Dacia fiind o colonizare — dar și o cucerire pe care o trece sub tăcere — trebuia să fie egalitate și deci pământul era împărțit egal ⁵⁾. Sub barbari starea proprietății ar fi rămas aceeași ca sub romani ⁶⁾.

Mai târziu însă Bălcescu va admite altă teorie. Anume «cele două flagele» ale Romei: sclavia și marea proprietate se intro-

1) *Scrieri*, ed. Odobescu 1887 p. 635.

2) Cf. *Prinos Sturza* p. 26.

3) *Scrieri*, ed. Odobescu. 1887, p. 678.

4) Însăși motto din Mirabeau „Privilegiile se vor sfărâma dar poporul rămâne veșnic, *Magasin Istoric* II, p. 229.

5) *Ibid* p. 230.

6) *Ibid*.

duseseră și în Dacia. Patricienii absorb mica proprietate și o lucrează cu sclavi. Această stare de lucruri se schimbă, când Aurelian plecând cu cei bogați, pământul rămâne al poporului ¹⁾. Oricum marea proprietate e un fapt introdus mai târziu, care se datorește sau fraudei sau că boerii profită de sărăcia ȋeranilor, care-și apără țara pe cheltuiala lor ²⁾. Aceasta nu se datorește boerilor vechi luptători, ci unei «aristocrații de bani» ³⁾. Urmează o lungă înșirare a suferințelor ȋeranilor și a împilărilor de către boeri. În loc de a termina descrierea evoluției sociale a ȋeranilor prin aprecierea rezultatelor Regulamentului Organic el se oprește. Promite de a vorbi într'o altă scriere de lucruri ce ar fi periculos să le critici acum, promisie ȋinută de «Question Economique».

Articolul, una din cele mai serioase și cugetate scrieri românești ale vremii, se termină cu o sentință scurtă, cum îi plăcea adesea lui Bălcescu să scrie; «Vai de acele nații unde un mic număr de cetățeni se întemeiază pe robirea gloatelor: ele pier la amenințând neamul nostru cu soarta Poloniei ⁴⁾».

Acest studiu era, precum am spus, al doilea din șirul ce trebuia să ne dea o icoană a vieții și instituțiilor românești din trecut. Din nefericire trebuia să fie ultimul. Bălcescu promisesese în legătură cu jurătorii că va da un studiu asupra obiceiurilor ⁵⁾. În curând însă începu o serie de sinteză asupra instituțiilor privite până acum separat.

Lucrarea, pe care n'o putem data precis, cuprinde azi numai două fragmente pe hârtie groasă albastră păstrată între scrierile lui Bălcescu din ms. 82 al Academiei ⁶⁾. Inceputul lucrării lipsește. După ce ne dă câteva știri despre birurile plătite de mănăstiri în secolul XVIII ⁷⁾, trece la viața orășenească, pe care o numește «stare de mijloc» după numele apusean. Vorbește de creșterea

1) *Question Economique des principautés danubiennes* p. 8.

2) *Magasin Istorik* II, p. 234 și urm.

3) *Ibid* p. 257.

4) *Ibid* p. 246. Eliade va acuza mai târziu pe A. G. Golescu că a plagiat această scriere în „*Abolition du servage*”. (C. D. Aricescu.) *Correspondența secretă a capilor revoluției române*, p. III 67.

5) *Magasin Istorik* II p. 250.

6) F. 323 și urm.

7) F. 323 R.

bogăției ei și despre bresle, pe care le enumără ¹⁾). Adus a vorbi de comerț caută să arate, că negustorii străini făceau import și Românii export. Arată orașele din care se aduceau mărfuri între cari știe și de Danzig. Exportul să făcea în Turcia și spune cari erau mărfurile de export vorbind și de negustorii străini și de numirile lor. Știe și de fabrica de postav din Afumați și cunoaște prețurile postavurilor de acolo și a celor aduse din streinătate. Amintește apoi și de blănurile aduse din Rusia, stofele din Orient și Veneția și despre compania negustorilor din Brașov. În legătură cu acestea arată cari erau monetele ce circulau în țară, dar numai cele mai noi, și în sfârșit, vorbește, despre consuli străini ²⁾). Urmează un capitol despre Țărani în care reproduce în parte știrile din «Starea Socială», dar mai ales partea ce privește epoca fanariotă. Reforma lui Constantin Mavrocordat e studiată mai pe larg și ajunge la concluzia ca a fost făcută în scop financiar și nu filantropic. Descriind starea țăranilor, numește pe proprietari «Tirani», și îndreptățește haiducia. «Iată starea înfricoșatei reforme! ³⁾» exclamă Bălcescu, după ce arată poziția făcută țăranilor. Incepe analiza barbariilor domnilor fanarioți, dar aci se întrerupse manuscriptul. După o lacună ce n'o putem evalua ⁴⁾, avem sfârșitul unui capitol despre boeri, cari, precum se vede, sunt puși în urma țăranilor.

Describe gradele de boerie cu atribuțiile lor, dar numai cele târzii ⁵⁾). În genere urmează pe Cantemir în «Descrierea Moldovei» cu oarecari modificări. Urmează un nou capitol intitulat «Judecăți și Legi» în care, ca de obicei, nu arată evoluția instituțiilor, ci starea târzie pe care o socotește ca fiind așa dela origină. Amintind de pepepse, spune cu mândrie «legile civile și criminale erau aceleași pentru toți» ⁶⁾). Organizația din lăuntru formează un alt capitol în care crede că țara era întâi împărțită în căpitanii și că Mircea împarte țara în județe printr'o măsură administrativă, ce nu se potrivește de cât cu epocile noi. Enu-

1) F. 323.

2) F. 324, 325 R.

3) 125 v.

4) Nici paginația primitivă cu cerneală a manuscrisului nu ține seamă de această lacună.

5) F. 326, 327. R.

6) F. 327, v.

mără apoi județele vechi cu căpităniile ¹⁾ și reședințele lor. «Această frumoasă organizație din lăuntru ajută la ridicarea țării în arme.. Cât timp această organizație a fost în întregime, țara a fost mândră și puternică» și când fanarioții o suprimară cade și puterea țării ²⁾. Capitolul despre «Armie» e un rezumat din «Puterea Armată», adăogându-se însă unele observații interesante în legătură cu «Oștirile Craiovei», «Mehedințenii», pomenite de cronici, ce ar dovedi o organizație regională a oștirilor ³⁾. Capitolul despre «Dăjdii» e în parte luat din «Starea Socială», dându-se însă amănunte asupra strângătorilor de biruri și asupra feluritelor forme de dăjdii. Pomeneste ca de o instituție veche de «câtastihuri» ⁴⁾. Apoi arată veniturile diferiților boeri în vremile mai noi ⁵⁾. Ultimul capitol păstrat este intitulat «Orândueli deosebite», în care vorbește de instituții de binefacere (mile, etc.) ⁶⁾. Cu acest capitol se întrerupe definitiv fragmentul ce-l posedăm din această scriere. Lucrarea, afară de partea despre comerț, care era un lucru cu totul nou în istoriografia noastră și interesant și azi, nu prezintă în genere interesul «Puterii Armate» sau a «Stării Sociale», fiind mai mult un rezumat nedepin încheșat. Dealtfel Bălcescu părăsi acum studiile instituțiilor pentru a se închina cu totul marelui lui scrieri: «Istoria lui Mihai Viteazul».

În toată această vreme de muncă la «Magazinul Istoric» Bălcescu își înmulți relațiunile în confraternitatea, ce o formau toți luptătorii cu condeul de atunci. În afară de publicarea «Magazinului» avem unele știri cari arătau că Bălcescu vroia și el a contribui la literatura de traduceri așa de bogată pe atunci. Un bilețel a lui Winterhalder, care era proprietar de tipografiele împreună cu C. A. Rosetti, ne arată aceasta. El spune însă că nu știe, ce s'ar putea publica acum ⁷⁾.

În același timp Bălcescu alături de alți tineri colabora pen-

1) Cf. și Puterea Armată în *Scrieri* ed. Odobescu ed. II p. 35.

2) F. 328 R.

3) F. 329, R.

4) F. 329, 330, v.

5) F. 331. R.

6) F. 331, v.

7) „În credință nu știu nici un fel de scriere, ce s'ar putea tipări și vinde acum. Poate un dicționar rusesc sau Visul Maicii Domnului. Să-lutare frățească „Winterhalden“. Ms. *Academiei*, 80 f. 302, v.

tru știrile din Principate și la „Gazeta Transilvaniei» din Brașov.

În această privință avem o mărturie interesantă a lui G. Bariț.

După ce spune că Ardelenii din Principate erau acuzați pe nedrept că-i trimeteau știri tendențioase pentru ziarul lui, în sens că atacau stăpânirea vremii, el declară că acele știri veneau dela Muntenii boeri mari și alți tineri, cari «veniau mai în fiecare an la apele noastre minerale și la Brașov, pe unde petreceau peste vară, între acela eram fericit a număra pe frații Nicălae și Constantin Bălcescu și Dem. Bolintineanu, uncori pe Gr. Alexandrescu și Cezar Boliac iar în trei veri pe I. Eliad-Rădulescu. Dela aceia și dela alți bărbați de asemenea renume își trăgea numita redacție (a Gazetei Transilvaniei) scrierile sale atât prin graiu viu cât și prin corespondență, ori când se putea fără a fi acelea deschise în carantină și afumate cu clor sau charbol în contra ciumei¹⁾». Cum vedem Bălcescu e notat între cei obișnuiți, cari mergeau des pe la Brașov. Aci va fi avut relații mai strânse cu intelectualii Ardeleni. De asemenea el făcu călătorii și în țară cu Laurian și Boliac cu scop arhiologic²⁾, dar mai importante sunt cele făcute în Moldova unde era cunoscut și prin colaborarea la «Propășirea». La 1845 Bălcescu merge la Mânjița, moșia lui Costache Negri.

Acesta socotit ca, «decan al tinerimei», adună în jurul său o tinerime aleasă, cu care Bălcescu se împrietenii imediat. Erau atunci acolo V. Alecsandri, Al. Russo, Corradini³⁾. Bălcescu venise cu Costache Filipescu, boer mare muntean, dar prieten al tinerimei liberale⁴⁾ Se făceau hore, vânători⁵⁾ și probabil că acolo Russo a comunicat lui Bălcescu «Cântarea României»⁶⁾. Acesta din

1) G. Bariț „Părți alese din Istoria Transilvaniei II, p. 566-7. Pentru relațiile lui Bălcescu cu Bariț Cf. și N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul XIX*, vol. II p. 248.

2) Ioan Ghica, *Opere complete*, III, p. 384.

3) V. Alecsandri, *Prosd*, ed. 1876, p. 552-560. Bălcescu se află acolo la Sf. Constantin.

4) Ioan Ghica, *Op. cit.* III p. 374. El moare la Paris la 1854. Ubicini. *Provinces Roumaines*. p. 165 nota 1.

5) V. Alecsandri *Op cit* p. 561. E interesant, ca o trăsătură din caracterul lui Bălcescu, faptul că privind o horă prevede pentru țară o oaste mândră, ideile ce-l urmărea pretutindeni.

6) Ioan Ghica *loc. cit.*

urmă plecă cu mult entuziasm și încredere în viitor lăsând frumoase amintiri tuturor¹⁾.

El se întoarse de mai multe ori la Mânjină ca și în restul Moldovei și are relații cu M. Kogălniceanu, Al. Cuza, Al. Donici C. Negruzzi. În urma acestor relații scrie «Puterea Armată în Moldova» și Costache Negri cu această ocazie închină autorului o poezie în care laudă pe «istoricul ce va reînălța prin pildele lui gloria străbună»²⁾.

Avem dovezi că în aceiași vreme Bălcescu a fost și în Bucovina. În adevăr, sunt în hârtiile lui niște însemnări ale lui despre unele monumente de acolo, anume niște inscripții grecești la cimitirul mănăstirii Moldovița, un stâlp lângă Vama ridicat în urma unei izbânzi contra Tătarilor (e vorba de stâlpul lui Mihai Racovița) și unele ruine aproape de Cernăuți. Toate acestea, scrie el, «erau acum 6 ani»³⁾. Însemnările acestea datând, după hârtiile cu care sunt împreunate, probabil din epoca exilului, călătoria în Bucovina, pare a fi pe la 1843-46.

Cea mai însemnată urmare a acestei călătorii a fost legătura de prietenie și de idei a lui Bălcescu cu Mihai Kogălniceanu.

Am văzut cum acesta consideră pe cel dintâi ca cel mai indicat pentru publicarea cronicilor muntene, precum el publicase pe cele moldovene. Era deci conștiința că ei doi joacă același rol de luminători ai trecutului, unul pentru Moldova, celalt pentru Țara Românească.

Deaceia, cum am văzut, Bălcescu în critica lui asupra istoricilor pune pe Kogălniceanu deoparte ca o excepție. Cunoștința lor⁴⁾ data dela publicarea «Puterei Armate» în revista lui Kogălniceanu. Am văzut că ediția separată se publică pe speșele lui. De atunci Kogălniceanu a văzut în Bălcescu un colaborator la activitatea lui de trezire a trecutului. Acesta a fost și el devreme influențat de istoricul moldovean. Deja în Puterea Armată, când are nevoie să citeze pentru fapte mai ge-

1) V. Alecsandri *op. cit.* b. 562.

2) C. Negri *Versuri, proză, scrisori* București 1908 p. 86—87.

3) *Ms. Academiei nr. 81. f. 2.*

4) În Martie 1846 Bălcescu sosi din nou la Iași, unde cunosc pe un frate mai mic a lui Kogălniceanu și-i cerea vești despre dânsul. N. Iorga *Istoria literaturii române în sec. XIX. v. II. p. 128—9.*

nerale o lucrare de sinteză asupra istoriei noastre, nu citează pe Florian Aaron și foarte rar pe Engel, ci mai totdeauna lucrarea franceză a lui Kogălniceanu. Tot așa fece în «Starea socială», unde e reprodus un întreg pasaj al aceleia¹⁾ și în scrierea fără titlu cunoscut, despre care am vorbit. Singura istorie acceptabilă era aceasta, pentru că era opera unuia dintre tinerii naționaliști. Apoi «Magasinul Istoric» este rezultatul influenței lui Kogălniceanu. El provine din imitarea «Arhivei Românești» și era considerat ca o continuare a acesteia de însăși Kogălniceanu, cum am văzut.

Iar destinația Magasinului pentru întreaga Dacie era o influență a «Daciei Literare».

«Magasinul» se ocupă deaproape de activitatea istoricului moldovean. El anunță dinainte apropiata apariție a «Letopiseșelor Moldovei», cari la București se vindeau la redacția revistei lui Bălcescu și Laurian²⁾. Se reproduce în «Magasin» cea mai mare parte din introducerea dela «Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques³⁾» iar în articolul său despre isvoare Bălcescu împrumută unele din afirmațiile lui Kogălniceanu din celebrul său curs de deschidere dela 1843⁴⁾. Când a apărut «Puterea Armată în Moldova» letopiseșele Moldovei nu apăruseră încă și cronicile moldovene sunt citate de Bălcescu în manuscript. E posibil ca acel care i le-a pus la dispoziție să fi fost Kogălniceanu. În schimb, când acesta publică la 1845 «Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques» cronicile muntene nu începuseră să apară în „Magasin”. Totuși avem între aceste fragmente trei din Radu Popescu⁵⁾, cari poate să fi fost datorite unei comunicări a lui Bălcescu. Relațiile lui de prietenie cu Kogălniceanu par a fi fost foarte strânse. Vom vedea cum la 1846 când Bălcescu va avea nevoie să dovedească

1) *Magasin istoric*. II. p. 242. Kogălniceanu la rândul său în biografia cronicarilor reproduce la Miron Costin o parte din biografia acestuia scrisă de Bălcescu adăugând „Cu aceste cuvinte începe prietenul nostru N. Bălcescu biografia logofătului Miron Costin... *Letopiseșele Moldovei* ed. I. p. XII.

2) *Ibid* p. 145. De altfel și Magasinul se putea cumpăra la contuarul „Foii Sătești” a lui Kogălniceanu.

3) *Ibid*.

4) N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. XIX*, vol. II. p. 123

5) *Fragments tirés des chroniques Moldaves par le major Kogălniceanu* vol. I. p. 191 și urm. și vol. II. p. 168—169.

în Franța paternitatea sa asupra „Puterii Armate“ tradusă în «Revue d'Orient» se va baza pe citația din prefața Fragmentelor și Kogălniceanu se va grăbi să trimeată lucrarea sa revistei franceze. La 1849 în timpul exilului plecând din Paris acesta însărcina pe Bălcescu cu plata datoriilor sale, lăsându-i bani ¹⁾).

Dacă Bălcescu a fost influențat în idei de Kogălniceanu, apoi influența a fost reciprocă. Nici nu se putea altfel căci vedem că și el avea o mare stimă pentru istoricul muntean. Am văzut aprecierile elogioase ce le face la apariția «Puterii Armate». Aiurea citând păreriile lui despre armată Kogălniceanu îl numește «neuitatul nostru istoric» ²⁾. Acesta era în adevăr considerat ca o autoritate și în timpul luptei pentru unire la 1857 într'o discuție politică, pentru a dovedi că unii boeri ai lui Mihai Sturdza se purtasera rău cu țărani, Kogălniceanu citește în ședința divanului ad-hoc pasajii din «Question Economique» a lui Bălcescu ³⁾.

Această confraternitate intelectuală ⁴⁾ trebuie să ducă la o colaborare a celor doi istorici.

Un document foarte interesant, dar rămas neobservat, ne dovedește aceasta. E o dare de seamă a activității Asociației literare pe anul 1846—1847 ⁵⁾. La 1846 Bălcescu și cu Kogălniceanu fac o propunere Asociației «de a lucra un dicționar biografic, care să cuprindă viețile celor mai însemnați români din toate părțile și din toate veacurile». Ei cer pentru publicare 400 galbeni și promit a da două tomuri în 8° în termen de un an. La 21 August comitetul Asociației, considerând acest dicționar «ca o scriere, ce ar contribui mult la răspândirea gustului de citire și mai ules la cunoștința istoriei naționale», aprobă propunerea celor doi colaboratori, regretând că nu poate plăti mai mult de modestul preț fixat de ei. Vedem dar că Bălcescu și Kogălniceanu voiau să scrie un dicționar în colaborare. Cel

1) M. Kogălniceanu *Srisori ed. Minerva* 1913 p. 220.

2) *Revista Istorică*. Anul IV p. 142.

3) *Acte și documente relative la istoria renașterii române*, VI p. 418

4) Cf. și Ovid Densusănu. *Curs stenografiat de literatură română* II p. 182: „Probabil că Kogălniceanu s'a îndemnat reciproc cu Bălcescu în scrierea istoriei“.

5) *Anul 1848 în Principatele române* I p. 49 și urm. Se știe că Bălcescu era secretar al Asociației. În lista de subscripție e trecut cu doi galbeni, *ibid*, p. 60.

dintâi avea deja material pregătit pentru dânsul. În adevăr, care poate să fie rostiul Biografiilor istorice publicate de dânsul în «Magasin»? Desigur că erau destinate a figura în acest dicționar¹⁾.

Dicționarul nu mai putu apare din cauza evenimentelor. Mai târziu Bălcescu va cere lui Kogălniceanu să publice în «Magazin» o relație despre Mihai Viteazul, ce o găsisese în München și despre ce-i vorbise. Pomenind de aceasta lui V. Alecsandri, Bălcescu spune că nu va uita a aminti numele găsitului și «nu voi fi un Americ pentru noul Columb». Ii cere lui Kogălniceanu a-i comunica despre scrieri interesante cu privire la istoria noastră²⁾. Se vede de aci ce legătură strânsă era între cei doi istorici. De aceea nu ne vom mira, când Ion Ghica, vorbind de istoriografia română îi va pune alături unul de altul³⁾.

Dacă Bălcescu stima pe Kogălniceanu ca istoric, el recunoaște mai puțin pe omul politic. La 1850 el scria lui Ghica: «Eu am scris la Moldova lui Panaioti Balș, ce se află lângă Galați, ca să fie în corespondență cu mine și să ne scrie despre ale țării. I-am zis să-mi trimeată scrisorile la tine sub numele meu Conrad Albrecht. Scrie-i și tu, căci îl cred mai bun decât Kogălniceanu⁴⁾». Prin urmare până atunci acea corespondență se ținea cu acesta din urmă.

În aceiași vreme lucra mai discret un al treilea istoric: Eudoxiu Hurmuzaki. Am văzut că Bălcescu făcuse o călătorie în Bucovina. Poate că va fi fost și el găzduit în casa Hurmuzakeștilor de la Cernăuța, atât de primitoare pentru românii de pretutindeni. În orice caz în curând îi vedem în legătură de prietenie. În «Magasin» se publicase hrisovul lui Constantin Mavro-

1) Voinescu II pomeneste și de biografia unui Rosetti, ce ar fi, crede el, publicată în „Magasin”. Voinescu II, *Nicolas Balcesco*, p. 4.

2) Scrisoarea lui V. Alecsandri în „Convorbiri Literare” L, p. 27.

3) Chainoi (Ion Ghica) *Dernière occupation des principautés danubiennes par la Russie*. Paris 1853 p. 77. Lucrarea conține un important capitol despre literatură, unde se face un loc de onoare lui V. Alecsandri, (p. 756). E interesantă judecata despre istoriografia noastră „Anciennement limitée dans les chroniques et les mémoires savants, mais lourds et indigestes, rédigés par des plumes transylvaines des Mayor, Schinkai et Lauriano, trempées dans l'encre allemande, la prose aquit ici un éclat tout d'abord et de Nicolas Balcesco ensuite”.

4) Ion Ghica „Amintiri din pribegie” p. 471.

cordat pentru desrobirea iobagilor. Bolintineanu spune că fusese trimis în două copii după originalul din muzeul din Odessa, de către spătarul Sion, autorul falsificatului cronicăi lui Huru, și de «Urmouski» ¹⁾. Acest «Urmouski» nu poate fi altul decât Eudoxiu de Hurmuzaki (sau poate Constantin) care deci contribui și el la „Magazinul Istoric”. Relațiile lui cu Bălcescu par intime. Într-o scrisoare din Paris din 3 Iunie 1847 ²⁾ acesta numește pe Hurmuzaki «Iubitul meu domnule Doxaki» și se interesează de cercetările lui în arhivele din Viena. Bălcescu îi cere amănunte asupra medaliei bătute de Mihai Viteazul la 1600, cerând un desen după dânsa și copia legendei ³⁾ și ceea ce confirmă călătoria la Cernăuca e faptul că Bălcescu cunoștea și alți membrii ai familiei, anume un frate al lui, probabil Constantin, de care se interesează.

Precum vedem erau prietenii isvorâte din identitatea țelu-lui, și a mijloacelor de luptă. Această luptă dusă de intelectuali făcea de sigur să fie foarte strânși legați între dânsii. Dar în afară de această simpatie ce rezulta din urmărirea aceluiași ideal, care era atitudinea lui Bălcescu față de literatura ce începea atunci să se dezvolte? Ideile sale literare le-a arătat rar. Știm că aprecia literatura filosofică a secolului XVIII. Odată, ca să laude o carte, a cărei recenzie o făcea, spune că uneori are pagini sublime, ce aduc aminte pe Rousseau și Bernardin de St. Pierre ⁴⁾. În schimb se pare că n'avea mare admirație pentru școala romantică contemporană așa de gustată de ceilalți tineri ai generației lui. Odată chiar tratează pe Lamartine de «alienat» ⁵⁾. În schimb vedem că citea cu atenție pe Mickiewicz, poetul renașterii Polone ⁶⁾. Anume pasagii copiate în hârtiile lui ne arată

1) D. Bolintineanu „*Les principautés roumaines*”. Paris, 1854. p. 40 nota 1.

2) Publicată de d. D. Onciul în „*Convorbiri Literare*” XLJ 1907 p. 501 — 502.

3) În adevăr regăsim inscripția medaliei cu descrierea ei în *Românii sub Mihai Viteazul* p. 303, ceea ce dovedește că Hurmuzaki i-a îndeplinit cererea.

4) *Foaia pentru minte, inimă și literatură*. Anul IX, 1849 p. 34.

5) *Scrisori inedite dela N. Bălcescu și I. Ghica publicate de N. Carțoian*, p. 7.

6) *Scrisoare inedită către P. Bataillard, Sibiu 22 Noembrie 1848* copie în posesia d-lui I. I. C. Brătianu.

că citirile lui favorite erau (în traducere franceză în ceeace privește autorii nefrancezi) : Guizot, Lord Byron, Schiller ¹⁾, Bernardin de St. Pierre, Evanghelia ²⁾. Istoricii cari l'au influențat mai mult au fost, cum vom vedea, Cesare Cantu, și Aug. Thierry și nu Guizat prea conservator pentru a se potrivi cu ideile lui Bălcescu. Din literatura noastră va aprecia mai degrabă pe uptători, pe deschizători de drum. De aceia îl vedem vorbind cu deosibită simpatie de școală ardeleană «cei dintâi apostoli ai românismului». «Cine nu cunoaște, zice Bălcescu, numele glorioase ale lui Șincai, Petru Maior, Samuil Klein, Paul Iorgovici, George Lazăr, cari prin școli, prin cultivarea binelui și a istoriei puseră stâlpii de temelie ai naționalității române și propagară ideia unității sale?» ³⁾. El vede caracterul general românesc al acestei școli, care se baza pe trecutul roman al întregului neam și i se pare că literatura mai nouă n'a ținut seamă îndestul de această tradiție, ci s'a împărțit în literaturi locale: «Muncitorii ce urmară atât în Ardeal cât și în Principate micșorară chestia din proporțiile mărețe de unitate și de naționalitate ce-i dedeseră cei dinaintea lor și o mărgeniră întru apărarea intereselor de provincie și de localitate. Lor li-se păru că deosibitele frângeri ale nației au nevoie de o lucrare asupra-le în parte spre a-și curăți mizeriile și spinii din casă până a nu se uni cu toții în acelaș trup» ⁴⁾. Dealtfel Bălcescu era destul de sever cu literatura contemporană și scria lui Alecsandri despre «potopul de poezii», «ce năpădesc ca lăcustele literatura» și pomeneste de faptul că obișnuia să citească poeziile proaste cu Alecsandri și să-și bată joc de ele ⁵⁾. Natural că el admira mai mult literatura cu tendință patriotică. Cârlova: Cârlovo! Floarea poeziei, june cu inima de foc! Ca o cometă trecătoare tu străluciși un minut peste România unită și încântată

1) Părtretul lui Rudolf II e luat în „Istoria lui Mihai Viteazul din Istoria războiului de 30 de ani. (Românii sub Mihai Vodă Viteazul) p. 26.

2) Ms. Academiei. 81 f. 104 și urm.

3) *Mișcarea Românilor din Ardeal în Scrieri publicate de Odobescu* ed. II p. 564—R.

4) Ibid p. 565. Și el era de părere la 1849 că „Acum mai mult ca oricând avem trebuință de a ne grăbi a desvolta prin limbă naționalitatea noastră”. *Scrisoare lui Alecsandri Convorbiri Literare* L. p. 26.

5) *Convorbiri Literare* L. p. 21—23.

de lucirea ta. O moarte crudă te răpi fără vreme, dar apucași a ne lăsa o lacrimă fierbinte pentru gloria trecută și o scântelire dătătoare de viață pentru viitor»¹⁾ Și din aceste cuvinte se vede cum considera literatura ca mijloc de luptă și regenerare, credință ce aparținea întregii lui generații. Pentru acelaș motiv îi place Andrei Mureșeanu, care a scris «acea puternică și frumoasă Marseillieză»²⁾, Grigore Alexandrescu «unul din cei mai buni poeți ai noștri»³⁾. E probabil că și «Aprodul Purrice» a lui K. Negruzzi l'a impresionat, căci reproduce legenda în istoria lui Mihai⁴⁾.

Lui Alecsandri îi scria: «Tu și frumoasele tale poezii sunteți statornic în mintea și inima mea»⁵⁾. Numai Boliac este «l'auteur aux nombreux et mauvais écrits»⁶⁾.

Bălcescu stima desigur acea parte a literaturii, care lupta pentru ideile naționale și democratice. În țară sub regimul Regulamentului Organic și a consulilor ruși ele puteau să se manifesteze destul de greu și de periculos pentru cei ce le emiteau. De aceia se alerga la presa mai liberă ardeleană. Am văzut legăturile tinerilor munteni cu această presă. În 1846 Bălcescu publică în «Foaia pentru minte» al lui Bariț un articol despre o carte a lui Aimé Martin tradusă de Negulici, unul din primii noștri pictori⁷⁾, Acesta făcuse încă din 1845 portretul lui Bălcescu⁸⁾, ceea ce dovedește că erau prieteni. Recensia începe cu discuții asupra unor chestii de filosofie spiritualistă, în cari recensentul nu e în totdeauna de părerea autorului. Bălcescu crede că în chestii sufletești autorul caută prea mult «să dea o reali-

1) *Românii sub Mihai Viteazul* p. 101—102.

2) *Mișcarea Românilor din Ardeal, în Scrierile publicate de Odobescu* ed. II p. 570.

3) *Românii sub Mihai Viteazul* p. 123. Reproduce câteva versuri ale lui,

4) *Ibid* p. 150.

5) *Convorbiri Literare* L. p. 26.

6) Scrisori către d-na Ghica, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*. Vol. XII partea I 1911 p. 92 nota.

7) Traducerea e recomandată și în „*Curierul de ambele sexe*” al lui Eliad (perioadă IV 1842—1844 ed. II p. 321 și urm). Recenzia lui Bălcescu în „*Foaia pentru minte, inimă și literatură*” Anul IX. p. 30 și urm. Cf. și N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul XIX* vol. II p. 249.

8) Reprodus în revista „*Literatura și Arta Română*”. III p. 681.

tate algebrică, la o soluție pentru un problem, pe care filosofia modernă n'a putut hotărâ... Materia și spiritul, ce compun omul, sunt așa de strâns unite împreună, una înrăurează atât de mult asupra celuilalt, încât a pretinde a însemna acurat hotarele lor se pare o absurditate» ¹⁾). În discuțiile filosofice este poate o reminiscență a lecțiilor lui Murgu. Rousseau e pus la contribuție de mai multe ori. Dar ceea ce-l interesează mai mult sunt chestiile sociale și se bucură când găsește idei democratice și reveluționare ²⁾). La urmă Aimè Martin este de părere că Nordul, adică Rusia, va civiliza și va cuprinde Orientul. La aceste păreri Bălcescu se revoltă: «Această doctrină fatalistă contrazice toate celelalte idei ale lui Aimè Martin. Noi credem că vremile conculstelor a trecut, că duhul conculstei doarme cu Napoleon în mormântul său și că nimic nu-l va mai deștepta, că nădejdea civilizației popoarelor este în comunicația ideilor. care va veni din comunicația națiilor, ce înlesnire va face și relațiile comerciale... Aci vedem noi mântuirea Orientului» ³⁾). Natural că aceste atacuri contra Rusiei nu se puteau tipări în țară. Sunt interesante și ideile lui Bălcescu asupra războaielor. Firește că e vorba numai de războiul de cucerire, căci războiul pentru desrobirea națională și democratică îl dorea și-l aștepta.

1) p. 31—32.

2) p. 34.

3) *Ibid.*

III

Acum, când își însușise și făcuse să treacă prin punctul său de vedere mai toate ideile, ce pluteau în atmosfera țării, era nevoie, pentru ca să se mai producă o schimbare în spiritul lui Bălcescu și de o schimbare a împrejurărilor.

Ca să treacă dela istoria externă numai din isvoare, cu câteva concluzii naționale și democratice, la un început de concepție mai deplină a dezvoltării noastre, care să cuprindă în sine o sinteză, era nevoie de o nouă orientare. Bălcescu pleacă acum în Franța și Italia și apoi va fi imediat târât în marele vârtej al revoluției. Toată această sbuciumare și deschidere de orizonturi va face apoi să devie un istoric filosof și un istoric artist. Pe deoparte ne va da acea admirabilă sinteză a sforțărilor și țelurilor noastre (din «România Viitoare», pe de altă parte acea expunere în gen antic: «Istoria lui Mihai Viteazul»).

Bălcescu pleacă la Paris în vara anului 1846, lăsând lui Laurian grija «Magazinului». S'a spus că el a plecat silit fiind de articolele lui revoluționare care îi puneau libertatea în pericol. S'a căutat să se precizeze chiar, care a fost acel articol: «Românii și Fanarioții»¹⁾. Starea socială a muncitorilor plugari²⁾. E mai probabil că a plecat de bună voie, vrând a se instrui și a strânge documente pentru istoria lui Mihai, căci dacă ar fi fost în pericol de a fi arestat acum, în acelaș pericol putea fi și la începutul lui 1848, când totuși s'a întors în țară fără să i se întâmple ceva.

La Paris văzu Franța cu aceiași ochi ca toți tinerii Români

1) Voinescu II *Nicolae Bălcescu* p. 4.

2) Tosilescu, *Nicolae Bălcescu* p. 36.

ai vremii: «Franța este libertatea» spune el lui C. A. Rosetti¹⁾. Acesta declară că Bălcescu nu-i place și pare a se îngriji ca deabia sosit la Paris se duce la Ion Ghica și nu se mai deslipește de el²⁾. Ion Ghica fusese de curând ales președinte al unei societăți studențești a Românilor din Paris³⁾. Era un întreg cerc de tineri Români, cari încă din 1839 formaseră o societate culturală în legătură cu tinerii din țară și cu profesorii francezi⁴⁾. Acum noua societate ere sub patronajul lui Lamartine⁵⁾. Bălcescu intră imediat în legături cu această societate, unde fu membru împreună cu Kogălniceanu și alții⁶⁾. Era continuarea în străinătate a confraternității din țară. Însă aci era vorba să interesezi și pe streini de soata țarilor noastre. Trebuie să recunoaștem că propaganda făcută de Români în Apus înainte și după 1848 a fost cea mai bună propagandă ce s'a făcut vreodată pentru țara noastră și ei i-se datoresc hotărârile favorabile nouă luate după războiul Crimeii. Bălcescu se pune și în relații cu mai mulți francezi influenți.

El convinse chiar pe Paul Bataillard, cunoscutul publicist și filo român, să vie în Moldova împreună cu dânsul⁷⁾. Bataillard numea pe Bălcescu «tot așa de mare prin patriotismul său ca și prin eminentele calități de scriitor, de erudit și de istoric⁸⁾».

Avem o întreagă corespondență inedită dintre dânsul și Bălcescu, aflătoare în posesia d-lui I. I. C. Brătianu. Din ea aflăm că la Paris se vedeau adesea acasă, că Bălcescu îi dădea acte românești privitoare la istoria Țiganilor⁹⁾, studiată de Bataillard și că acesta îi procura în schimb cărți dela biblioteca regală¹⁰⁾. Bălcescu îl numește «mon brave ami»¹¹⁾. Corespondența

1) C. A. Rosetti. *Amintiri intime, publicate de Vintilă C. A. Rosetti* I p. 126.

2) *Ibid* I p. 127.

3) *Anul 1848 în Principatele Române* I p. 16 și urm.

4) *Ibid* I. p. 11.

5) C. A. Rosetti, *op. cit.* I- p. 122.

6) Ioan Ghika. *Opere Complete* III. p. 393. Bălcescu figurează pe listele de subscriere a societății în Iulie 1846 și Septembrie 1847. *Anul 1848* I, p. 82 și 85.

7) *Revue de Paris* 1896 apud Iorga *Istoria literaturii Române în sec. XIX* v. III p. 85.

8) *Ibid*,

9) Scrisori imedite din Oct. 1847 și 5 Decembrie 1847.

10) *Ibidem* 5 Decembrie 1847, 11 Mart. 1848.

11) *Ibidem* 11 Mart 1848, Decembrie 1849.

urmă până la 1851¹⁾). În cartea sa «Nouvelles recherches sur l'apparition et la dispersion des Bohémiens, en Europe», P. Bataillard pomeneste hrisoave muntene, date lui de Bălcescu, pe care-l laudă într-o notă²⁾). Exemplarul Academiei Române poartă mențiunea «A mon ami Nicolas-Balcesco : P. B.».

Bălcescu deveni cunoscut între Francezi și prin traducerea în franțuzește a scrierii lui «Puterea Armată». Această traducere are însă o poveste foarte puțin cunoscută.

La Paris exista o revistă «Revue d'Orient», care avea legături cu țările noastre. În societatea orientală, care redacta revista, intrau și mai mulți Români și prieteni ai țărilor noastre. Așa însemnăm pe colonelul prinț Sturza, «Bosias, moldo-valaque³⁾ (Bosianu ?), Felix Colson, de Linche.⁴⁾ Billecooq⁵⁾ viitorii consul) Poujade și de Nion⁶⁾). Bălcescu trimisese revistei, încă din 1845 «Puterea Armată» tipărită la Iași⁷⁾). În tomul al zecilea al revistei la 1846 apare o traducere în franțuzește a scrierii⁸⁾ și deși bibliografia din anul trecut arătase lucrarea română cu numele autorului, totuși acum acesta nu e pomenit și este numai semnătura »I. A. Vaillant». El intrase tocmai atunci în societatea orientală⁹⁾ dar colabora mai de mult la «Revue d'Orient», unde publicase la 1844 «Statistique générale synoptique des principautés de Valaque et de Moldavie»¹⁰⁾, «Règlement organique de 1830 et ses résultats»¹¹⁾ «Languages et croyances des Roumains»¹²⁾ și tendance des Moldo-Valaques manifestée par leur littérature¹³⁾».

Vaillant nu se mulțumise numai să puie numele său în

1) Ultima scrisoare din 30 Sept. 1851.

2) P. Bataillard, o. c. p. 20 și n. 3.

3) *Revue d'Orient*, III, 1844 p. 184.

4) *Ibid* p. 370.

5) *Ibid* I 1843 p. 127.

6) *Ibid* 127 și 222.

7) *Ibid* VII 1845 p. 357.

8) *Ibid* X 1846 p. 81 și urm.

9) *Ibid* p. 166.

10) *Ibid* I p. 167 și urm.

11) *Ibid* 225 și urm.

12) *Ibid* IV p. 127 și urm.

13) *Ibid* V p. 123 și urm. Alte scrieri despre Români : Hell. *Prise en possession de la Bessarabie par la Russie* (VIII p. 308 și urm.) și o traducere din „Măceșul și Florile” de Eliad (III p. 342 și urm.).

josul traducerii, dar chiar adaogă în note trimiteri la scrierea sa «La Romanie», cari trimiteri nu se găseau în originalul lui Bălcescu. Acesta, care sosi peste o lună la Paris, fu indignat de acest procedeu și trimise o scrisoare revistei „d'Orient“ prin care revedică paternitatea «Puterii Armate». Revista publică scrisoarea ¹⁾ așa cum urmează :

«A monsieur le rédacteur en chef de la revue d'Orient. Monsieur, la revue d'Orient du mois de Juin de cette année a publié un article sur la «force armée et l'art militaire des Roumains» signé Vaillant. Cet article, monsieur, est de moi. Il a été publié en 1844 dans «Le progrès» revue roumaine paraissant à Iassi (Moldavie), ainsi qu'il est fait aussi mention dans la préface des Fragments tirés des chroniques moldaves par le major Cogălniceanu. M. Vaillant n'étant donc que le traducteur de cet article, permettez moi d'avoir recours votre impartialité et de vous prier de vouloir bien rétablir le nom du véritable auteur, en inserant cette lettre dans le prochain numero de la revue. Agréez, monsieur, etc. Paris 2 Septembre 1846, N. Balcescu».

Kogălniceanu se afla atunci la Paris ²⁾ și în bibliografia tomului următor al revistei apare «Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques» cu mențiunea «Envoyé par M. l'auteur ³⁾» desigur pentru a dovedi cele spuse de Bălcescu.

În toată vremea cât a stat la Paris Bălcescu lucrează cu încordare la strângerea izvoarelor pentru istoria lui Miha', copilind cărți întregi din bibliotecile orașului. În hârtiile sale se află lungi liste de cărți consultate. Între altele el a fost cel dintâi, care semna la Români din «Niebelungen». celebrele versuri cu „Der Fürst Ramunk und sieben hundert Wallachen“ ⁴⁾, în care mai târziu s'a căutat o dovadă pentru existența de principii Români sub Atila. Deasemenea găsim o mulțime de cărți, multe germane și engleze, dintre cari mai multe n'au mai fost întrebuințate de atunci pentru istoriografia noastră. Numai o parte din aceste cărți au servit la istoria lui Miha', căci Bălcescu în-

1) *Ibid* X p. 342.

2) Ion Ghica. *Opere complete* III p. 393.

3) *Revue d'Orient* XI p. 239.

4) *Ms. Academiei* 81 f. 8. Deasemenea mi se pare că el a fost cel dintâi istoric român care a cunoscut pe Luccari.

semna tot ce găsea relativ la istoria Română. O revizuire a acestor liste ar da poate rezultate folositoare.

Aceste lucrări îi dau ocazia să colaboreze și dela Paris la „Magazinul Istoric“, ce continua să apară sub îngrijirea lui Laurian. În tomul III din 1846 Bălcescu nu publicase nimic ¹⁾, însă în Ianuarie 1847 publică un fragment din istoria lui Mihai: campania dela 1595 ²⁾, singurul fragment din marea sa operă, ce trebuia să fie publicat în timpul vieții lui.

El pleacă apoi în Italia prin Marsilia și Livurno ³⁾ pe urma documentelor și arhivelor așa de bogate, unde știa că cercetase și un Șincai. El resimte dealtfel primele simptome ale boalei, ce era să-l ucidă și căuta o climă mai dulce ⁴⁾. Pe drum se certă cu un doctor napolitan, care scăpă de duel, numai făcând scuze aprinsului tânăr. La Neapole se întâlnește cu Vasile Alecsandri, ce venise aci pentru a îngriji sănătatea Elenei Negri. Ei se stabilesc apoi la Palermo, unde stătură până la sfârșitul lunei Martie 1847. Alecsandri stătea la vila „Delfina“, iar Bălcescu într-o casuță din apropiere. Dimineața stătea la soare în fața casei citind cărți vechi, în care cauta știri pentru istoria lui Mihai. După amiază venea la «Vila Delfina» și stătea pe tereasă, citind din lucrarea lui, iar Alecsandri din poeziile sale ⁵⁾. Farmecul acestei vieți îl va fi făcut pe Bălcescu să se reîntoarcă aci la 1852, pentru a muri în aceste locuri, unde fusese un moment fericit ⁶⁾. Alecsandri pleacă apoi la Constantinopol și Bălcescu rămâne în

1) Apăruse cronica lui Mustea probabil sub îngrijirea lui—(p. 3 și urm). Se citează părerea lui Kogălniceanu despre autor.

2) *Magazin Istoric* IV p. 3 și urm. Lucrarea e datată Paris 23 Ianuar 1847. Alecsandri afirmă (*Convorbiri literare* X p. 140) că luna Ianuar a petrecut-o la Palermo cu dânsul. Probabil că Alexandri vorbește de datele după stilul vechi.

3) V. Alecsandri în *Convorbiri literare* X p. 140.

4) V. Alecsandri, *Proză*, ed. 1876 p. 562.

5) V. Alecsandri. *Convorbiri literare*. I. c. Cuvinte frumoase ale lui Bălcescu despre Elena Negri într-o scrisoare către Alecsandr. în *Convorbiri Literare*, L. p. 21—22.

6) Bălcescu scria mai târziu lui Alecsandri despre viața petrecută în Italia „Suvenir mult dragi mie“ *Convorbiri Literare* L. p. 20—21. Pentru viața împreună la Palermo o scrisoare a lui Alecsandri din 1847 în „*Advrul Literar*“ II, 19 Iunie 1921.

Italia¹⁾. Pe drumul de întoarcere trece pe la Roma²⁾, Acolo pe urmele lui Șincai cercetează arhivele Vaticanului aducând documente pentru istoria lui Mihai. Copiile lui s'au pierdut, dar în hârțiile lui Bălcescu se mai regăsește mențiunea despre «Documentele culese de mine în biblioteca Vaticanului la Roma privitoare la evenimentele dela 1595 între Români, Transilvăneni și Poloni³⁾. Dela Roma pleacă la Genova, unde cercetează rapoartele «impiegaților companiei Genoveze». Bălcescu spune mai târziu lui Alecsandri că a găsit acolo «3 lăzi cu documente privitoare la țările noastre⁴⁾. Aceste documente au rămas de atunci ne cercetate de Români, până ce în vremea din urmă le-a publicat d. N. Iorga.

După călătoria lui în Italia, Bălcescu se întoarce în Franța. Nu știm cu ce impresie a rămas din călătoria lui, dar se pare că afară de bogăția arhivelor și poate de farmecul zilelor petrecute la Palermo, nu s'a entusiasmat de multe lucruri. El nu avea spiritul școlii ardelenae, ca să vie în pelerinaj la columna lui Traian și la mama Roma, așa că aceste lucruri trebuie să-l fi lăsat destul de rece.

Totuși într'o scrisoare către P. Bataillard scrie ae «Roma, acest oraș ce-l iubesc așa de mult și care mi-ar oferi atâtea resurse: biblioteci, muzee, ruine...» dar unde nu mai poate merge din cauza «temnițelor și a mizerabililor călugări⁵⁾).

Il atrăgeau de sigur comoara de artă și de mărturii istorice a Italiei. Pe dosul unei note de hotel din Marsila⁶⁾ el notează monumentele văzute în călătoria ce o făcu în Italia mai târziu la 1852 în ajunul morții lui.

Din Livuorno merge spre Piza unde vede «câmp ca la noi»

1) Alecsandri op. cit. p. 141.

2) Bălcescu era la Roma în Aprilie 1847. D. I. Bianua avut bunavoință a-mi comunica o însemnare a lui pe un exemplar din Spontoni, azi în posesia Academiei Române «cumpărat de mine la Roma, Aprilie 1847»

3) Ms. Academiei 81 f 72 Aceiași în Ms. Academiei 80 f 5. Cf. și *Magasin Istorice* IV p. 213.

4) V. Alecsandri. *I. cit.* Al. Papadopol Calimah știa că Bălcescu fusese la Genova unde cercetase cronicarii italieni și Arhivele dela „Banca di San Giorgio” (Al. Papadopol Calimah, *Sofia Paleolog și domnița Elena în Analele Academiei Române* ser. II. Tom XVII. p. 118.

5) Inedită din Paris 30 Septembrie 1851.

6) În posesia d-nei Mandrea.

La Piza admiră celebrul turn, catedrala și hăpetistierul și Campo-Santo. De aci se duce la Neapole. Inseamnă că Vezuviul nu l'a putut vedea, în schimb văzu catedrala, biserica Iezuților, Catacombele, strada Toledo, «strada del che» (Sta. Lucia) «unde este și prăvălie de lână și corail», și mormântul lui Virgiliu (la Passilip), și o capelă unde este Crist și statua Madestiei sculptate în marmură¹⁾ (e vorba de capela St. Severa), în siârșit, palatul regal (Villa Reale di Capodimonte²⁾).

La Paris își continuă cercetările, ajutat fiind și de prietenul său A. G. Golescu și reîncepe colaborarea la «Magazin»³⁾. Cu ocazia găsirii portretului lui Mihai Viteazul de Sadeler publică un «Buletin despre portretele principilor Țării Românești în August 1847³⁾» și trimete și o traducere a unei povestiri a bătailii de la Mirăslău, care însă nu s'a mai publicat⁴⁾.

În tonul V al revistei publicându-se o cronică anonimă munteană (1689—1716) se adaogă la urmă o completare până la moartea lui Stefan Cantacuzino⁵⁾. Această completare e scrisă de Bălcescu, neavând limba latinizată a lui Laurian. Ne-am așteptat să fi fost scrisă în spiritul și limba cronicii. Totuși el nu se sfiește a introduce expresii ca «Fatalitatea cea mai mare, ce a putut să vie peste Români» «protectori». Acestea dovedesc iar că Bălcescu aprecia prea puțin valoarea literară a unei cronici și vedea într'însa numai informația istorică.

Se pare însă că el n'avea mare încredere în Laurian, căci la 29 Noembrie 1847 scria lui Alecsandri că se teme «să nu fi căzut «Magazinul», căci eu de mult nu putui să mai trimit articole»⁶⁾.

În timpul cât stătu la Paris prevăzând că se va întâmpla o mișcare dorită de toți în Principate, Bălcescu legă relații cu diferite persoane politice. Am văzut pe acelea cu Bataillard. Probabil că a avut relații și cu șeful exilaților poloni, fostul ministru a lui Alexandru I, apoi șeful revoluției dela 1830, prin-

1) D. R. Ortiz a binevoit a-mi da oarecare lămuriri asupra acestor însemnări,

2) *Magazinul Istoric* IV p. 213.

3) *Ibid* p. 212 și urm.

4) *Ibid* p. 299 nota.

5) *Ibid* V p. 183—184.

6) *Convorbiri Literare* L. p. 27.

țul Adam Czartoryski⁷⁾. Dar înainte de revoluția din Paris nu se putea gândi nimeni la ceva serios. E interesantă pentru părerile lui politice scrisoarea lui Bălcescu către Costache Filipescu scrisă în acea epocă⁸⁾. El spune că obșteasca adunare va fi sau prea servilă sau prea pasionată. Și e de părere că trebuie sprijinit guvernul căruia să i se dea «o direcție legală și progresivă», ca să-și spele păcatele. Bălcescu se pregătea să scrie un articol cu dovezi istorice în favoarea impozitului pe proprietate, ce ar fi să se propue de către domn. Il roagă pe Filipescu pentru o descrie «a duhurilor și a stării lucrurilor în țară»⁹⁾.

Revoluția din Februarie însuflețește însă toate speranțele. O scrisoare a lui Bălcescu către Alecsandri din 24 Februarie 1848 arată că el a luat parte la revoluția din Paris și-l plânge pe Alecsandri că n'a văzut și el «minunata revoluție, ce va schimba fața lumii». De trei zile e pe stradă și trimite un petiț de ca-tifea de pe tronul lui Ludovic Filip, «ce eu însumi am smuls la Tuilleries». Scrisoarea e datată «Prima zi a republicei»¹⁾.

În Martie 1848 Bălcescu se întoarce spre țară împreună cu A. G. Golescu²⁾. Se știa că revoluția noastră a avut legături cu guvernul provizoriu francez. E probabil că prima legătură s'a făcut prin Bălcescu și A. G. Golescu. În această privință un isvor neașteptat ne dă știri interesate. Sunt memoriile căpitanului Cristofi publicate în broșură la Craiova în 1897.

El e destul de bine informat asupra evenimentelor dela 1848, ca unul ce făcea parte din societatea secretă «Frăția». Iată ce spune sub data de 15 Aprilie 1848, care e apropiată de acea a sosirii lui Bălcescu în București. «După revoluțiun a dela Paris «la 24 Februarie 1848, Lamartin (sic) a trimis în țară pe Nicu «Bălcescu și Alex. G. Golescu, cari au debarcat la Izlaz pe

7) *Anul 1848 în Principatele Române* I p. 348.

8) E din Paris fără an, dar nu e din epoca exilului căci vorbește în favoarea domnului și a guvernului țării.

9) *Convorbiri Literare* XXVI, 1902 p. 283 și urm.

1) *Convorbiri Literare* L. p. 20.

2) O scrisoare inedită din Atena 14 Februarie 1849 a lui Bălcescu către A. G. Golescu spunea bine «Cine gândea, când veneam în țară astă-primăvară, că peste puțin o să umblăm rătăcind prin lume, tu într-o parte, eu într'alta» Pentru luna Mart ca dată a întoarcerii vezi mai departe. La 11 Martie era încă în Paris de unde scria lui Bataillard (inedită).

«Dunăre și au spus căpitanului Pleșoianu, că sunt trimiși de Lamartin ca să înceapă mișcarea, iar Pleșoianu le-a răspuns «că fără maiorul Tell nu face nici o mișcare. De aci s'au dus «la Giugiu și a spus lui Tell ce a spus Pleșoianu. Tell zice că «nu face nimic fără Eliad și le-a zis să meargă la București să «împace pe Ion Ghica cu Eliad și să aducă bani»¹⁾.

O scrisoare a contelui polon Rystizonowski către Bălcescu ²⁾ ne dă oarecare amănunte asupra călătoriei ce o făcuse împreună. Ei trec prin Germania; la 29 Martie la Hanovra contele se desparte pe cei doi călători, lăsând lui Bălcescu o scrisoare pentru sora lui din Dresda. Probabil polonul va fi discutat multă politică și va fi promis ajutorul său. E în corespondență cu Bălcescu și înștiințându-l de munca depusă în favoarea Românilor oe Czartoryski îi trimete și pe colonelul Zabłowski «qui vous est particulièrement recommandé par S. A. le Prince» (Czartoryski) pentru a ajuta revoluția ce se pregătea.

Bălcescu și cu A. G. Golescu sosesc la București pe la 23 Aprilie ³⁾. În acest moment lupta pe cale literară purtată de atâția ani încetează. «Curierul Românesc» a lui Eliade e suprimat ⁴⁾. «Magazinul Istoric» încetează și el din cauza greutăților financiare ⁵⁾. Sosi vremea când lupta politică trebuia să înlocuiască pe cea literară.

Revoluția dela 1848, această mișcare mult discutată, are m-eritul că, deși n'a reușit imediat să-și atingă ținta, totuși grație ei Europa apuseană s'a interesat de soarta noastră și mai târziu ne-a salvat de protectoratul rusesc. Dacă revoluționarii rămânneau în cadrul moderat și strâmt preconizat de Eliade și de ceilalți moderați, carl mai târziu nici de numele de revoluție nu

1) *Biografia d lui Alex. Cristofi* p. 11.

2) *Anul 1848 în Principatele Române* I. p. 348—48 din Berlin 4 Ma ss. n. 1848.

3) C. A. Rosetti *Note intime* II. p. 17. Sub această dată : „mai deună zi sosiră N- Bălcescu și Golescu Negru“.

4) *Anul 1848* I. p. 407.

5) Se vorbește la urmă de întârzierea plăților abonaților. Totuși se anunță ca broșura I din tomul VI se va pune în curând sub tipar (Tomul V coperta ultimului număr), *Petițiile națiunii române* din Ardeal publicate la 1851 în Ardeal de Laurian au fost considerate ca tomul VII a „Magazinului“. C. Hurmuzaki credea în existența tomului VI și cerea la 1851 trei exemplare lui G. Bariț. (N. Bănescu. *Correspondența lui G. Bariț cu familia Hurmuzaki* p. 103).

voiau să audă, ci vorbeau numai de o mișcare de regenerare, am fi avut poate o reformă internă și atâta tot. Ei nu înțelegeau că lupta în adevăratul sens al cuvântului pentru un Ideal național și democratic, oricare ar fi fost rezultatul imediat, însemna a lega cauza noastră de acei ce aveau aiurea acelaș ideal și cari prin aceasta deveneau datori să coopereze la lupta dată în numele unei credințe ce era și a lor.

IV

Rolul lui Bălcescu în revoluția dela 1848 poate fi azi destul de bine cunoscut grație publicației «Anul 1848 în Principatele române», din care vom extrage știrile ce urmează. Mai puțin cunoscut e rolul său în pregătirea revoluției.

Pare cert că începutul mișcării a pornit dela «Frăția», între fondatorii căreia era și Bălcescu¹⁾. Pentru luarea tuturor măsurilor se constituie un comitet executiv de trei: Ion Ghica, N. Bălcescu și A. G. Golescu²⁾ cari vor rămâne strâns uniți și după revoluție. Legătura acestui comitet cu Eliad nu e bine cunoscută³⁾, dar ne interesează puțin aci. Se hotărâ trimiterea unor plenipotențieri în străinătate iar în țară se făcea propagandă, așa în cât cel puțin o parte din orășeri erau pregătiți pentru o mișcare. Avem dovezi că se făcuse propagandă și la sate și Bibescu e silit să dea o proclamație sătenilor să nu se lase ademeniți⁴⁾. Toate corespondențele ziarelor străine și a agenților diplomatici anunțau o mișcare iminentă⁵⁾. În ultimul moment se hotărâ ca revoluția să înceapă din provincie⁶⁾. N. Bălcescu era trimis la

1) Ion Ghica *Opere complete*, III p. 396. Autorul spune că Bălcescu făcuse proclamația dela Islaz, înainte chiar de luna Mart. Ori Bălcescu sosește abia în April dela Paris. Că proclamația e a lui Eliad vezi Locusteanu în notele la *Scrisorile din exil* a lui Eliad p. 712 și urmare Cf. Ubicini *Provinces roumaines* p. 174.

2) Ion Ghica *op. cit.* p. 397 Eliad. *Scrisori din exil* p. 272—3. Același în *Memoire sur l'histoire de la régénération* p. 55 și N. Rousso *op. cit.* p. 32.

3) Eliad și Ion Ghica dau versiuni deosebite.

4) *Anul 1848* I p. 485,

5) *Anul 1848* I passim.

6) După sfatul lui Tell. Eliad. *Memoire sur l'histoire de la régénération* p. 57.

Telega, pe când fratele său mai mare era trimis la Ocnele Mari pentru a ridica steagul răscoalei¹⁾. Aci ne interesează numai rolul celui dintâi. La Telega se afla căpitanul Cristofi, care comanda niște trupe pentru paza arestaților. Acolo fusese trimis întâi Marin Serghiescu²⁾. Eliade spune că acesta plecase acolo ca subaltern al lui Bălcescu și crede că avea însărcinarea să libereze pe ocnași pentru a prăda pe proprietari³⁾. Lucru nu e de crezut. Era acolo o putere armată sub un șef câștigat pentru revoluție și trebuia încercată o ridicare a acestei puteri, căci numai cu ajutorul armatei sperau să poată face ceva. Nu e nevoie să recurgem la alte explicări. N. Bălcescu pleacă și el la începutul lui Iunie⁴⁾. Eliade îi dăduse câteva sute de proclamații să le împartă în Prahova⁵⁾. La 8 Iunie Bălcescu se întâlnește într'un crâng pe drumul dela Telega la Câmpina cu Cristofi. Acest ca militar declarase că nu va mișca până nu va fi îndemnat de Tell. Bălcescu îi dă lui Cristofi o țigară, pe care deschizând o găsește un bilet dela Tell: «Scoală-te dacă-ți iubești țara, că acum este vremea». Cristofi începe a plânge și arată lui Bălcescu dificultățile ce întâmpină fiind spionat și de alți ofițeri, dar promite că se va scula imediat, ce se va începe răscoala la Islaz⁶⁾. Bălcescu își continuă propaganda în Prahova dar e silit să se ascundă spre a nu fi arestat. În lista de arestări a lui aga Iancu Manu era și numele lui Bălcescu⁷⁾. Încă dela 6 Iunie colonelul Banov inspectase Telega⁸⁾. O scrisoare a unui anume Rucăreanu pe care Bălcescu ne lămurește că Banov căuta să-l aresteze din care cauză a fost silit să stea în păduri 24 de ore împreună cu acest Rucăreanu⁹⁾.

Bălcescu și Telegescu, care era cu dânsul, scriseseră comitetului din București, chemând ajutoare și spunând că câș-

1) Ion Ghica *Opere complete* III p. 399 Eliad *op. cit.* p. 57 N. Roăso *op. cit.* p. 32—33.

2) *Biografia d-lui Al. Cristofi* p. 10.

3) N. Rouso *Op. cit.* p. 32.

4) Ion Ghica, *l. c.*

5) Eliade, *Memoires sur l'histoire dela régénération*, p. 59.

6) Cristofi, *op. cit.* p. 12.

7) Zosima *Biografii politice*, ed. II p. 62. Autorul afirmă că a văzut însuși lista.

8) Cristofi *loc cit.*

9) *Anul 1848*, I, p. 653.

tigă mulți partizani. Gr. Grădișteanu, care erea ascuns în București, e însărcinat să se ducă în Prahova, dar pe drum e rechemat, deoarece revoluția izbucnise la București¹⁾. În aceste împrejurări grele, în care fu silit să se ascundă în păduri; Bălcescu fu ajutat de Elena Filipescu, sora prietenului său intim C. Filipescu²⁾. Din scrisorile ei reiese oare care lumină asupra acestor împrejurări puțin cunoscute.

Bălcescu se afla ascuns într'un «mauvais gîte», adică în pădure și ea-i trimite haine de schimb prin d-na Cantacuzino³⁾ care trebuia să-l ducă la o vie a ei. La un moment dat se părea că întreprinderea va da greș și iau măsuri ca să poată fugi peste graniță cu ajutorul unui emisar trimis la Breaza. Se vorbește și de un campament, unde Bălcescu avea trăsuri și efecte, dar îi era frică să se aventureze până acolo. Pentru orice eventualitate el luase numele de Basil Olduk. Era ajutat și de C. Cantacuzino, cu care era atunci în corespondență⁴⁾. Propaganda lui Bălcescu în Prahova n'a fost sterilă. Deși mai puțin ca la Islaz și aci se produc unele mișcări cu o zi mai înainte de răscoala din București. Winterhalder spune că dela 9 Iunie se aflase dela Telega «că la Prahova revoluția a început»⁵⁾. Iar Bălcescu însuși spune cu o zi înainte de răscoala din București, la Prahova «țara era în picioare»⁶⁾. Totuși Al. Paleologu și D. Crețulescu care veniseră cu Bălcescu fură arestați la 24 Iunie st. n.⁷⁾. Din cauza greutăților comunicațiilor vestea lovirei din Bu-

1) Zosima, *op. cit.*, p. 18—19. Autorul ostil lui Bălcescu spune «Adevărul însă era că nici Bălcescu nu se afla la Telega (?) nici d. Telegeanu (Telegescu) câștigase pe cineva în favoarea mișcărilor».

2) O scrisoare a lui Bălcescu către dânsul în *Convorbiri literare* XXVI, p. 283 și urm.

3) Născută Mavros, cumnata lui Ion Ghica.

4) P. V. Haneș. *Studii de literatură română*. București 1910 p. 57-58. Prima scrisoare fiind datată «Samedi» și pomenind de răscoala dela Isla, dela 9/21 Iunie este deci din 12/24 Iunie 1848. Elena Filipescu, care era probabil la Filipești (Prahova) nu aflase încă de mișcarea din București, ce avusese loc cu o zi înainte. A 2-a scrisoare e de sigur din același zi, câteva ore mai târziu, căci la 13/25 Bălcescu era la București. Pentru corespondența cu C. Cantacuzino vezi *Anul 1848*, I p. 523.

5) „*Pruncul român*”, p. 6.

6) I. Ghica. *Amintiri din Pribegie*, p. 39. La 10 Iunie Fl. Aaron scria lui Barbu de „răscoale din județe”. *Anul 1848*, I, p. 507.

7) *Anul 1848*, I, p. 540.

curești sosl târziu în provincie. Elena Filipescu anunța cea din-tâi lui Bălcescu isbânda revoluției ¹⁾).

Dela prima formă a noului guvern acesta fusese numit se-cretar de stat și ministru de externe. El e chemat în grabă la București să-și ia funcția în primire ²⁾). La 25 Iunie era acolo unde ca ministru de externe, dă o circulară către agenți și con-sulii streini, anunțând noua constituție și numirea lui ca mini-stru ³⁾). În urma abdicării lui Bibescu se formează la 26 Iunie guvernul provizoriu, în care Bălcescu era secretar. Zosima afirmă că la constituirea guvernului, dându-se acum locul de mi-nistru de externe lui Voinescu II «o ceartă pe ministere se ridică între dânsul și Bălcescu» ⁴⁾), ceeace nu se potrivește cu carac-terul lui modest.

Rolul său în timpul scurtei stăpâniri a guvernului provi-zoriu ni-l caracterizează el însuși astfel: «Am organizat și-am «sprijinit împotriva tuturor (afară de Tel, care mă ajuta într'a-«ceasta) comisarii, cari singuri, poci zice, că a scăpat revoluția «prin ideile ce au semănat în țară; am organizat comisia pentru, «proprietate, ce a dat o frumoasă pagină nu numai revoluției «dar și istoriei noastre. M'am luptat împotriva opiniei lui Eliad «ce o cunoști, asupra Constituției ⁵⁾ și am isbutit a face a se «adopta un proiect rațional, m'am luptat în zadar pentru con-«centrarea oștirea, pe care n'am putut isbuti și în sfârșit, când «m'am întors ⁶⁾), când am văzut că revoluția a căzut, am știut a «pune oarecare demnitate în căderea ei, vorbind cum se cade «în tabăra turcească» ⁷⁾).

La aceasta el adaoga altă dată «am reorganizat «Foaea Satelor» și am contribuit la ziarul «Poporul Suveran» ⁸⁾). Vedem

1) P. V. Haneș *loc. cit.*

2) *Anul 1848*, I, p. 512.

3) *Anul 1848*, I, p. 556. Totuși în scrisoarea către A. C. Goleșcu, Băl-cescu afirmă că a venit la București două zile după numirea sa, deci la 26 Iunie, I. Ghica. *Amintiri din pribegie*, p. 480.

4) Zosima *Biografii politice*, ed. II, p. 64.

5) Eliad voia ca ea să fie compucă din 100 boleri, 100 neguțători și 100 țărani.

6) Dela Constantinopol.

7) Scrisoare lui A. G. Goleșcu 8 Martie 1849.

8) Scrisoare lui A. G. Goleșcu-Albu la I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 485.

dar că în afară de rolul său la căderea revoluției, despre care vom vorbi mai târziu, partea cea mai însemnată a sforțărilor sale au fost închinată pe deoparte propagandei ideilor revoluționare și pe de altă parte reformelor politice și sociale. Propaganda a fost aproape o operă exclusivă a lui Bălcescu. La izbucnirea revoluției numai un număr destul de restrâns de orășeni era câștigat pentru ideile ei, grație literaturii ultimilor ani și a dascălilor ardeleni. Țăranii însă, pe cari în special Bălcescu voia a se sprijini, erau total necunoscători a acestor noi idei. Lucrul s'a arătat în retragerea spre Rucăr, când ei se opun guvernului provizoriu, și-l întreabă de ce caută să schimbe, «ce a lăsat Dumnezeu¹⁾»

În această direcție era nevoie de o vie propagandă și Bălcescu, care în «Starea socială» arătase deja importanța acestor clase, era cel mai indicat să ia asupra lui această însărcinare. El spune: «La mission du gouvernement révolutionnaire est très simple: propager et armer la révolution, voilà son affaire. C'est à dire verser la révolution comme une conviction dans l'âme du peuple et après cela lui mettre l'arme en main et lui dire: maintenant que tu as une croyance, sois prêt à mourir pour elle²⁾»

Pentru acest lucru el preconiza o instituție originală: Comisarii. Ideia îi venise desigur dela Comisarii trimiși în timpul revoluției franceze de Convențiune, ca să facă propagandă în armată. Bălcescu aplică aceasta la sate. Majoritatea guvernului era ostilă acestei instituții dar el răușește să pue în aplicare proiectul său. De frică să nu fie acuzat, între atâtea bănueli și rivalități, că-și face dintr'înșii un instrument pentru ambiția lui renunță a-i numi el însuși și-i face să fie numiți de cluburi și dirijați de o comisie numită de dânsul³⁾. Decretul de numire al comisarilor apare la 6 Iulie⁴⁾. Într-o scrisoare a lui Bălcescu din Focșani către A. G. Golescu 7 Iulie din 1848 cere grăbirea trimiterii lor și pomenește și de o instrucție făcută de dânsul pentru Comisarii⁵⁾. Această instrucție «a comisarilor propagandiști»

1) Eliaș *Memoire sur l'histoire de la régénération* p. 140.

2) Ion Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 482. Bălcescu adaugă că singurul, care urma același păreră era A. G. Folescu.

3) Făceau parte Zanne, Bolintineanu și Roman. I. Ghica. *Amintiri din Pribegie* p. 485. În timpul quasi-dictaturei lui Maghearu în Oltenia comisarii olteni, depindeau de dânsul. *Anul 1848 I.* p. 6571

4) *Anul 1. 48 II* p. 56.

5) *Anul 1848 II* p. 93.

stabilește că ei trebuiesc aleși cu îngrijire, examinându-se și trecutul lor. Ei sunt dator să facă pe popor să simtă drepturile sale, să-i arate datoriile către patrie, să-i facă să aibă încredere în țară. Tot comisarii vor arăta țăranilor cum să voteze pentru constituantă, vor denunța pe reacționari, vor lua jurământul țăranilor, etc. Termină spunând: «Comisarul e un preot al Constituției»¹⁾. Tocmai pentru că nu erau stingheriți prin forme administrative prea strânse, pentru că li se lasă libertatea și inițiativa, rolul comisarilor a fost destul de important. Bălcescu a avut multe greutăți de învins spre a crea această instituție, dar fu ajutat și de Tel²⁾. Deasemenea A. G. Golescu se interesa de comisari. El propune o organizare complicată: 36 comisari, 3—400 subcomisari «un fel de eterie» și propune o propagandă prin preoți³⁾.

Avem o sumă de rapoarte a comisarilor asupra acțiunii lor la sate. Mai multe sunt adresate lui Bălcescu⁴⁾, el e numit chiar «domnule șef»⁵⁾, celelalte ministrului de interne. Comisarii erau foarte activi. Din rapoartele lor se vede că studiau starea de spirit a țăranilor, ce nu era totdeauna favorabilă revoluției și uneori refuzau jurământul⁶⁾, Totuși se constată entuziasm între țărani, cari încep a pricepe rostul mișcării⁷⁾. În general comisarul venea în sat, făcea o sfeștanie, apoi cetea constituția comentând-o⁸⁾. În urmă se proceda la depunerea jurământului⁹⁾. Alteori se făcea și sfințire de steag, recrutări pentru garda națională¹⁰⁾, stăruiau și dau sfaturi pentru semănături¹¹⁾, luau măsuri contra holerii¹²⁾. Rapoartele lor sunt scrise uneori într'un

1) *Ibid* p. 201 și urm. și vol. III p. 105 și urm.

2) Vezi mai sus extractul din scrisoarea către A. G. Golescu.

3) *Anul 1848* II p. 616—619. El propune ca șef al organizării pe Bălcescu, *Ibid* I p. 372 pentru preoți, corespondența lor cu Bălcescu, *Ibid* II p. 148—149.

4) *Ibid* VI p. 11, II p. 667 și 731.

5) *Ibid* II p. 731.

6) *Ibid* II p. 397.

7) *l. c.* și p. 429.

8) Vezi o astfel de comentare a Constituției în *Poporul Suveran* p. 45 și urm. *Manualul bunului român* e de pus în legătură cu aceste preocupări de propagandă.

9) De ex. *Anul 1848* II p. 561.

10) *Ibid* II p. 667.

11) *Ibid* II p. 730 și III p. 88.

12) *Ibid* II p. 730—731.

stil pitoresc și naiv. Un comisar de Romaniși spune că toți țărani l'au înțeles «afară de vr'o patru-cinci javre «de aristocrați»¹⁾ sau «Ar trebui un Cicerone ca să nareze «deplorabila poziție a țăranilor, iar nu noi niște mici profesori»²⁾. Câte odată o păteau rău, căci sătenii veneau cu ciomegele asupra lor³⁾. Pretutindeni, însă, comisarii își dau silințe demne de mirare și lucrează cu multă energie și inițiativă. Unul din ei iau asupra lui, din proprie inițiativă, ocârmuirea județului Teleorman lipsind titularul⁴⁾, alții intervin în relațiile dintre arendași și țărani, se duc în fața pașei Soliman la Giurgiu⁵⁾, denunță pe boieri și pe propitarii, ce ar fi contra revoluției⁶⁾. Un raport a unui comisar, în care spune că nembri Tribunalului din Caracal lipsesc, se exprima astfel «Având în vedere că sunt censor «al tuturor și mai cu seamă a funcționarilor publici»⁷⁾. O influență a lui Bălcescu asupra lor se vede totuși în ideile lor republicane. Un comisar din Argeș se plânge de micul număr de republicani și colosalul număr de reacționari din Pitești⁸⁾.

Guvernul provizoriu își împărțise sarcina între membrii. Natural că față de de inițiativa ce o luase prin formarea comisarilor, Bălcescu fu însărcinat cu propaganda în țară⁹⁾. Activitatea, ce desfășoară pe acest teren, merită cea mai mare atenție. Intr'un rând trimite însuși pe fratele său mai mic în județul Buzău cu ziare și manifeste, ca să-l informeze direct de starea de spirit de acolo¹⁰⁾. Afară de propaganda prin viu grai întrebuințează și cea scrisă¹¹⁾. Anume exista încă dela 1 Octombrie 1843 o foaie pentru săteni «Invățătorul satului» sub direcția lui Petrache Poenaru, în care se publicau articole ca «Despre boalele vitelor» «Datoriile creștinului către Dumnezeu, Sădirea co-

1) *Ibid* II p. 745.

2) *Ibid* III p. 645.

3) *Ibid* II p. 775.

4) *Ibid* III p. 7.

5) *Ibid* III p. 4—5.

6) *Ibid* III p. 97, 230 și 733.

7) *Ibid* III p. 231.

8) *Ibid* II p. 731.

9) *Anul 1848* II p. 94.

10) Vezi scrisorile lui Barbu Bălcescu. *Ibid* I p. 654 și 663—664.

11) Un manifest către moșneni, *Ibid* p. 627—629.

pacilor, Păstrarea vinurilor», odată și o nuvelă «Stan și Ion»¹⁾. Invederat că o astfel de revistă nu avea nici o influență asupra sătenilor. Dar Bălcescu s'a gândit să transforme această foaie cu caracter sec într'un puternic factor de propagandă. La 25 Iulie 1848 puvernul provizoriu încredințează direcția foii lui N. Bălcescu²⁾. Pentru dirijarea ei el își ia mai multe ajutoare dintre cei mai aleși, anume pe K. Aristia, pe profesorul Fontanin, Zanne și un Crețulescu³⁾. În găsirea de colaboratori era amestecat și Florian Aaron⁴⁾.

La 8 August st. n. nu eșise încă nici un număr, deoarece la această dată Bălcescu e întrebat de data aparițiunii⁵⁾. Era o problemă dacă această foaie a apărut în adevăr în timpul revoluției, căci azi nu se mai păstrează nici un număr din acea epocă⁶⁾. Totuși e probabil că au apărut câteva numere. Am văzut că Bălcescu spunea «Am organizat Foaia Satului». Pe de altă parte primul număr păstrat de după revoluție în colecția Academiei cu data 15 Decembrie 1848 și poartă numărul 24. Având în vedere că revista apărea bimensual e probabil că au apărut numere și în cursul revoluției. În sfârșit Bălcescu însuși spune că n'a făcut să fie lăudat de ziarele, asupra cărora avea influență, «Poporul Suveran» și «Foaia Satelor», iar C. D. Aricescu citează la Bibliografia, ee însoțește volumul III din Corespondența secretă a capilor revoluției: «Foaia Satelor» de N. Bălcescu⁷⁾, așa încât apariția acesteia din urmă nu mai lasă îndoială.

Desigur că Bălcescu căută și cărți de propagandă pentru popor. O astfel de carte a prelucrat-o el după revoluție, probabil în speranța unei reveniri a stării dela 1848. Este «Manua-

1) În num. 15, anul 1844.

2) *Anul 1848* II p. 501.

3) *Ibid*, II p. 543. Cf. și *ibid*, III p. 159.

4) *Ibid*, VI p. 11. O scrisoare a lui I. Axente lui Bălcescu despre gazetă: „Am scris 5 articole“. Cere să se ia toate măsurile să se facă un „jurnal bun“ *ibid*.

5) *Ibid* II p. 737.

6) Nerva Hodoș și Ionescu Sadi. *Publicațiile periodice românești* I, p. 339.

7) I. Ghica. *Amintiri din Pribegie*, p. 486. C. D. Aricescu, *Corespondență secretă*, III p. 141.

lul bunului român»¹⁾, cea mai mare parte o traducere după o scriere franceză a lui Ch. Renouvier²⁾). Dialogul lui Bălcescu este între un „comisar“, se înțelege comisarii de propagandă, și un orășean. Cartea posedă și unele idei originale ale lui, de care vom vorbi mai târziu.

Afară de aceste lucruri destinate în special țăranilor, Bălcescu vru să facă propagandă și cu ajutorul presei. El intenționa să scoată o gazetă «Naționalul»³⁾ care trebuia să fie un organ de propagandă cu vederi mai largi decât «Pruncul Român», «Poporul Suveran» și alte gazete ale vremii. Despre gazeta proiectată de Bălcescu spune un corespondent al lui G. Bariț: „N'avem gazete, ca să fie «ale epocii de azi... Sperăm puțin în gazeta, care o să iasă sub titlul de Naționalul; poate că ea ne va lumina mai bine»⁴⁾. Nu știm din ce cauze, «Naționalul» n'a mai apărut⁵⁾ și în curând vedem pe Bălcescu intrând la «Poporul Suveran». Acest ziar începuse să apară la 19 Iunie/1 Iulie 1848, fiind redactor responsabil D. Bolintineanu⁶⁾ iar «fundatori», prin aceasta se înțelege probabil pe acei ce au suportat cheltuielile, T. Piscupescu, C. Nănciulescu, Șt. și At. Bolintineanu⁷⁾. Cu începere dela 14/26 Iulie apar articole în cari Turcii sunt atacați cu destulă violență și despre eari d-l Iorga spune că «amintesc pe Bălcescu»⁸⁾. Mai ales e remarcabil în această privință articolul de fond dela 21 Iulie/2 August în care se spune între altele cu privire la trecerea în Giurgiu a oștii lui Soliman Pașa: «Noi am respectat drepturile Turciei. Turcia trebuie să respecte drepturile noastre... Dacă ei vor voi să intre înăuntrul țării cu cuget rău, să treacă peste piepturile noastre»⁹⁾. Tot o influență a lui Bălcescu sunt probabil articolele, cari slăvesc revoluția ungară și văd o comunitate între Unguri și Ro-

1) Publicat de P. V. Haneș, București 1902.

2) P. V. Haneș. *Studii de literatură română*, p. 59-61.

3) *Anul 1848*, II, p. 543.

4) *Ibid* III p. 93. Gazeta e pomenită și într-o scrisoare a lui C. Roman lui N. Bălcescu *Ibid* II p. 737.

5) A nu se confunda cu alt „Naționalul“ din Craiova din același vreme sub direcția lui Strâmbeanu și Cernătescu.

6) Apoi și Al Zanne.

7) Pag. 4 jos.

8) N. Iorga *Istoria literaturii române în sec. XIX* vol. III p. 10.

9) *Poporul Suveran* p. 37—38.

mâni. Aşa esta «România şi Ungaria liberă»¹⁾). Intrând şi Bălcescu între redactorii foii, ea îşi măreşte formatul şi anunţă la 2/14 August că acum e redactată de domnii N. Bălcescu, Cezar Boliac, Grigore Alexandrescu, D. Bolintineanu, Al. Zanne şi Teulescu²⁾); dar sigur Bălcescu apare ca «redactor responsabil»³⁾). Din primul număr, în care se anunţă intrarea lui în redacţie Bălcescu începe publicarea unui articol «Drepturile Românilor către Inalta poartă»⁴⁾). În acest articol el caută să arate legitimitatea mişcării dela 1848, care cere autonomia ţării. Pentru aceasta reproduce apocrifele tratate de vasalitatea a lui Mircea şi Vlad Ţepeş şi bazându-se pe mai mulţi jurişti spune că tratatele sunt încă valabile. Articolul se termină cu cuvintele. «Mai bine ţara noastră să se prefacă într'un întins mormânt numai să rămâie ţara Românilor», ce avură mult suces în vremea aceia⁵⁾. Articolul apărură apoi în broşură în 8° mic, 12 pagini⁶⁾). După acest articol Bălcescu nu mai publică nimic la «Poporul Suveran», căci la 17 August st. n. pleacă la Constantinopol⁷⁾). Numele său mai figurează ca redactor responsabil numai până la 16/28 August, când revine D. Bolintineanu⁸⁾, sub a cărui îngrijire continuă să apară până în preajma căderii revoluţiei⁹⁾:

Din cele spuse până aci se vede că una din grijile principale a lui Bălcescu în scurtul timp al revoluţiei, a fost pro-

1) *Ibid* p. 29.

2) *Ibid* p. 57, Teulescu e autorul unei colecţii de documente româneşti. Despre el scria Bălcescu lui A. G. Golescu că e un ciocol, *Scrisoare din Constantinopol* 5 April 1849.

3) *Ibid* p. 50, El contribuia şi cu bani la apariţia ziarului I. Ghica „Amintiri din Pribegie” p. 486.

4) *Ibid* p. 60, 62-4. Reprodus în *Anul 1848* III p. 175 şi urm. şi *Convorbiri Literare* XIV, p. 1028 şi urm.

5) Ele sunt reproduse şi de C. A. Rosetti în *Apel către partide publice* în „*Scrisori din judeţe şi exil*”, II, p. 29 şi „*Rusia*” p. 141.

6) Pomenit în *Anul 1848* VI p. 310 şi *Analele Academiei Partea administrativă* XIX p. 168.

7) *Anul 1848* III §. 310.

8) *Poporul Suveran* p. 76.

9) Ultimul număr apărură la 11/32 Septembrie. Cezar Boliac voia să-l facă să reapară la Paris în 1851 (Ion Ghica, *Amintiri din Pribegie*, p. 374. Dintr'o scrisoare a lui Gr. Alexandrescu lui I. Ghica reiese că ziarul apărea la Bucureşti în 1850, dar nici o altă ştire n'avem despre acest lucru (*Convorbiri Literare* XLV. p. 757).

pagarea ideilor ei. Lucrul era potrivit cu caracterul său, căci el credea că misiunea unui scriitor era a semăna ideile de patriotism și libertate; și dealtfel tot în acest scop de propagandă—am zice mai bine propăvăduire—a publicat însăși Istoria lui Mihai.

Care a fost rezultatul sforțării lui în timpul revoluției?

Bălcescu o judecă astfel mai târziu: «Țara e gata și cre-
«dincioasă revoluției. Grație fie propagandei ce se făcu prin
«Comisari. Din revoluție atâta ne-a rămas și e mult ¹⁾» Dar
asupra propagandei avem o mărturie mult mai prețioasă, pentru
că vine de la un adversar. E un memoriu scris după înăbușirea
revoluției prin care se propun măsuri pentru a combate opera
revoluției printr'o «contra propagandă». E nevoie «à combattre
les idées qu'ont pu laisser dans leur esprits (a țăranilor)
l'active propagande démagogique ²⁾».

În ce privește rolul de luminare a streinătății, activitatea lui
a fost forțamente mai restrânsă. Aceasta era lăsată pe seama
diferiților agenți ai revoluției, ca A. G. Golescu la Viena apoi la
Paris, Ion Ghica la Constantinopol, Ion Maiorescu la Frankfurt.

Totuși era vorba ca și Bălcescu să ia o asemenea misiune
și la 20 August locotenența-domnească poruncește să i se libe-
reze 600 galbeni pentru acea misiune ³⁾. El însuși spune că voia
să plece la Paris, dar în urmă s'a răzgândit ⁴⁾, crezând că va
fi mai folositor în patrie. Marea lui misiune diplomatică a fost
mai târziu aceea din Ungaria și de pe acum se interesa de aju-
torul ce l'ar putea da Ungurii revoluționari. Al. Russo îl ținea
în curent cu starea lor de spirit și observațiile, ce i le trans-
mitea, nu erau de loc favorabile unei confraternități și unei lupte
comune ⁵⁾. În acelaș sens îi scrie și Laurian ⁶⁾. Dar e cert că

1) *Scrisoare lui A. G. Golescu 28/16 Decembrie 1848.*

2) *Hurmuzaki Documente Supliment I partea a IV pag. 593.* Unul
din instrumentele contra propagandei ar fi tocmai „Învățătorul Satului”.
Foaea se dă din nou lui P. Poenaru la 31 Oct. 1848, direcția ei în timpul
revoluției, spune decretul de numire, i se luase și se dase „altuia” V. A.
Ureche. *Istoria Școalelor* II. p. 360.

3) *Anul 1848*, II p. 741. I. Maiorescu spune că la 9 August, când
pleacă el la Frankfurt era vorba să plece și Bălcescu la Paris și aranjaseră
corespondența între ei. *Convorbiri Literare*. XXXII. 1898. p. 9.

4) I. Ghica. *Amintiri din Prîbegie* p. 486.

5) Scrisoarea lui Al. Russo către Bălcescu în Al. Russo *Scriseri pu-
blicate de P. V. Haneș ed. Academiei* p. 308—310.

6) *Anul 1848* I p. 637—40 și 693—5 și III p. 76—77.

Bălcescu n'a ținut seamă de aceste observații. Avea o încredere prea oarbă în puterea ideilor de libertate și democrație, cari ar face alți oameni din cei ce le împărtășesc. Era convins că Ungurii în baza acestor idei vor da libertate Ardelenilor și vor sări în ajutorul nostru. Avem știri care arată că din timpul revoluției el a căutat să lege relații cu guvernul republican dela Pesta. Laurian îi scrie: «La Pesta am făcut pasul, care mi-ai scris să-l fac în cauza princepatelor¹⁾».

Era desigur o cerere de ajutor armat, căci știrea concordă cu cele, ce le arată mitropolitul trădător Neofit lui Kotzebue: «un projet bien coupable d'appeler les bandes Hongroises dans le pays»²⁾. Pe de altă parte se răspândise între Ardeleni șovonul că guvernul provizoriu trimisese un agent la Pesta³⁾.

Un fapt caracteristic pentru aceste relații cu Ungurii e cel povestit de Bolintineanu, că în timpul călătoriei pe ghimii, Turcii, făcuseră să creadă pe Bănățeni, că arestații români erau amici ai Ungurilor⁴⁾.

Pe de altă parte Bălcescu întreținea relații strânse cu Ardeleni, și Moldova. O scrisoare a lui C. Roman către dânsul spune că a trimis trei oameni în Ardeal și așteaptă să vie în țară Aron Pumnul, Buteanu⁵⁾ și Nemesiu⁶⁾. Deasemenea Laurian scria lui Bălcescu că se pune la dispoziția guvernului provizor⁷⁾ iar A. G. Golescu îl ținea în curent, exagerând însă, de mișcările lui Murgu în Banat⁸⁾. Era și o corespondență directă între acesta și Bălcescu⁹⁾. În Moldova ținea corespondență cu un

1) *Ibid* I p. 639.

2) *Anul 1848* II p. 42.

3) Al. Russo *Scrieri ed. Academiei* p. 309.¹

4) Bolintineanu. *Călătorii pe Dunăre în Bibl. p. Toți* p. 40.

5) Acelaș care fu omorât mai târziu de Ungurii lui Hatvany în lupta dela Abrud.

6) *Anul 1848* III p. 131.

7) *ibid* III p. 77 Bălcescu scria lui I. Ghica că Transilvania „ne făgăduia a ne ajuta cu regimentele grănicerești” și că „Nădejdea noastră de apărare e numai în oștirea din Transilvania”. I. Ghica. *Amintiri din Pribege* p. 41 și 45.

8) *Anul 1848* II, p. 614.

9) *ibid* VI p. 25 Un memoriu despre Banat în hărțile lui Bălcescu *Ms. Academiei*. 82 f. 332 și urm.

anume Faustin din Iași, care-l informa de mișcările Rușilor și de starea de spirit din principatul vecin ⁴⁾.

O a doua latură a activității lui Bălcescu în timpul revoluției a fost, precum am spus, organizarea reformelor politice și sociale. Am văzut că și el spune că comisia de proprietate și proiectul de constituantă i se datoresc lui.

Încă din primele zile se vede că organizarea socială era lăsată pe seama lui, de oarece el fusese singurul, care se ocupase de această chestie în scrierile sale istorice. O dovadă o avem în faptul că, atunci când niște căprari de dorobanți cer guvernului să fie puși între mazili ⁵⁾ acel ce pune rezoluția e N. Bălcescu, care spune că clasa mazililor se va suprima ⁶⁾. Pentru stabilirea raporturilor între proprietari și țărani, a cărei istorie o scrisese, el preconiză o comisie pentru proprietate, încă o instituție nouă, pe care, ca și, comisarii, o găsisse el pentru a face față împrejurărilor. În aceasta fu ajutat mult și de agronomul moldovean I. Ionescu dela Brad. Comisia pentru proprietate a fost un lucru, la care Bălcescu ținea foarte mult și-i dădea o mare importanță. Într-o scrisoare către A. G. Golescu o numește „o pagină frumoasă nu numai pentru revoluție dar și pentru istoria noastră” ⁷⁾. Pomeneste de ea în mod elogios în «Manualul bunului Român» ⁸⁾ și i-a scris istoria în mod amănunțit în «Question Economique des principautés danubiennes» ⁹⁾ unde însă spune că era o soluție prea moderată și că guvernul trebuia să dea imediat țăranilor pământ fără nici o discuție ¹⁾!

Totuși o constituantă, care, dacă n’ar fi avut rolul să rezolve chestia agrară, cel puțin să dea guvernului provizor o bază legală o dorea și Bălcescu. Am mai spus că el a cerut votul universal și nu o reprezentare pe clase sociale ²⁾. Aceasta n’o cerea pentru a face reforme radicale cu orice preț ca un sistem de guvernare, ci desigur cu gândul la predominarea ace-

4) *Analele Academiei XIX parte administrativă* p. 166.

5) Astfel li s’ar fi ușurat birul.

6) *Anul 1848 I* p. 59

7) *Scrisoare din 8 Mart. 1849.*

8) *Manualul bunului român publicat de Haneș* p. 26.

9) P. 63 și urm.

1) *ibid* p. 63.

2) I. Ghica. *Amintiri din Pribege* p. 485.

lei clase țărănești, către care își îndreptase toate speranțele. În privința constituanței influența lui Bălcescu a fost mare. El întocmește proclamația pentru alegeri ¹⁾, lui i se adresează Ion Ghica, când voia să fie ales deputat ²⁾.

Prin această muncă încordată pe terenul propagării ideilor revoluției și a reformei interioare Bălcescu adânci posibilitățile și cauzele acestei mișcări. Propaganda ideilor îi silea să și le lămurească mai bine, iar opera de reformă îl silea să clarifice, cari erau tendințele ultime ale revoluției.

Din aceste preocupări vor eși mai târziu scrieri ca cea din «România Viitoare», în cari să arate evoluția și scopul idealurilor pentru cari luptase și pe de altă parte în scrisorile către A. G. Golescu ya încerca să schițeze în lumina politicii generale rolul țării noastre și direcția, ce trebuia să-i imprime noua viață proiectată de oamenii dela 1848. Deocamdată ne mulțumim să constatăm că, deși aceste puncte de vedere s'au cristalizat în scrieri numai târziu, totuși și acum în toiul revoluției Bălcescu trebuia să aibă un orizont mult mai larg a rostului evenimentelor în cari trăia. Deacea nu s'a putut amesteca așa de mult în luptele de partid și de personalități, cari au pătat revoluția dela 1848. Când mai târziu a luat poziția atât contra lui Eliad cât și contra lui Rosetti și a Brătienilor, el judeca faptele lor ca un istoric, căutând să explice acele fapte prin caracterul adversarilor săi.

Una din chestiile, ce produsese mai multe frecări și bănueli fusese lovitura dela 1 Iulie a coloneilor Solomon și Odobescu. Bălcescu fusese și el arestat cu restul guvernului apoi liberat și el fusese acela, care împreună cu mitropolitul reușise a împăca pe Solomon, care se întărise într-o cazarmă și se pregătea să tragă cu tunul în popor ³⁾.

Lui Solomon i se făgăduise libertatea, însă guvernul silit de mulțime îl arestează apoi ⁴⁾, ceea ce face pe Bălcescu să se

1) *Anul 1848*. II. p. 495.

2) *Anul 1848* II 511 și III p. 153. Comisarii poporului făceau listele de alegători. *Ibid* p. 403 și recomandau candidații. *Ibid* III p. 497.

3) I. Heliade Rădulescu. *Memoires sur l'histoire de la régénération*. p. 116.

4) *Ibid* p. 117.

plângă mai târziu că a a fost silit să joace un rol trist în această afacere ¹⁾).

C. A. Rosetti și I. Brătianu fuseseră acuzați că în ascuns luaseră partea lui Solomon și Odobescu, pentru că dimisionaseră cu două zile înainte ²⁾ și după eșuarea loviturei apăruse în «Pruncul Român» un articol a lui C. A. Rosetti, dealtfel rudă a lui Odobescu, prin care acesta din urmă era [desvinovățit ³⁾].

Bălcescu, vorbind de aceste acuzații, scrie următoarele rânduri, ce dovedesc punctul de vedere cu totul ridicat din care privea certurile politice: «Sunt multe bănueli asupra lor (Rosetti și Brătianu) că au fost înțeleși cu Odobescu și consorții. Un om cinstit și care judecă fără patimă, un istoric în sfârșit trebuie să înregistreze toate aceste bănueli, dar să nu se grăbească a afirma decât după dovezi mai temeinice și evidente, Duhul de partidă adesea face]din greșeli și din deosibiri de opinii trădări» ⁴⁾.

Bălcescu stabilește că erau două partide în guvernul provizoriu: partida lui Rosetti și frații Brătieni și a lui Eliade cu Tell, ambele, spune el, bazate pe ambiții personale ⁵⁾. Rolul lui Bălcescu a fost moderator. Împreună cu Ștefan Golescu stetea la mijloc între ele, pentru a împiedica pe una sau pe alta a prepondera ⁶⁾.

Dealtfel funcția de secretar al locotenenților domnești, o recunoaște el însuși, n'o primise decât «dans l'intention de les forcer à faire le moindré mal possible» ⁷⁾. Totuși întru câtva el sprijinea partida lui Eliad «ca să nu cază revoluția în mâna lui Câmpineanu» ⁸⁾ pus înainte de pardida adversă.

A. G. Golescu într-o scrisoare către Ion Ghica spune că Bălcescu, «ne mesestimait nullemet Eliade» și «avait une con-

1) I. Ghica. *Amintiri din Pribegie* p. 483. Vezi și un adversar anonim al revoluției care scoate aceasta ca un act precugetat al guvernului care ar fi promis libertatea lui Solomon spre a-l dezarma și apoi îl arestează. (T. Codeescu *Uricarul* XII p. 8.)

2) *Anul* 1848 I p. 635.

3) Despre aceasta Cf. C. A. Rosetti. *Serieri din junețe și exil* II p. 20 și urm.

4) *Scrisoare* lui A. G. Golescu C p. 8 Mart. 1849.

5) *Ibid.*

6) *Ibid.*

7) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 481.

8) Scrisoarea citată către A. G. Golescu.

«fiance illimitée en Tell» și numai după revoluție și-a schimbat părerea ¹⁾. Increderea nelimitată în Tell o putem atribui acelei trăsături din caracterul lui Bălcescu, care, văzând într'însul un reprezentant al armatei, îl stima pentru aceasta. E deci probabil că el ținea de partidul lui Eliad, mai mult poate decât o mărturisește după ce o rupsesse cu locotenenții.

Atitudinea lui Bălcescu a fost oarecum foarte rezervată.

El scria lui A. G. Golescu... «mă dam de bună voe după «spatele celorlalți. Nu căutam a mă face cu orice preț popular. «câci nu știu decât o popularitate: aceea ce e rezultatul faptelor «mari și adevărat folositoare. O asemenea popularitate o do- «bândește omul târziu, mai adesea după moartea lui, dar atunci «trăește cât lumea» ²⁾. El se ridică peste lupta de ambiții a colegilor săi. Propunându-i-se locotenența domnească el o refuză ³⁾. Disprețuitor cum era de popularitate el nu ia cuvântul în public, lucru de care abuzau adesea colegii lui, decât o singură dată cu ocazia manifestației provocate de trecerea lui Soliman Pașa la Giurgiu. În schimb el se însărcină cu mai multe misi diplomatice delicate.

Prima a fost să iasă înainte la Focșani lui Talaat Efendi, comisar turc însărcinat încă înainte de revoluție să facă o anchetă în Principate alături de Duhamel ⁴⁾. Bălcescu trebuia să-l întâlnească la întoarcerea din Moldova și să-l dispue în favoarea revoluției. Un decret din 3 Iulie st. n. da lui Bălcescu această sarcină ⁵⁾. La 6 Iulie era la Focșani ⁶⁾, de unde trimite a doua zi o scrisoare lui A. G. Golescu, informându-l mai ales de întâmplările din Moldova, unde intraseră Rușii ⁷⁾.

Talaat Effendi nu sosi, întârziind în Iași și Bălcescu, care pregătise un discurs de bun sosît și un memoriu asupra politici guvernului provizor ⁸⁾, se văzu silit să se întoarcă la

1) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 217.

2) *Scrisoare lui A. G. Golescu. Constantinopol 12/24 Mart. 1849.*

3) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 486. Totuș Eliad îl va acuza că intrase în revoluție în dorința de slujbe. *Scrisori din exil* p. 272.

4) *Anul 1848* I p. 391.

5) *ibid* II p. 1.

6) *ibid* II p. 64.

7) *ibid* II p. 92 și urm. publicate întâi de N. Iorga în „*Revista Mouă*” IV p. 354—5.

8) *Analele Academiei Române. Tom. XIX. Partea Administrativă* p. 166—167.

București unde era la 8 Iulie¹⁾, mai ales din cauza amenințării unei năvăliri rusești²⁾. Veștile aduse de Bălcescu anunțau iminența acestei năvăliri, pe care o reținea numai teama unui conflict cu Turcii.

Guvernul provizoriu, însă rău informat, se retrase la Rucăr la 11 Iulie³⁾. A fost desigur îndemnat la acesta și de reminescențe istorice, ce arătau pe străbuni retrăgându-se în munți în fața năvălirilor barbare. Oricum Bălcescu, opusese plecări⁴⁾. În această retragere izbucniră întâi bănuielile și acușările reciproce între membrii guvernului provizor. După povestirea lui Eliad⁵⁾, confirmată și de Zosima⁶⁾ și de unele aluzii din scrisorile lui Bălcescu însuși⁷⁾ rezultă că ar fi fost o violentă ceartă între C. A. Rosetii și Bălcescu și acesta din urmă ar fi acuzat pe cel dintâi de trădare.

Cel dintâi membru al guvernului, ce se întoarce la București a fost Bălcescu împreună cu Eliade ce venea din Târgoviște⁸⁾.

În curând Bălcescu fu chemat să îndeplinească o a doua misiune importantă, anume fu trimis la Constantinopol, pentru a cere dela Turci recunoașterea noii stări de lucruri. Se știe că această misiune eșuă. Bălcescu însuși n'avea mari speranțe. Plecând din București la 15 August st. n. împreună cu Gr. Grădișteanu, Șt. Golescu, N. Crețulescu, D. Brătianu și Ubicini⁹⁾ se opresc două zile la Giurgiu. Bălcescu scrie la 17 August o interesantă, scrisoare de aci lui A. G. Golescu¹⁰⁾. El spune anume

1) La această dată semnează un decret din București. *Anul* 1848 II p. 106.

2) Cf. un raport eronat al lui Hory, agentul Franței, care anunță încă de la 6 Iulie că Bălcescu trimis la Focșani în fața lui Talaat s'a întors „en toute hâte”, anunțând apropiata sosire a Rușilor. *Anul* 1848 vol. II. p. 65.

3) *Anul* 1848 II p. 174.

4) Ubicini, *Provinces Danubiennes* p. 184.

5) Eliade. *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine* p. 201—202.

6) Zosima, *Biografii politice* ed. II, p. 23—24.

7) Lui A. G. Golescu, Constantinopol 8 Martie 1849.

8) Ubicini *op. cit.* p. 186.

9) *Anul* 1848, III, p. 186. Erea vorba să plece încă dela 11 August seara *ibid.* p. 76.

10) *Ibid* VI p. 23 și urm.

că față de greșelile diplomatice ale membrilor guvernului cari au făcut «bon marchè» de constituție față de Soliman Pașa, el nu mai speră să obție dela Constaneinopol o cauză, «care s'a compromis de aci». Degeaba s'a opus el la schimbările din constituție, pe care «n'o putem modifica fără voința poporului». In aceste condițiuni el ar fi preferat să nu intre in delegație, dar, și aci e un amănunt interesant «nu s'a putut din cauza mănăstirilor și altora, pe care numai eu puteam să le desbat». Se făcea deci apel la cunoștințele lui de istorie. Și el spune lămurit că s'a cerut emanciparea mănăstirilor închinete. «Un memoire particulier, servant à établir la légitimité et l'urgence de cette réforme bien entendu, ce que peut, selon toute justice, reveni aux monastères des saint lieux». Față de cele spuse mai sus e evident că autorul acestui memoriu este Bălcescu. Memoriul s'ar putea regăsi poate la Constantinopol. Oricum, avem esența lui în capitolul XXVI din «Question Economique des principautés danubiennes», unde el își expune părerile asupra chestiei mănăstirilor închinete¹⁾. Intr'o scrisoare a lui I. Maiorescu se vede că această chestie era una din cele mai grele și că Rușii se opuneau cu orice preț²⁾.

Plecată din Giurgiu la 17 August³⁾, după ce trecu Dunărea pe un vapor austriac, care arborează drapelul românesc⁷⁾, delegația ajunsese la Constantinopol la 22 a aceleiași luni⁴⁾.

Știrile, ce le avem, asupra lucrărilor ei, cari ținură aproape o lună, sunt foarte laconice. Ea nu fu primită în mod oficial, ci avu întrevederi particulare cu diferiți miniștri cari dealtfel o și primiră bine⁵⁾. O scrisoare a lui Bălcescu din ultima zi a rămănerii delegației la Constantinopol, ne dă însă știri prețioase⁶⁾.

El recunoaște că situația e disperată. Turcii cedează amenințărilor rusești și vina e a Franței și Angliei, care nu sprijină

1) *Question Economique* p. 77—81.

2) *Convorbiri Literare*, XXXII, 1899, p. 7.

3) Anul 1848, III, p. 310.

4) *Zosima Biografii politice* p. 34.

5) Anul 1848 III p. 327 și 720.

6) Anul 1848 p. 810. La 28 August o întrevedere cu Fuad Efendi, *Ibid* III p. 720.

7) *Ibid* VI p. 37—38.

Poarta. «Resbelul ¹⁾ singur ne-ar fi scăpat de protectoratul rusesc. Pierdem fără îndoială constitutia de tot, căci Muscalii n'ar suferi niciodată a ni se schimba Regulamentul și în starea de acum a lucrurilor Poarta n'o refuza nimic obrăzuiciei Rușilor» ²⁾. Totuși mai speră în alegerea unui domn din partida revoluționară și chiar numește pe Nicolae Golescu, care însa, după părelea lui, nu e destul de energic. Sfârșește cu acest ultim apel. «Soarta noastră e acolo (în Franța). Dacă Franța ne va ajuta și va sprijini Turcia, scăpăm, iar de nu, suntem pierduți». Degeaba delegația amenințase pe Turci, că țara se va arunca în brațele Austriei ³⁾, totul era în zadar. Miniștrii turci se arătaseră amabili, dar nu puteau face nimic. Ali pașa, ministru de externe, se arătase chiar curios de a cunoaște răspunsul, ce-l pregăteau Ubicini, și N. Bălcescu manifestului dat de Neselrode, prin care condamna revoluția din Țara Romnească ⁴⁾.

Intorcându-se la București ⁵⁾, pe când ceilalți membri ai guvernului nu luaseră nici o hotărâre și așteptau evenimentele, Bălcescu devine apostolul rezistenței armate până la urmă, ori cari ar fi rezultatele.

Era desigur și ideea că în această luptă chiar de am fi fost învinși, ne făceam solidari cu democrațiile de pretutindeni, car vor veni să ne scape, cum veniseră în ajutorul Grecilor. Dar pentru onoarea noastră, pentru a nu datorii altora libertatea, erea nevoie ca noi să începem lupta. Erea ideea revoluției franceze a

1) Adică intervenția apusenilor, ce se va produce numai peste 6 ani.

2) Cu această ocazie a scris desigur Bălcescu un fel de memoriu asupra intrigilor ruse la Constantinopol despre care vezi *Convorbiri Literare* XXVI. 1893, p. 1009.

3) „Când ne aflăm la Constantinopol, ca să îmboldim am supozat și am exagerat existența și importanța unei partide austriace în țară”. *Scrisoare din Triest* 5 Febr. 1749.

4) Același scrisoare „refutația” nu o terminară «ziua de 13 Sept. (st. v.) ne apucă cu memoriul neisprăvit».

5) La 20 Septembrie era acolo și scria o scrisoare lui Magheru *Anul 1848 IV* p. 261. Zosima afirmă că în timpul cât a stat la Constantinopol, Bălcescu se duce la Ion Ghica și că acesta din urmă îi impută că n'a arătat destulă stăruință și n'a lucrat cu destulă energie «după cum era vorba» pentru doamna lui Câmpineanu. Bălcescu spune că Goleștii voesc ca domn pe A. C. Golescu și Câmpineanu nu are popularitatea de odinioară. Zosima, *op. cit.* p. 29. Fiind vorba de o scriere cu tendințe politice, susținând dușmăniile lui Eliad, lucrul trebuie primit sub rezervă.

frăției democraților de pretutindeni, ce-l va face apoi în mod firesc să lege cauza noastră de cea ungară, dar mai era și altceva. Acest om, care cercetase și iubise trecutul văzut atunci prin tr'o prismă cam romantică, lipsind cercetarea critică, el, care slăvise armata și scria pentru trezirea vremilor de glorie, nu se putea împăca cu o cedare fără luptă, cu o retragere în urma unui simplu protest diplomatic. Era în joc tot ce crezuseră și iubiseră acești tineri eutuziaști: onoarea, gloria străbună. De aceia să nu ne mirăm că Bălcescu la auzul trecerii lui Fuad strigă «război și răzbunarea în contra păgânului, ce a tăbărit la Călugăreni, călcând cu picior de batjocură sânta țărână a părinților noștri «glorioși, martiri libertăți naționale». Și nimeni ne cutezând să facă nebunia eroică, el spune: «Zeul părinților noștri ne-a părăsit «Părinți noștri ne-au blestemat». Vina era natural pentru acest sincer democrat, a claselor de sus «nevrednice de misia lor». Acel ce credea de mult că numai prin țărănime și prin înălțurarea ori cărei alte clase se va face salvarea noastră, credea și acum că țărănimea ar fi primit jertfa supremă, de ar fi fost stăpână pe destinele ei¹⁾.

Dar ne-am înșela, de am crede că a fost numai o înflăcărare, care nu vedea lipsa mijloacelor și neputința de executare a rezistenței. Cu toată aproape imposibilitatea unei organizări armate în acea vreme scurtă, Bălcescu a căutat de la început s'o creeze. Încă de la 25 Iunie guvernul provizoriu căuta să recruteze panduri în Oltenia²⁾, cum se încercase și la 1840. În ce privește munițiile Bălcescu era anunțat că sosise la Galați praf de pușcă pe o corabie englezească³⁾ și el însuși în scrisorile sale, îndemnând pentru recrutarea unei gărzi mobile și a pandurilor, anunță că a aflat de la un ofițer prusian adresa unei fabricii de arme din Breslau⁴⁾. Din alte scrisori se vede că el însărcinase pe un anume Racoviceanu să examineze cordonașii de pe graniță, despre cari vorbise în «Puterea Armată», și să raporteze, dacă se pot aduce în interior spre a forma un sâmbure de

1) N. Bălcescu. *Românii sub Mihai-Vodă Viteazul* ed. *Lepădatu* p. 84—85 și nota 1 dela p. 85.

2) *Anul 1848* I p. 560.

3) *Ibid* p. 63.

4) *Ibid* III p. 92.

oștire ¹⁾. Pentru a organiza aceste trupe se pune în legătură cu specialiști streini. Am văzut că în scrisoarea contelui Rystizanovski, încă înainte de revoluție era vorba de trimiterea unui ofițer polon la București, colonel Zablovski, care însoți pe Bălcescu în exil ²⁾. Acest colonel era la 6 August în București și făcea legătura între Bălcescu și Czartoryski ³⁾. Dar era vorba chiar ca trupe polone să vie în principate. În ultimele zile ale revoluției apare o grupă de vre-o 80 poloni în județul Buzău, probabil foști soldați ai armatei rusești din Moldova. Ei au luptat cu cazacii la mănăstirea Vintilă Vodă ⁴⁾. În legătură cu acest sprijin polonez era vorba să-l trimită pe C. Bălcescu împreună cu Bodmer agentul lui Czartoryski în Polonia să ațâțe o răscoală ⁵⁾. Ori cum ajutorul cel mare în privința reorganizării armatei nu se aștepta de la Poloni ci dela Francezi ⁶⁾. Am văzut că Bălcescu fusese reprezentantul acestora la începutul revoluției. Tot el avea apoi legăturile cele mai strânse cu ofițerii francezi, ce veneau pentru a întemeia armata cea nouă. Avem o scrisoare de la un ofițer francez Tavernier, ce luptase în Banat alături de Sâbi, care se adresează lui Bălcescu pentru a cere serviciu în armata română ⁷⁾. Alți ofițeri francezi îi sunt trimiși din Constantinopol de Ion Ghica ⁸⁾.

Toate aceste încercări erau infructuoase, de oarece și timpul și mijloacele lipseau. Trebuie să recunoaștem însă că Bălcescu era unul din cei ce au preconizat și au susținut singurul sâmbure de oștire, se l-a avut revoluția, tabăra din Troian a lui Mr-

1) *Ibid* I p. 653.

2) *Scrisoare a lui Balcescu lui A. G. Goleacu. Belgrad 6 Ian. 1849.*

3) *Anul 1848 I*, p. 736, Un alt agent a lui Czartoryski, Bodmer, e trimis la București din Constantinopol *Ibid* II, p. 716.

4) Vezi articolul „Un episod necunoscut din istoria revoluției, dela 1848 de B. Iorgulescu în „*Arhiva societății științifice și literare din Iași*” III p. 132. Se spunea că Bălcescu avea cunoștință de ei, dar amănunte nu se dau. Cf. și *Anul 1848 IV* p. 611 și 712. Aveau un steag cu inscripția „*Légion du midi*”.

5) El trebuia să meargă și în Serbia, dar evenimentele îl surprinseseră încă în țară C. D. Aricescu. *Corespondența secretă* II p. 53—54.

6) Un ofițer prusian propune lui Bălcescu a intra în serviciul armatei revoluției. *Anul 1848 II* p. 93.

7) *Ibid* III p. 68—69.

8) *Ibid* III p. 143 Cf. și o scrisoare a dr. Mandi lui Bălcescu *Ibid* III p. 302:

gheru. Bălcescu insista ca această mică oștire să intre în luptă. El scria lui Magheru că nu crede folositor ca poporul Capitalei să ia armele, dar e neapărată nevoie ca armata lui să lucreze ¹⁾. Pentru a fi mai convingător, trimise pe fratele său Barbu Bălcescu la Troian, ca să dea îndemnuri la luptă. Barbu Bălcescu scrie de acolo fratelui său la 20 Septembrie st. n.: „I-am comunicat totul, ce mi se pusese asupra-mi a-i zice. Magheru a primit a executa acele instrucțiuni și mai mult chiar». Inșă pentru a-i da mână liberă e nevoie ca el să aibă puteri dictatoriale în Oltenia. Aceste puteri i se pot da printr'un decret, care „nu e nevoie de a se publica prin gazete“ ²⁾. Bălcescu chiar declară mai târziu că el trimisese cavaleria și artileria din București lui Magheru, sfătuindu-l să se proclame dictator ³⁾. Se știe că acesta era aplecat să dea ascultare acestor sfaturi belicioase și s'ar fi ciocnit cu Turcii. Numai, intervenția agentului englez Colquhoun reuși a împiedeca lupta. Pe de altă parte Bălcescu voia ca să concentreze lângă București și cele câteva companii create prin regulamentul organic și cari se declaraseră pentru guvernul provizoriu ⁴⁾. Generalul Tel de care deprindeau acele trupe, refuză să le concentreze și să le bage în foc, probabil nesperând nici un succes. Aceasta face pe pe Bălcescu să-i adreseze amare reproșuri și acuzații: „În trei «luni de zile n'a adăugat nici un soldat, nici o pușcă... prin ne«prevederea lui, prin neluarea de măsuri și darea de porunci cuviincioase a fost oare cum pricina martirului pompierilor» ⁵⁾.

El spunea că, atunci când totul era pierdut, el a și știut «a pune oare care demnitate în căderea revoluției, vorbind cum se cade în tabăra Turcească» ⁶⁾. El vorbi lui Cantacuzino, spunându-i că, dacă este Român, nu trebuie să primească sarcina, ce i-o dedeau streinii ⁷⁾.

1) *Ibid* IV p. 261. Tel ar fi fost de același părere.

2) *Ibid* IV p. 263—4 Decretul se dă în adevăr, desigur prin stăruința lui Bălcescu la 23 Septembrie *Ibid* IV p. 296—297.

3) I. Ghica. *Amintiri din Pribegie*, p. 407.

4) *Scisoare lui A. G. Golescu* 8 Martie 1849 și I. Ghica, *Amintiri din Pribegie*, p. 488.

5) *Scisoarea* citată lui A. G. Golescu.

6) *Ibid*.

7) *Anul 1848 V.* p. 50.

Lui Fuad îi spune că Poarta n'a cunoscut adevărata stare de lucruri și-l sfătuiește să amâie îndeplinirea ordinelor sale ¹⁾. Fuad pare nehotărât, dar Omer pașa se ridică și strigă : «Ce așteptăm ? Am venit pentru fapte, nu pentru a asculta discursurile acestor domni» ²⁾. Delegații Români sunt arestați și duși la Cotroceni. Deși ceruseră sprijinul agentului englez ³⁾, sunt duși la Giurgiu și de acolo începe călătoria pe Ghimii ⁴⁾. Cu aceasta se termină revoluția, pe care învingătorii o vor socoti definitiv închisă, dar care totuși va nutri toate mișcărilor politice și ideologice ce urmară.

Călătoria pe ghimii, căreia Belcescu îi datorește probabil pierderea definitivă a sănătății lui, a fost povestită de mulți ⁵⁾ mai ales din cauza elementului romantic al urmăririi și salvării închișiilor de către d-na Rosetti. Nu vom reface aci acea povestire. Se știe că dela Orșova Bălcescu se desparte de cei mai mulți din însoțitorii sei și pleacă în Ardeal. ⁶⁾

Ardealul românesc era în picioare, Bălcescu, care nu putea să nu admire un act de energie populară, ori de unde ar veni, găsește aci un câmp larg de observație. Dacă emigrații încep aci certurilor lor înveninate, el caută însă să înțeleagă rostul evenimentelor și felul, cum ar putea fi influențate. Natural că spera în Unguri cari aveau gloria de a lupta contra Imperialilor absolutiști și în curând contra Rușilor, pentru desrobirea națională

1) *Ubicini Provinces roumaines* p. 191.

2) *Ibid.* După Bolintineanu, Bălcescu și I. Ionescu vorbesc, apărând mișcarea română de socialism, cum era acuzată. *Călătorii pe Dunăre* p. 27.

3) *Anul 1848* IV, p. 421.

4) Bălcescu se plânge că Tell și Eliade petreceau în ăst timp la Sibiu și nici nu căutaseră să afle de soarta celor închiși „de am murit sau nu”. *Scrisoare lui A. G. Golescu* 8 Mart. 1849.

5) Bolintineanu, *Călătorii pe Dunăre. Dare de seamă despre captivitatea și escortarea pe Dunăre a capilor revoluției române*, tradus din *Couier Francais* 1858, în *Anul 1848* p. 758 și urm. I. Voinescu. *O călătorie pe Dunăre în Ghimpii în Românul* 1861 apoi *Anul 1848* VI p. 38 și urm. și în franțuzește în broșură citată de Ubicini în *Provinces Danubiennes. Fosilma Biografii politice* p. 33 și urm. *Scrisorile lui Ef. Grant lui lui I. Ghica Anul 1848*. vol V.

6) La 24 Noembrie st. n. era încă la Sibiu și era să plece la Brașov. *Anul 1848* V. p. 415.

și socială. Omul care luptase atâta pentru aceste idei, care văzuse opera generațiunei tinere răsturnate de Ruși, trebuia fără îndoială să fie atras către Unguri. Dar în calea acestei admirații era faptul că Românii Ardeleni, luptau contra lor. Această luptă el o înțelege și o îndreptățește, Bălcescu scria astfel lui Ion Ghica, «mișcarea Românilor e dreaptă într'acea că Ungurii erau ciocoi lor și le refuza naționalitatea» ¹⁾. Astfel lega ca și în principate lupta de liberare socială de cea națională, două scopuri, care pentru el erau nedespărțite. În curând ele vor fi clarificate de dânsul înscris și explicate în legătură cu tot trecutul nostru Deocamdată se mulțumea să observe și să dea sfaturi. ²⁾ Cu mândrie scria „În Transilvania Români au curățit locul de Unguri. Măcelărie crâncenă și astfel cum secolul de mijloc n'a arătat exemplu” ³⁾. Dar această luptă era alături de absolutiști și i se pare că prin această se înlătura și scopul național ⁴⁾. Oricum el subordona scopul social celui național: „Pentru mine chestia naționalității o pun mai presus de libertate” ⁵⁾. Față de aceste împrejurări contrarii: pe de o parte stimă pentru Unguri, pe de alta Românilor, cari se luptă contra lor, pe de o parte lupta națională a Românilor, pe de altă alianță cu absolutismul, acțiunea lui Bălcescu e aproape paralizată. „Eu ași fi dorit, scrie el, ca Ungurii să fi purtat altfel, să nu fi provocat pe Români {și să se fi înfrățit cu dânsii”. ⁶⁾ Și în aceste împrejurări își dă seama că poziția lui e foarte delicată: „Sunt într'o poziție echivocă, va scrie el mai târziu. „Iubesc pe români și mi-ar părea rău să se stilingă, simț nevoia pentru toți cei ce iubesc libertatea să susție pe unguri, cari sunt siegurul popor înarmat și care luptă contra Rusiei și aliaților ei : despoții” ⁷⁾.

El se mulțumește deci a îndemna pe Ardeleni la Unire și la cererea unei autonomii naționale ⁸⁾. Ceilalți emigranți în mare

1) I. Ghica *Amintiri din Pribeie* p. 238

2) „M'am întors în Transilvania ca să studiez mișcarea Românilor de acolo și din Banat”. I. Ghica *Amintiri din Pribeie* p. 239.

3) *Scrisoare lui A. G. Golescu. (Anul 1848 VI p. 73).*

4) „Les révolutions actuelles se sont faîteux pour principes démocratie et nationalité” spune el. I. Ghica *Amintiri din Pribeie* p. 317

5) *Ibid* p. 246.

6) *Ibid* p. 240-

7) *Ibid* p. 288.

8) *Anul 1848 VI. p. 75.*

parte nu priveau situația sub toate fețele ei. A. G. Golescu scria lui I. Ghica că ei: „se sont mis a crier a droite et a gauche qu'il fallait s'allier aux Maggiars pour renverser la perfide dynastie d'Autriche“ și natural că nu schimbă nimic ¹⁾. Dar însuși A. G. Golescu care făcea aceste critici, vorbind de Românii ardeleni, amintea dăspre „prejugés du peuple“ contra Ungurilor, ca și cum ar fi fost vorba de un eres a celor simpli ²⁾. Bălcescu scrie și el aceluiași A. G. Golescu: „Când am sosit în Transilvania emigrații noștri se aflau acolo de două luni și se compromiseră prin vorbirile lor. D'abia atunci unii din ei simțiseră lucrul și schimbaseră purtarea. Prin urmare n'am pucut influența întru nimic asupra lor. Vina e a acelor ce au fost cu dânsii, cum Tel și Eliad, că n'au știut să-i modereze“ ³⁾. Față de această propagandă, care îngrijora autoritatea austriacă, emigrați fură siliți a părăsi Ardealul. ⁴⁾ În țară, firește, nu se putea reîntoarce. ⁵⁾ Bălcescu avea de gând să se ducă la Paris, dar aflând dela Ghica că sunt speranțe să se poată câștiga ceva prin Turci, hotărăște a pleca la Constantinopol ⁶⁾. Deocamdată încă, din cauză că nu avea bani rămâne la Belgrad, unde-l găsim la 28 Decembrie st. n. ⁷⁾. De aci avem dela dânsul câteva scrisori interesante, descriind observațiile sale asupra Slavilor de sud. El constată activă propagandă rusească aci. Agenți rusești caută a răscula Bulgaria și Bosnia «Rusia trece în Serbia aurul și soldați înveșmântați sârbește», pe cari Sârbii îi vor trece în Bulgaria și Bosnia. Pretendentul sârb Mihai Obrenovici va căpăta de la Ruși tronul Bulgariei, pentru a asigura pe Cara-

1) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 212.

2) *Ibid.*

3) *Scrisoare din Triest* 5 Februarie 1849.

4) O spune Bălcescu lui A. G. Golescu. *Anul 1848* VI p. 74. Tocilescu crede că Bălcescu a părăsit Ardealul din cauza Rușilor, ce ar fi năvălit acolo, (Tocilescu, *N. Bălcescu* p. 41), dar Rușii nu încep să apară decât în Februarie 1849, (D'Irany et Chasin *Histoire politique de la révolution en Hongrie* II p. 311) ceace n'a împiedicat pe Bălcescu a se reîntoarce

5) Firmanul de exil cuprinzând și numele lui Bălcescu se dăduse la 7 Octombrie. *Anul 1848* VI p. 516.

6) *Ibid* VI p. 74.

7) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 238.

gheorghevici pe tronul său ¹⁾ Serbia va căpăta Bosnia. Aceste propuneri aduse de un secretar a lui Duhamel ar fi fost primite de sârbi cu toată opunerea ministrului de interne ²⁾). Peste câteva zile Bălcescu scria. „Voi vă faceți multe iluzii asupra Slavilor. Trăesc de trei luni lângă dâșii și am putut vedea cât sunt de rusolatici. Rusia a lucrat puternic prin propagandă. În primăvara viitoare, și-o spun de sigur, Bulgaria și poate toată Turcia Europeană se vor revolta. Imperiul turc cade în vara viitoare, dacă nu va deșertă țara de Ruși, cari sunt nădejdea și reazemul moral al slavilor. Aci în Serbia toată lumea vorbește de față asupra revoluției, ce o să facă în Bulgaria Care oare va fi viitorul nostru? Foarte rău dacă Europa nu va interveni în Orient. Populii Slavi, care era mult aplecați către Franța, după revoluția din Februarie s'a întors acum cu totul către Ruși». ³⁾ Din această unitate a Slavilor el vede un nou sens a revoluției române: unirea elementelor ne slave din Orient pentru a pune stavilă panslavismului: «Se afla în Orient trei naționalități, ce se deosebea de elementul slav: Avea în mână multe elemente de putere și mărire. «În loc să se înțeleagă, să se ajute s'au asuprit una pe alta și în anul acesta câte trele au căzut. Înțeleg pe Unguri, Români și Turci» ⁴⁾ și privind ca întotdeauna și partea practică ce reiese din teoriile politice adaugă «Priviți chestiunea din acest punct de vedere în articolele și memoriile voastre acolo (la Paris), Spuneți că noi am vrut să punem o barieră influenței rusești în Orient să deosebim ⁵⁾ pe Ruși de Slavii de Miază-zi și să punem bariera, care să despartă panslavismul în două părți» ⁶⁾).

Face cunoștință cu Favre agentul francez la Belgrad, un nepot al lui Odillon Barrot, ⁷⁾, care «are multă simpatie pentru nația română» și speră într'un imperiu sud slav, care să fie favorabil

1) Pentru planul de a pune pe Miloș prinț al Bulgariei Cf. Vailanț *La Romaine* II p. 405.

2) *Scrisoare lui A. G. Goleșu Belgrad 6 Ianuar 1849.* Cf. și alta către Ghica în *Amintiri din Pribegie* p. 247.

3) *Scrisoare lui A. G. Goleșu Belgrad 6 Ianuar 1849.*

4) *Scrisoare lui A. G. Goleșu 1 Ianuar 1849.*

5) Despățim.

6) *Scrisoarea citată.*

7) De aceia Bălcescu sfătuia pe Goleșu să vorbească în favoarea Românilor la Odillon Barrot, mai ales că era informat în această privință de Favre. *Ibid.*

Franței și dușman Rusiei. În același sens lucrează agenții Poloniei în Serbia.¹⁾ Față de aceste speranțe Bălcescu spune: «Noi nu suntem dușmani ai Slavilor de miazăzi, ci numai ai Rușilor. lucrarea noastră (de a-i despărți) era chiar în interesul Slavilor de miazăzi, *care într-o zi se vor căi, ca noi acum, de aplecările lor către Ruși*. Pe lângă desvoltarea și conservarea elementului slav și român, noi vrem pentru interesul Europei Orientale, conservarea și desvoltarea elementului turc și ungur²⁾. Era prima oară, când un Român căuta să-și lămurească în mod clar, țința politică a națiunii noastre în complicatele probleme ale politicii moderne europene. Era mai mult o linie de purtare în mijlocul acestor probleme și în același timp o justificare în interes european a mișcării dela 1848. Ce departe suntem de acei cari vedeau în revoluție o simplă «mișcare de regenerare» mărginită la unele reforme interne! Vom vedea aceste idei desvoltându-se din ce în ce, formând un sistem, despre care vom vorbi mai târziu.

În acest timp altcineva expunea un alt sistem de politică externă. E vorba de Ion Maiorescu. Acesta, care n'avea scrupulele democratice a lui Bălăcescu și înțelegând poate că prietenia Ruso-Austriacă nu va ține mult, propune parlamentului german din Frankfurt prin memoriile din 29 Septembrie și 28 Noiembrie 1848³⁾ o unire a tuturor Românilor sub egidă austriacă și un prinț austriac⁴⁾. El arată că Austria legată acum de prietenia Rusiei e totuș pusă în pericol de panslavism⁵⁾. Sunt interesante aceste aceste păreri de la 1848, de oare ce se știe că în curând relațiile bune între Austria și Rusia erau să se rupă și principii Știrbei și Ghica vor încerca politica austrofilă preconizată încă de atunci de Maio-

1) În fruntea lor era un anume Leonoir, *Ibid.*

2) *Ibid.*

3) I. Ghica *Amintiri din Pribege* p. 121 și urm. și 132 și urm.

4) „Principatele ar să bucuroase a intra amândouă într-o intimă unire de stat între sine și în altă relație de Stat cu Austria sub un principe de casa aceasta și sub protecția imperiului german” *Ibid* p. 131.

5) *Ibid* p. 145.

rescu¹⁾. Oricum proiectul lui Bălcescu era mai simpatic, nu era bazat pe calcule de politică imperialistă, ci numai pe principiul naționalităților. Cât despre Austria el se exprimă astfel «Perfidia ei politică, în cumplita-i sete de răzbunare nu-și alege mijloacele²⁾».

Cele două concepții politice se ciocniră în curând. Bălcescu găsisse la Triest la Magheru memoriile lui Maiorescu³⁾. El le judecă așa. «El (Maiorescu), a făcut, după părerea mea, mare greșeală, cerând într'un act public, ce n'a putut rămânea necunoscut Rusiei și prin urmare și Porții, ca principatele să se unească supt un principe austriac. Aceasta îmi explică acum bănuelile Porții asupra lucrărilor noastre în Occidente și vorbele «răspândite la Constantinopol că Emigrația s'a despărțit în două: «partidă nemțească și cea turcească⁴⁾». În același timp el scrisese și lui Maiorescu, combătând planurile lui și expunându-i probabil vederile sale. Această scrisoare, desigur foarte interesantă, s'a pierdut, dar avem răspunsul lui Maiorescu⁵⁾. Răspunsul e foarte curtenitor: «Primesc de la oricine orice obiecțiuni cu atât mai vărfos dela N. Bălcescu». Spune că Bălcescu îi scrisese că nu se ferește destul de diplomația rusă, care va profita de memoriile lui, ca să indispuie Turcia contra Emigrațiilor. El se apără spunând că n'avea instrucții suficiente dela guvernul provisor pentru linia sa de conduită și i s'a cerut un memoriu detaliat de către arhiducele Ioa,

1) Un proiect de confederație Serbo-Bulgaro-Română sub un prin austriac în „*le Sicle*” 16 April 1848 după *Anul 1848* I p. 324. Intr'o scrisoare a lui Laurian lui N. Bălcescu 2 Iulie 1848 preconizează unirea cu Austria contra Ungurilor, *Ibid* I p. 694. Deasemenea o scrisoare a lui A. G. Goleșcu aceluiasi din Viena 6 August 1848 spune că au tratat acolo o confederație a tuturor Românilor cu Austria (*ibid* II 733). O interpelare în camera austriacă asupra noastră la 26 August 1848 (*ibid* III, p. 446 și urm.). Pentru tratările lui Maiorescu. cf. „*Convorbiri Literare*” XXXI 1898 p. 159. I. Ghica scria la 1850 lui Bălcescu despre un proiect de abdicare al lui Gr. Ghica în favoarea unui arhiduce austriac ce ar face unirea. *Scrisori inedite dela I. Ghica și . Bălcescu publicate de N. Cartoian* p. 13 Cf. *Ibid* p. 14 și 22.

2) N. Bălcescu *Istoria lui Mihai Viteazul* p. 311.

3) *Scrisoare lui A. G. Goleșcu* Triest 5 Februar 1849.

4) *Ibid.*

5) I. Ghica *Ămintiri din Pribegie* p. 168 și urm. E. datat din Viena 7 Februar 1849.

vicarul imperiului, și de miniștri. Însă propunerea sa nu era contra Turcilor, căci, despărțind Germania de Ruși, lucrul va fi în favorul Porții ¹⁾. E interesant că el crede cu puțință să concilieze părerile sale cu ale lui Bălcescu și-i spune: «Voi copia scrisoarea ta, lăsând ce nu se ține de ei, pentru miniștrii Schwartzenberg, Stadion și Bruk» ²⁾.

Bălcescu părăsise Belgradul la 22 Ianuar 1849 ³⁾ pentru Triest. Aci era încă la 5 Februar, când anunță că a doua zi pleacă la Athena ⁴⁾, unde ajunge la 13 a aceleiași ⁵⁾. Cele vr'o cinci zile ce le petrecu în capitala Greciei, îi dădură ocazia să observe și starea de spirit de aci. Odinioară el admirase «zdravăna nație elenă» ⁶⁾. Acum însă părerea aceasta se schimbă. Se știe că rusofilismul era puternic în Grecia și această țară era gata să intervie alături de Ruși la 1854. De aceia Bălcescu nici n'o so-coate între elementele neslave din Orient, ce trebuie să se opue Slavilor. Totuși era bucuros a sta la Athena «ca să studiu spiriteile acolo și să văz, ce au de gând să facă în această primă-vară» ⁷⁾. I se pare sigur că, dacă Slavii din Turcia se vor rescuța, vor interveni și Grecii. Citează articole din presa grecească, cari spun ca «Grecia nu poate fi liniștită și fericită până când nu-și va căpăta hotarele ei firești și până când nu vor mai fi Greci împărțiți sub Turci ⁸⁾. El știe că pentru această sperau în ajutorul Rusiei, cel puțin partidul rusofil, care e mare ⁹⁾. Ajuns la Athena el scrie această critică amară a politicei grecești: «Starea lucrurilor aici în Grecia este foarte «ticăloasă. Chipul d'a guverna aci este călcat ¹⁰⁾ pe sistemul «coruptoare a lui Guizot. Constituția Grecilor este une lătre «morte. Conrupția lor e așa de mare, cum n'a fost niciodată în «nici o țară. Răsboalele civile, îmi zic ei, a sleit toată energia

1) *Ibid.*

2) *Ibid* p. 174.

3) *Ibid* p. 245.

4) *Scrisoare lui A. G. Goleacu* 5 Februar 1849.

5) *Scrisoare către același* din Atena 15 Februar 1849.

6) *Magasin istoric* vol. I. p. 115 nota.

7) *Scrisoare din Triest* 4 Februar 1849.

8) *Ibid.*

9) *Ibid.*

10) Imitat, copiat.

«noastră. Oamenii cu înțelegere d'aci se tem de Rusia. Însă «aceasta nu-i va opri, văzând clătinându-se imperiul otoman, «să caute a se folosi și ei. Se vede însă că ei mai mult aștept «evenimentele, de cât să umble a le pregăti». «Ei dar nu vor «începe nimic, dar vor urma după ceilalți, adică Slavi, dacă acesteia se vor mișca» ¹⁾).

Ajuns la Constantinopol pe la 1 Martie ²⁾ privește acest oraș cu mult desgust: »Nu știu, scria lui Golescu, de voi fi «norocit să fiu de folos cauzei la Constantinopol. Mi-ar părea «tare rău să merg de geaba într'acest oraș ce îmi displace, «foarte mult, mai cu seamă în privința locuitorilor lui și acelui «ticălos guvern de acolo. Ca să cunoască și să simță cineva pe «Turci, trebuie a merge la Constantinopol. Acolo am simțit curat «ticăloșia lor ³⁾ și ticăloșia Europei, care pretinde și crede în viitoare «rul unui trup putred și cangrenat cu totul» ⁴⁾. Ghica, chiar îl prevenise că va fi poate în pericol, ca unul ce se evadase de pe ghimii și Bălcescu însuși privește eventualitatea unui surghiun la Brusa, dar adaugă: «Și apoi trebuie cineva să-și facă datoria fără să se gândească la ce s'o întâmpla». Deaceia era de părere ca să vie câți mai mulți emigranți la Constantinopol, unde spera să câștige ceva prin diplomație ⁵⁾. În curând speranțele îi fură înșelate. La 14 Martie scria lui Golescu «aci, să-ți spun drept, e puțin lucru de făcut. »Evenimentele vor merge fără noi, de vor merge. Suntem reduși la o stare cu totul pasivă» ⁶⁾. Bălcescu văzuse pe Reiss Effendiul și pe Ali pașa (ministru de război) ce-l primiseră bine, dar nu făcură nimic. El protestase contra numirii unui domn fără alegere și acuzase față de Turci pe caimacamul Cantacuzino, că e un om al Rușilor, ce fățărăște prietenia cu Turcii ⁷⁾ Toate acestea nu foloseau la nimic. Și la tristețea nereușitei se adăo-

1) *Scrisoare din Atena* 15 Februarie 1849.

2) În scrisoarea din Atena spune că pleacă „poimăine“, adică 17 Februarie și va fi la Constantinopol la 23 Februarie. În scrisoarea din Constantinopol 8 Martie, spune ca a sosit de o săptămână, adică dela 1 Martie. Va mai fi zăbovit la Atena.

3) Aluzie la misiunea lui din vara trecută.

4) Scrisoarea citată din Atena.

5) *Ibid.*

6) *Scrisoare din Constantinopol 2 Martie continuată la 14 Martie.*

7) *Ibid.*

geau altele. Starea lui de spirit se desprinde clar din aceste rân-uri, ce le scria lui Golescu. «Sunt trist, tare supărat, trăesc în mare singurătate, lipsit de toate, fără bani de loc, fără chef, fără sănătate și fără cărți ca să citesc sau să lucrez. Imi pare rău căci n'am venit la Paris, decât în acest loc sălbatic»¹⁾.

Din această cădere a speranțelor puse în Turci se naște acum ideea de a cheltui aiurea energia depusă pe acest teren steril. Astfel apare ideea misiunii în Ungaria. În momentul când părăsise Transilvania, starea militară a republicei ungare era rea, dar la începutul primăverii lui 1849 se îmbunătățise simțitor²⁾. Pe de altă parte concepția politică a lui Bălcescu asupra rostului revoluției noastre și sensului ei în mijlocul celorlalte popoare și față de idelle democratice și naționale, care era încă șovăitor la acea epocă, mai ales din cauza antagonismului Maghiaro-Român, era acum aproape lămurită și astfel purtarea³⁾ lui va putea fi hotărâtă. Atunci când aceste idei vor fi expuse de dânsul în mod sistematic ne vom ocupa de dânsule. Că acest sistem de idei era de pe acum înjghebat, o dovedește faptul că Bălcescu voia încă din Belgrad să scrie o lucrare intitulată : «Ideile revoluției române»⁴⁾.

Înainte însă de a pleca încearcă o concentrare a emigrației române, ruptă de discordii și rivalități. Dacă aceasta ar fi reușit desigur că misiunea lui Bălcescu ar fi avut mai multă autoritate reprezentând întregul partid național. Acum era vorba de a se numi un moldovean ca șef al emigrațiilor pentru a se face primul pas către Unire. Avem în această privință un manifest inedit a lui⁵⁾ foarte important, mai ales că ideea unirii nu prea fusese vânturată des de revoluționarii dela 1848⁶⁾.

Animat de o mare putere de convingere, de o deosebită frumusețe literară, manifestul constată că până acum s'a urmat un drum greșit. Românii deși egal de asupriți : «gemând sub a-

1) *ibid.*

2) D. Irany et Chasin, *Histoire politique de la révolution en Hongrie*, II p. 317, 319 și 326.

3) Ion Ghica, *Amintiri din Pribege*, p. 244 și *Anul 1848*, VI, p. 76.

4) Din colecția Radu Golescu. A fost trimis într-o scrisoare a lui N. Bălcescu lui A. G. Golescu.

5) Cf. N. Iorga, *Desvoltarea ideii unității politice*, p. 61 și urm.

«celai crudă soartă, suferind aceleași chinuri, simțind aceleași trebuinți» au strigat: «libertate vrem!», când înainte de orice trebuiau să strige «unirea noastră națională vrem». Au greșit deci, când au pus principiul democratic sigur. «Unirea națională e singurul principiu de viață, singurul principiu de mântuire pentru noi...» «Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere și noi Români nu vom putea fi puternici, până când nu ne vom uni cu toții într'unul și acelaș corp politic». Și constată că greșeala de a nu fi lucrat uniți a cauzat căderea revoluției. «Țelul acesta (unirea)... fiindcă noi îl uităram... fiindcă nu lucrarăm împreună, nu ne înțelesesăm împreună și nu ne scularăm cu toții deodată, strigând împreună: unirea națională și libertate vrem, strigările noastre succesive, izolate, slabe, fură înăbușite sau întoarse într'alte direcții¹⁾, și dușmanii nației înfină sfântul pământ al patriei noastre».

Unirea e ridicată la un principiu divin, Dumnezeu ne a pedepsit pentru că n'am ținut seamă de dânsul. Iată ce accente frumoase găsește, inspirate poate din geniul lui Laménais: «Dumnezeu pedepsește cu asprime greșalele noastre. Ca fii lui Israel, răspândiți astăzi în lume, noi plângem patria pierdută, mormintele părinților noștri, țara de viață a Românilor. Dar Dumnezeu iată că nu ne uită... Astăzi dar e vremea ca Moldovenii și Muntenii să ne aducem aminte că suntem Români, să ne strângem împreună inimă lângă inimă, să ne organizăm, să ne concentrăm toate puterile, toate voințele într'o singură putere, într'o singură voință. Să ne unim fraților, să ne unim, ca să mântuim patria comună sau hidra discordiei ne va înghiți²⁾».

Acel ce era să fie ales șef al emigrației, trebuia să fie după Bălcescu un Moldovean «Cu amorul propriu, ce au Moldovenii anevoie s'ar uni ei cu noi, de nu vom avea un Moldovan în «cap»³⁾». «Importanța d'a numi un Moldovean este mai cu seamă spre a menaja amorul lor propriu, care știi că e

1) Adică Ardelenii.

2) Că manifestul e al lui Bălcescu, e evident, nu numai pentru că e semnat de dânsul, ceea ce n'ar fi o dovadă sigură, căci semnează „pentru emigrația română din Constantinopol“, dar un întreg pasaj, ce nu l'am arătat mai sus se regăsește cuvânt cu cuvânt în articolul ce-i va publica el în „România Viitoare“ p. 13.

3) Scrisoare lui A. G. Golescu 14 Martie 1849.

mare» ¹⁾). Propune anume pe Costacke Negri: «Negri este singular Moldovean, ce este mai mult, cunoscut în ambele țeri și și-a atras mai multe simpatii» ²⁾). Se știe că pe Negri îl cunoscuse Bălcescu la moșia sa Mânjina la 1845. Alecsandri spune că de pe atunci era numit «decanul tinerimii» ³⁾), ceiace-l va designa în ochii tuturor, ca un șef potrivit. În adevăr, emigrația din Constantinopol întrunită la 8 Martie 1849 cere uniunea principatelor și pentru această lucrare e nevoie de o concentrare a emigrației sub un singur șef ⁴⁾). Punându-se la vot alegerea șefului, Costacke-Negri obține 12 voturi contra 2 pentru Șt. Goleșcu și unul pentru Lascăr Rosset ⁵⁾). Acum era vorba ca și ceilalți emigrați să primească această alegere. Bălcescu stăruie mult pe lângă Goleșeu, ca să sprijine această alegere la Paris ⁶⁾).

Se știe cum concentrarea emigrației căzu, combătută fiind de Brătleni și Rosetti, ⁷⁾) acesta din urmă cerea un comitet de trei; I. Ghica, N. Bălcescu și C. Negri ⁸⁾). Negri nu-i place căci n'are «la foi d'un révolutionnaire» ⁹⁾). Nu mai emigrația din Brusa admise șefia lui Negri la 14 Mai ¹⁰⁾). Văzând că nici aci nu poate obține ceva, Bălcescu se hotărăște a pleca în Ungaria pe riscul său, fără a fi reprezentantul emigrației, ce nu putea să se concentreze, ca să poată lucra de acord.

Când îl vedem trecând prin toate aceste decepții, ce vin una după alta: eșuarea misiunii la Constantinopol în August 1848, eșuarea planului de rezistență armată în principate, căderea re-

1) *ibid* 8 Martie.

2) *ibid* 14 Martie.

3) V. Alecsandri *Proză* ed. 1876 p. 560.

4) Ion Ghica, *Amintiri din Pribegie* p. 709—710.

5) inedit, după o copie a „jurnalului” trimis de N. Bălcescu lui A. G. Goleșcu.

6) Scrisoarea din 8 și 14 Mart: „Cer încă dela tine, ca să te silești să îndupleci pe Negri a primi”. În Mai începe însă a se îndoi de reușita acestuia la Paris, *Scrisoare din Panclova* 1/12 (sic!) Mai 1849.

7) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 66. Intr-o vreme Ion Ghica cerea ca șef pe ex domnul Alex. Ghica *ibid* p. 51—52.

8) *Ibid* p. 68. Apoi Bălcescu, Ghica, Mălinescu sau un Brătianu *ibid* p. 72.

9) *Ibid* p. 71.

10) *Ibid* p. 712.

voluției, eșuarea tratativelor cu Turcii, eșuarea unei concentrări a emigrației, și totuș mai încercă noi planuri cu avânt tineresc, ne vine a crede că acest om avea un suflet de fier, o energie neobosită. Totuș simțimintele sale adevărate : o descu-rajare, ce o stăpânea cu greu, un dor de țară, pe care n'o mai revedea și sentimentul izolării, departe de familie și de prieteni, se văd lămurit din scrisorile către A. G. Golescu : «Cât ași fi de mulțumit să fiu cu tine la un loc. Cine gândea, când veneam în țară astă primăvară, că peste puțin o să umblăm rătăcind prin lume, tu într'o parte, eu într'alta, fără se ne mai putem întoarce în țară. Nimic nu mi se pare mai grozav ca această viață. precum nimic nu mi se părea mai dulce, decât dacă ne ajuta Dumnezeu, ca după ce am manifestat un principiu înaintea țării noastre ș'a lumii, să ne putem jertfi viața pentru dânsul. Dumnezeu nu ne-a crezut poate vrednici d'această fericire și ne-a osândit a purta crucea durerii departe de iubita noastră țară. Nu cunosc nici o povară mai grea decât aceasta. Dar trebuie să avem curaj, să lucrăm, pe cât putem și să sperăm în viitor¹⁾. Apoi încercând a încuraja pe prietenul seu pe care-l cuprinsese același sentiment de izolare, Bălcescu scrie aceste cuvinte mișcătoare. «Și chiar când toți ne-ar lăsa, ne-am rezema mândoi unul pe brațul altuia și vom merge pe calea cea dreaptă chiar când aceasta ne-ar apropia de mormânt». El prevede chiar o renunțare la luptă :

«De om vedea că nu putem fi patriei folositori, slujind-o, n politică, vom da politica dracului și ne vom întoarce cu mulțumire, eu la ocupațiile mele istorice, tu la cele de filozofie morală și tot vom putea fi folositori și ne vom putea mângâia... Timpul nostru n'a sosit încă : dar va veni²⁾».

Alte nenorociri îl amărăsc și mai mult. Fratele său mai mare Costache avea bani ai revoluției și făcuse greșeala de a-i da fără chitanță mai multor emigrați³⁾ și acum putea fi făcut responsabil ; „el trebuie să înțeleagă că, de vreme ce am fost atât de nenorociți în această revoluție, încât să nu ne poată imputa nimeni nici cea mai mică vină sau greșeală, n'ar fi bine ca un

1) *Scrisoare din Atena 15 Februar 1849.*

2) *Ibid* din Constantinopol 24 Martie 1849.

3) Eliade declară mai târziu că banii primiți dela C. Bălcescu îl are la dispoziția emigrației. *Scrisori din Exil* p. 8.

Bălcescu ¹⁾ să fie învinovăţit că a întrebuinţat în folosul lui nişte bani publici ²⁾. Mai târziu acest frate făcând cheltueli mari la Paris, cerea bani dela mamă sa rămasă în ţară. N. Bălcescu scria lui Goleşcu: «Acea ce-mi spui despre frate-meu mi-a zdrobit inima... am aflat d'acasă că cere bani. Sărmana^w mumă mea bolnavă şi strâmtorată de unde să-i mai trimită şi lui. Nu-ţi poţi închipui, cât aceste toate mă fac nenorocit. I-mi vine să plâng ca un copil... De ai şti cât sufăr din această pricină şi-ar fi milă de mine» ³⁾.

Acesta îi dă prilejul să scrie următoarele rânduri despre mama lui, care ne arată un colţ necunoscut din sufletul lui. Lupta politică, ce o ducea, era plătită şi cu stericerea afecţiunilor sale cele mai scumpte, o jertfă care ni-l arată şi mai vrednic de admiraţie şi compătimire: «Biată mumă mea, singura dragoste şi adoraţie a mea, e aşa de nenorocită. Totdeauna am sacrificat-o datorii mele către ţară. De zece ani ⁴⁾, de când o tot fac să sufere pe dânsa, care nu poate găsi mângâiere în convincţii puternice ca ale noastre. Imaginea mamei bătrână, bolnavă, nenorocită, ea care e aşa de bună, care a jertfit atâta pentru noi şi care acum suferă atâta, e neîncetat înaintea ochilor mei. Pune această sfântă imagine înaintea frate-meu şi îi-i să nu necinstească bătrâneţea şi viaţa ei cea virtuoaasă» ⁵⁾.

În această dăruire a credinţelor sale, în durerea aceasta sufletească pricinuită de împrejurările private Bălcescu se simte izolat şi are nevoie de o inimă prietenă: «Iubeşte-mă Alecule, scria el lui Goleşcu, fii pentru mine un bun frate, sunt atât de nenorocit, atât de izolat în afecţiunile mele, în cât am o mare trebuinţă de sprijinul unui prieten... Eu te iubesc pe tine şi te stim cu deosebire. Cine ştie, Alecule, când îi-oi mai putea scrie, când te-i mai vedea. Aşi fi fost fericit şi cu mai mult curaj dacă erai cu mine» ⁶⁾.

Aceste momente de slăbiciune, pe cari mândria sa le ascundea desigur în faţa lumii, nu-l împiedică să continue lupta, care-i va pregăti noi decepţii şi în sfârşit moartea fără vreme.

1) Subliniat în original.

2) *Scrisoare din Belgrad* 6 Ianuarie 1849.

3) *Ibid* din Constantinopol 5 Aprilie 1849 st. n. O ceartă între A. G. Goleşcu şi C. Bălcescu, I. Ghica *Amintiri din Pribege* p. 221.

4) Deci îşi considera începutul luptei politice la 1839.

5) *Scrisoare citată din Constantinopol* 5 Aprilie 1849.

6) *Ibidem*.

VI

Din scrisorile trădătorului mitropolit Neofit către Kotzebue rezultă că încă din vremea revoluției era vorba să se ceară ajutor de la Unguri ¹⁾). Acum după căderea revoluției ideea unei cooperări cu aceștia prin împăcarea lor cu Românii ardeleni și prin lupta comună contra Rușilor prindea rădăcini în multe spirite. Așa C. A. Rosetti înseamnă în memoriile sale : «tot acest timp trecu în lupta cu dorința și neputința de a merge pe câmpul bătăliei ungare. Acolo este datoria noastră a fi acolo trebuia să fim de mult încă și acolo nu suntem» ²⁾),

Încă din vremea revoluției Bălcescu scria lui I. Brătianul «Acela va putea mântui patria, care va zice : Dintru Ungaria am descălecat» ³⁾). Ideia acțiunii pornește însă de la I. Ghica, N. Bălcescu și I. Bălăceanu ⁴⁾).

Acești doi din urmă însoțiți de Skender mai târziu pa.ă. un polon turcit ⁵⁾), cum începeau să fie mulți, italianul Monti agentul ministrului Piemontului, și Alecu Manu, părăsind călăr Constantinopolul la 14 April, 1849 ⁶⁾). Mai târziu numărul lor se sporî cu N. Duiliu, P. Neîșor, M. Zalyc, M. Andronic Dăivos Barbu Bălcescu, I. Filipescu, trei ofițeri poloni ⁷⁾ și Cesar Boliac,

1) Scrisoarea lui Neofit în anul în *Anul 1848* II p. 42. Bălcescu vorbea atunci de ajutorul trupelor grănicerești și „oștirea din Transilvania” I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 41 și 45. Vezi și mai sus.

2) *Note intime publicate de V. C. A. Rosetti*, București 1916 II, p. 55. În 20 Aprilie 1849 el scria lui Ghica „Uniți cu Ungurii am fi fost siguri să luăm Viena și să proclamăm republica”. I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 65 și 45.

3) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 367.

4) *Ibid* p. 367.

5) Conte Ilinski.

6) *Scrisoare către A. G. Golescu, 13 April* și I. Ghica, *Amintiri din Pribegie* p. 192.

7) N. Russo. *Suite en supplément à l'histoire politique et sociale de E. Regnault* p. 97—99.

pe care-l găsiră, redactând la Braşov un ziar ungarofil: «Espatriatul»¹⁾, despre care Bălcescú face însă mult haz²⁾. Călătoria prin Serbia şi Banat fu destul de lungă şi grea³⁾. Bălcescu zăbovise în Serbia şi pentru că era însărcinat a se înţelege şi cu Sârbii, după cum scrie lui A. G. Golescu⁴⁾. După o lună era în Banat, care tocmai atunci fusese lăcurşit de Sârbi de către Unguri. La 13 Mai Bălcescu scrie din Panciova lui Golescu şi lui I. Ghica⁵⁾. Era plin de speranţă mai ales în generalii poloni în schimb i-au pierit ultimile iluzii în ce priveşte Slavii de sud. «Eu am simpatizat în anul trecut cu Slavii, pe când lupta lor nu avea alt caracter de căf dorinţa d'a se emancipa de pre-dominarea Maghiarilor rămânând în confederaţie cu dânşii. Dar din minutul când ei, trădând mişcarea lor naţională, pentru ca să se facă sateliţii mişcării despotice⁶⁾, din momentul când îi, văzui gata a chema pe Ruşi într'ajutor, nu mai puteam simpatiza cu dânşii. Trebuie să ştii că muvamentul slav s'a pierdut de tot, nu de acum⁷⁾, dar din minutul când ei au început a lucra pe faţă împreună cu Austria şi pentru dânsa El era puternic în anul trecut, căci era curat naţional, dar acum s'au înecat cu totul în muvamentul reacţionar al Austriei⁸⁾.

Şi Românii ardeleni, faţă de lupta cărora avea înainte oarecari scrupule, sunt atacaţi cu violenţă. Ei sunt o piedică în unirea cu Ungurii. Mişcarea Românilor din Ardeal, «n'a avut nimic naţional, Sârbii se luptă sub stindardele lor, dar Românii nici atât n'au avut»⁹⁾. Tutuşi speră «a da viaţă unui muvament român, dându-i o direcţie mai bună, mai înaltă¹⁰⁾» Era vorba

1) Apare dela 25 Mart la 3 Iunie 1849.

2) *Revista p. istorie şi arheologie* vol. XII. 1911 p. 94. El spune că Boliac scoate foaia ca să se facă milionar. De fapt dispare din lipsă de fonduri. *Espatriatul* p. 48.

3) I. Ghica *Amintiri din Pribege* p. 249 şi urm.

4) *Scrisoare din Constaniinopol 1/13 April 1849.*

5) Ultima în *Amintiri din Pribege* p. 261—265.

6) E vorba de legăturile lui Ielacich şi a patriarhului Rafacich cu curtea imperială.

7) Când Sârbii erau bătuţi de Unguri.

8) *Scrisoare lui A. G. Golescu 1/12 Mai (sic) 1849.*

9) *Ibid.*

10) *Ibid.*

deocamdată să se formeze o legiune română sub comanda lui Magheru, care e chemat în Ungaria¹⁾.

După ce văzu la Mehadia pe Bem, care-i făcu o impresie proastă²⁾, Bălcescu începu tratările cu guvernul maghiar la Debrecin apoi la Pesta. Cererile erau greu de obținut. Era vorba întâi de a se oferi ceva Ungurilor, căci pe degeaba n'ar fi făcut servicii. Aceasta era împăcarea Româno-Maghiară, fără de care ar fi fost o trădare a lupta alături de Unguri și în al doilea rând formarea legiunei române cu emigrați și voluntari, al cărei scop ultim era cucerirea cu ajutorul Ungurilor a Tărei Românești. Pentru împăcarea româno-maghiară era nevoie ca aceștia din urmă să facă concesii politice celor dintâi, cari în schimb le-ar da libertatea de acțiune contra Rușilor și eventual o cooperare. În sfârșit afară de acestea era un plan și mai înalt al unei confederații a națiunilor democratice: Românii, Ungurii și Polonii. Tratările erau anevoioase mai întâi pentru că Ungurii erau bănuitori față de emigrații români. Szavardy secretarul lui Teleki trimisul lui Kosuth la Paris spune apriat într'un act public: «Les valaques [des principautés du Danube, dans une jalousie aveugle avaient excité leurs frères contre le gouvernement hongrois³⁾».

Pe de altă parte era și șovinismul maghiar care nu voia să facă nici o concesie raselor supuse și disprețuite. Asupra acestui punct Bălcescu nu-și făcea mari iluzii: «Mă tem mult de orbirea lor (a Ungurilor), mă voi sili însă să-mi îndeplinesc datoria cu toată abilitatea și activitatea de care voi fi capabil, pentruca conștiința să nu-mi reproșeze nimic»⁴⁾.

În privința împăcării româno-ungare e drept că Bălcescu reuși a obține după lungi tratative concesii, ce le cerea, însă atunci era prea târziu. Republica Ungară era cotropită de Ruși și nu mai rămânea nici o speranță. Kosuth, care la început i se păruse, «un homme de bien». «luminat și foarte deosebir»⁵⁾ devine

1) *Ibid.*

2) I. Ghica, *Amintiri din Pribege* p. 267 și urm.

3) Ion Ghica, *Amintiri din Pribege* p. 182. Bănuiala o constată și Bălcescu *ibid* p. 274 și 283.

4) I. Ghica, *Amintiri din Pribege* p. 268.

5) *Ibid* p. 272.

mai târziu un «demagog cu puțină capacitate ad om stat» ¹⁾. Guvernul unguresc, care-l credea, «destul de bine dispus pentru Ardeleni» și că «le-ar acorda bien des choses și drepturi» ²⁾, devine șovinist. Bălcescu începe să dorească o înfrângere a Ungurilor de către Români «căci cu aceasta s'ar înlesni tractatul ce lucrez acum ³⁾». Iar la 11 Iulie înfuriat el scrie: »Ungrii sunt «proști și ciocoi toți și de n'ar fi contra Muscalilor n'ar merita «să-i privească cineva» ⁴⁾. Deja la 3 Iulie îi era teamă «că o fi târziu» și că guvernul unguresc să nu fie «cuminte» ⁵⁾.

Bălcescu cerea Ungurilor pentru Românii ardeleni: să recunoască națiunea română, limba română în biserică, școli și dreptul civil. O catedră de română la Universitățile maghiare, garda națională în localitățile românești, administrație românească în comunele luate de dâșii, funcționari români. Sentințele judecăților în aceste comune să fie în românește. Apoi scoaterea bisericii române de sub erarhia sârbă, o Secție pentru Românii neuniți la ministerul cultelor). Când la 25 Iunie Ungurii impunși în coastă de Ruși fac unele concesi, Bălcescu le socotește insuficiente ⁶⁾.

El scrie. «Eu înzumi disper și nu mai cred că e chip a se «împăca aceste ambe nații. Nu poți rezona cu ura, răzbumarea, «fanatismul, mândria națională și înverșunarea amândoror.... «Cea mai mare vină e a Ungurilă. Acum e târziu. Fatalitatea «se va îndeplini. Ambele nații s'au târât una pe alta în mormânt ⁷⁾».

Cu toate acestea, când tratatul definitiv se semnează la Seghedin la 13 Iulie ⁸⁾, Bălcescu scrie lui I. Ghica o scrisoare delirantă de bucurie ⁹⁾ și nu-și dădea seama că era prea târziu

1) *Ibid* p. 283 cf. și p. 343.

2) *Ibid* p. 173.

3) *Ibid* p. 177.

4) *Ibid* p. 330.

5) *Ibid* p. 232.

6) *Ibid* p. 293 și urm.

7) *Ibid* p. 316. Cf. p. 329.

8) *Ibid* p. 346.

9) *Ibid* p. 265. Bathaiany spune: semnatarilor români N. Bălcescu și C. Boliac. „Vous aurez rendu un grand service au pays et à vos compatriotes”, *ibid* 371. Concesiunile ungurilor, *ibid* p. 372 și urm.

Nici în privința legiunii nu putu face ceva. A. G. Goleșcu încă din April făcea planuri pentru organizarea ei și propunea ca șef pe Magheru ¹⁾. Propunerea oficială se dă guvernului unguresc de către Bălcescu la 11 Iunie împreună cu pretențiile drepturilor pentru Românii ardeleni ²⁾. Când Ungurii admiseră cererile acestea, atunci numai se făcu regulamentul legiunii, căci aceste două chestii erau condiționate una de alta. Bălcescu, care mai propusese organizări de trupe încă de la 1844, este probabil autorul regulamentului. Clauza cea mai importantă era aceea prin care se prevedea că legiunea se putea duce în principate cu arme și bagaje și guvernul unguresc promite a ajuta liberarea Românilor ³⁾. Regulamentul se termină cu cuvintele: «Legiunea jură credință României și Ungariei, ea se leagă a lupta pentru libertate și independență, dar niciodată împotriva naționalității unui popor ⁴⁾». La 29 Iulie Unguri anunță formarea unei legiuni române la Cluj ⁵⁾,

Bălcescu voia să recruteze oameni în Ardeal și Principate ⁶⁾, mai ales era nevoie de puști ⁷⁾, ce se cereau și dela pașa de Vidin ⁸⁾. Pentru aceasta trebuia vreme și nu era, așa că la căderea republicii ungure nici măcar împacarea cu români ardeleni nu era îndeplinită.

O a treia latură mai puțin cunoscută a misiunii lui Bălcescu în Ungaria a fost chestiunea confederației popoarelor democratice din Orient. Această idee o va lămurii definitiv în scrisoarea sa către contele Zamoiski, despre care vom vorbi mai

1) *Ibid* p. 366—368. Cauza bucuriei era mai ales intrarea lui Bem în Moldova. Asupra acestui fapt *ibid* p. 329 și urm. Și A. G. Goleșcu laudă succesul lui Bălcescu *ibid* p. 749.

2) *Ibid* p. 207—208. Crede că Iancu are 80.000 oameni.

3) *Ibid* p. 292.

4) *Ibid* ș. 383.

5) *Ibid*.

6) *Ibid* p. 389. Bariț afirmă că Ungurii propuseră lui Iancu titlul de general de va trece de partea lor. *Părți alese din istoria Transilvaniei* II p. 602.

7) *Ibid* p. 208—281.

8) *Ibid* 353—4 cf. și 280.

9) *Ibid* p 333—339. Era vorba să se înarmeze emigranții. *Serisoare către A. G. Goleșcu din Panciova*.

târziu. Și Ion Ghica scria lui Bălcescu de o confederație a Românilor cu Ungurii și Polonii, lucru admis și de principele Czar-torisky ¹⁾. Bălcescu vorbi de acest lucru lui Kosuth, care fu și el favorabil ²⁾. În propunerea pentru formarea legiunei se spunea că părerea Ungurilor și a Românilor este ca cele două nații mai ales din cauza pericolului slav, să formeze un singur și același stat federativ ³⁾. Aceste propuneri au fost mai bine primite de Unguri de cât s'ar crede și amintirea lor s'a păstrat până în zilele noastre. Profesorul Al Makri de la Academia Ungară vorbind de chestia balcanică, amintea deunazi că Bălcescu a vrut o confederație a Dunărei cu Români, Unguri și chiar Slavii de sud, cu parlament comun și ministere de război, finanțe, comerț și comunicații comune ⁴⁾. Această idee de federație o vom vedea persistând în timpul exilului din Franța, când se va înjgheba un comitet al popoarelor ce voiau a se confedera.

Ungaria căzând sub loviturile Austro-Ruse, Bălcescu reușește să ajungă la Orșova. Ministrul francez la Belgrad, cu care avusese legături, luase măsuri pentru salvarea lui în Serbia ⁵⁾. Dar în momentul părăsirii luptei are un gest de disperare.

Dacă toate au pierit, dacă toate speranțele se dărâmă una după alta, trebuia să sfideze soarta printr'o jertfă supremă.

Se hotărăște să se ducă în vălmășagul retragerii ungare și să moară cel puțin pe un câmp de bătae. Printre rândurile amabile și fine, ce le adresează d-nei Ghica, citim un disperat adio :

«Eram să ies ca toată lumea din această țară și iată că deodată alerg de bună voie să mă arunc într'o prăpastie, de

1) *Ibid* p. 333.

2) *Ibid* p. 272.

3) *Ibid* p. 304.

4) În „*Noua Revistă Română*“, XVI, 1913, p. 259. „In der mitte des lahrhunderststellte sich Bălcescu eine solche Donau confederation vor, in welcher ungarische rumänische und süd slawische Nationalstaaten eine gemeinschaftliche Verwaltung und Parlament hätten und dass das Kriega-Finantz-Handel und Communications wesen gemeinschaftlich sei. Staat der Union den Trialismus“...

5) La Paris Bălcescu îi scrie o scrisoare de mulțumire. Două clone ale scrisorii în Ms 82 al Academiei f. 453 și 454. N'are numele ministrului francez dar e evident adresată lui.

«unde nu va mai fi cu putință o scăpare de cât prin minune», Sfârșește cerând ca măcar cineva să-i păstreze amintirea, dacă va muri¹⁾).

În curând se răspândi la Paris știrea despre uciderea emigraților, ce fuseseră în misiune în Ungaria²⁾).

Revoluția ungară căzuse. Armatele mândre, ce câștigaseră atâtea biruințe în această rezistență supremă împotriva atâtor oști și popoare ce o împresurau, o armată improvizată, care sfârșită de certuri, luptându-se singură cu Austriacii, cu Rușii, cu Românii, cu Sârbii, cu Croații, era acum învinsă. Sfărâmurile glorioase se risipeau prin pasurile munților. În zadar încercă Bălcescu să mai ațâțe o rezistență dincolo de posibilitatea omească, totul era sfârșit.

«Nu-ți pot descrie, ce am suferit atunci, văzând toate iluziile mele pierdute pentru totdeauna» scria Bălcescu lui Ghica³⁾).

De unde a găsit energia să înceapă din nou lupta la Paris cu speranțe și mai nesigure? Răspunsul trebuie să-l căutăm în petrecerea sa timp de o lună în munții apuseni. La Câmpeni Avram Iancu îi găsisese o colibă în pădure⁴⁾ și acolo avu o viață, care-i redete energie și speranță. Se afla în mijlocul Românilor înarmați și voinici, în mijlocul naturii: «În acea vreme când «inima î-mi era zdrobită, căci din toate părțile vedeam nația română călcată și strivită de dușmanii străini, fusei fericit a găsi «acolo pe acele pîscuri uriașe pe deasupra norilor o naționalitate și o viață românească înfocată și puternică. Cu ce entuziasm frenetic fusei aclamat și binecuvântat de toți acești țărani, când le spusei că am venit să le aduc urări de noroc și

1) *Scrisori inedite dela N. Bălcescu și I. Ghica publicate de N. Cartoian* p. 5—5. Totuși el ve afirma lui Ghica că „nu era nici imprudență, nici exces de vitejie, nici ușurință“ I. Ghica *Amintiri din Pribeș* p. 407. Pe I. Filipescu dela Belgrad. chemându-l să-l însoțească și încuraja, spunându-i ca „tout n'est pas perdu. Il n'y a qu'un acte de fin: le second d'ordinaire est le plus beau et le plus patétique“. C. D. Aricescu. *Correspondența secretă și acte inedite ale capilor revoluției* I p. 6.

2) C. A. Rosetti: *Note intime* II p. 56.

3) I. Ghica *Amintiri din Pribeș* p. 409.

4) *Ibid* p. 410. Bălcescu și I. Ghica erau în corespondență cu el încă înainte de plecarea lui Bălcescu *ibid* p. 175—176 Iancu ajută pe Bălcescu cu bani la plecarea lui (I. Sterca Șulot *Biografia lui Avram Iancu* p. 35.

«Izbândă din partea fraților din țară»¹⁾. Oamenii aceștia îl ascultau povestind de mărirea și trecutul neamului nostru. Seara Bălcescu asista la jocurile lor în jurul focului sau cântând «Deșteaptă-te Române»²⁾. Și el, care pretutindeni căutase mai multă viață, mai multă tinerețe, care își pusese încrederea în acești țărani voinici, găsește aci un leac pentru durerea sa. Admiră pe preoții și teologii, ce nu se temeau a se face generali, femeile ce luptau în munți alături de bărbații lor, fete cântând pe ruinele lăsate de valurile războiului³⁾. Odinioară Bălcescu batjocorise aproape, oricum privise cu dispreț mișcarea română din Ardeal. Acum el este dator cu o reparație.

Discursul dela 3 Mai 1851 este o «mea culpa». Această rezistență sălbatică și înverșunată a țăranilor din munții Apuseni devine un simbol al vitejiei naționale și avem o adevărată retractare a cuvintelor de hulă, ce le spusese odinioară. «S'a spus «că sculară Românilor Ardeleni n'are nimic național, spune Bălcescu, că ei n'avură nici măcar ca Sârbii și Croații un steag național»⁴⁾. Dar acestea fuseseră propriile lui cuvinte! Le scria lui Golescu din Panciova la 11 Mai 1849. Și acum, când a recunoscut adevărul. î-și răspunde lui însuși. «Nu este adevărat «că Români nu fură împinși și însuflețiți în tot acest crud război de slăbimântul național și dragostea libertății»⁵⁾.

Această viață înviorătoare, ce o trai în mijlocul naturii l-a inspirat desigur în acel tablou, ce ni-l dădu despre Ardeal în istoria lui Mihai Viteazul: «o țară mândră și binecuvântată «între toate țările semănate de Domnul pe pământ... Păduri stufoase, în cari ursul se preumblă în voe ca domn stăpânitor umbresc coama munților... aci stejarii, brazilii și fagii înalță capul «către cer, alături te afunzi într'o mare de grâu și de porumb, «din care nu se mai vede calul și călărețul... Ori încotro te-întorci vezi colori felurite, ca un întins curcubeu și tabloul cel mai

1) Din discursul ținut la Paris la 3 Mai 1851 în *Istoria lui Mihai Viteazul* ed. Odobessu ed. II 1887 p. 569.

2) *Ibid* p. 569—570.

3) *Ibid* p. 571.

4) *Ibid* p. 569.

5) *Ibid* p. 589.

«încântător farmecă vederea.. gârle, a căror apă limpede lin «curge printre câmpiile înflorite.. etc»¹⁾.

Atâtea imagini ce-i vor fi fost tot deodată și amintiri, nu numai creații ale fanteziei²⁾.

Slăvind răscoala Românilor ardeleni din 1848—9, Bălcescu se gândea și la cealaltă răscoală mai veche a lui Horia: «Horia. spune el, luă securea în mână, înmuind-o în sânge unguresc «și nemțesc, scrise cu dânsa drepturile nației române și programă politică și socială a revoluției viitoare»³⁾. Precum va pune în legătură revoluția din principate cu cea a lui Tudor Vladimirescu, așa o pune pe cea ardeleană în legătură cu Horia. Și astfel se naște proiectul de a scrie istoria răscoalei lui Horia. Lucrarea nu a îndeplinit-o niciodată, dar e evident că o pregătea și probabil avea de gând să înceapă a scrie după terminarea istoriei lui Mihai Viteazul. Materialul era în mare parte adunat. În hârtiile sale erau copii după ziarele vremii și diferite scrieri tratând despre răscoala lui Horia, probabil adunate la biblioteca națională din Paris alături cu materialul despre Mihai Viteazul⁴⁾.

După multe aventuri, îmbrăcat țărănește, mergând din sat în sat, vânzând străchini, trecând printre Ruși, arestat un moment, străbătând prin Austria unde are alte neplăceri⁵⁾, Bălcescu ajunge în sfârșit la Paris la 16 Octombrie 1849⁶⁾. Grație reușitei

1) N. Bălcescu *Românii sub Mihai Vodă Viteazul* ed. Lepădatu p. 221—222.

2) Bălcescu voia a da în Istoria lui Mihai și o descriere a Moldovei p. 311.

3) Discursul citat în *Istoria lui Mihai* ed. Odobescu p. 565.

4) Vezi în Ms. Academiei No. 85 (5 copii) și No. 221. Acesta, din urmă îl publică Papiu în *Tesaurul* său Cf. I Bianu. *Catalogul Ms-ilor românești ale Academiei* p. 177 și 469. Despre Horia Cf. și N. Bălcescu *Istoria lui Mihai* p. 288.

5) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 411 și urm.

6) *Ibid* p. 406. C. A. Rosetti în *Amintiri intime* II p. 59, dă data de 29 Octombrie de unde rezultă că Bălcescu ar fi datat scrisoarea din Paris, 17 Oct. după stilul vechiu. deși de obicei în scrisorile către Golescu data după cel nou, ori, ce e mai posibil că Rosetti a însemnat faptul cu 12—13 zile mai târziu. Rosetti înseamnă că «Bălcescu era foarte mândru că a fost în Ungaria». O scrisoare tot din 17 Octombrie a lui V. Alecsandri anunță sosirea lui Bălcescu I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 406.

de a se strecura prin atâtea primejdii, grație vieții petrecute în munți, ce-i redăduse curaj, primul strigăt al lui Bălcescu nu e pentru iluziile pierdute, ci o exclamare de bucurie și triumf; »Hura! Ma chère madame Ghica, enfoncés les Schwartz-Gelbes «et les Russes ¹⁾ battus et complètement battus par une Dieu tout puissant: le mensonge». Pe de altă parte reăștea speranța într'un războiu al apusenilor cu Rușii, care nu trebuia însă să fie decât după moartea lui ²⁾).

1) *Scrisori publicate de N. Cartoian* p. 6, I. Ghica spunea că Bălcescu avusese zile „câtă frunză și iarbă”. C. D. Aricescu *Correspondența secretă* I. p. 15.

2) *Ibid* p. 8 „Et cette guerre se déclarera-t-elle. Je l'appelle de tous mes vœux”.

VII.

Se știe că emigrația era foarte divizată și Bălcescu încă din timpul revoluției socotea trei partide: Prima a lui Eliade și Tel, a doua al lui Rosetti și D. Brătianu, între ele e Bălcescu și St. Golescu¹⁾. În altă scrisoare el consideră partidul lui ca «mai mulți, cari cred că ne asemănăm în idei și simțiminte»: N. Bălcescu, I. Ghica, A. G. Golescu, Magheru și D. Bolintineanu. Scopul acestora este «să întocmim o partidă cinstită și înțeleaptă»²⁾ Celelalte două partide sunt exagerate și le numește «clici». Eliade, de a cărui «coadă» se ține Tel «comme une âme damnée» «a acoperit frumoasa noastră revoluție de o culoare ridicolă». «Rosetti și D. Brătianu n'au bun simț politic și moral. Rosetti crede că revoluția e o înșelăciune către un nou regim boeresc (?) deși iubește țara și e devotat, dar e cam smintit». D. Brătianu e un mistic, un maniac furios... (e) incredințat, că e un geniu mare «nu pricepe nici locul unde se află, nici poziția politică și morală a poporului și a țării noastre», și ca probă e că el era de părere «să jefuim biserici și să dăm foc orașelor». I. Brătianu e un bun revoluționar, dar «bruillon» peste măsură, scund la minte, îndrăzneț, și ar fi fost un bun băiat, dacă n'avea nenorocirea să cază în mâinile lui Russet și «a fratelui său, cărora le slujește de instrument»³⁾. «E o trinitate în care Russet e tatăl, D. Brătianu e duhul sfânt, și Brătianu fiul. Russet zice: Doi oameni mari s'au născut pe acest pământ Christos și D. Brătianu. Acesta din contră o pară pe Russet lui Mahomet»⁴⁾.

1) *Scrisoarea lui A. G. Golescu din Constantinopol* 8 Martie 1849.

2) *Ibid* 24 Martie 1849.

3) Mai târziu când se va apropia de Brătieni în lupta contra lui Eliad, Bălcescu va scrie că „Brătienii s'au făcut raționabili” dar „Rosetti e tot cam bătut cu leuca” I. Ghica *Amintiri din Priebeie* p. 463.

4) *Scrisoare lui A. G. Golescu* 8 Martie 1849.

Sosit la Paris, Bălcescu declară că, «neavând ce face, m'am apucat de capul locotenenții, ca să le plătesc de calomniile, ce a vărsat asupra ta (I. Ghica) și a mea» ¹⁾. El provoacă în duel pe Tell, care-l acuzase că i-a propus să împarță între dănșii banii comuni, dar acesta refuză să se bată. Martori fuseseră pentru Bălcescu: Bolintineanu și St. Golescu, iar ai lui Tel: Pleșoianu și Gr. Grădișteanu ²⁾. Însă față de aceste certuri o concentrare se impunea.

O recunoaște însuși Bălcescu: «Simțeam și simt trebuința unei organizații, ca să putem avea oarecare inacție (influență) «în părțile române» ³⁾. Si speranțele tuturor se puueau în Bălcescu, care singur ar fi avut autoritatea ca să unească pe toți emigranții: «De când am venit, scrie el, au căzut toți pe mine «a provoca o organizație» ⁴⁾! Într'adevăr, la 2 Decembrie se constituie la Paris o asociație română pentru conducerea emigrației. În fruntea ei era un comitet compus din: I. Ghica, Mageru, N. Bălcescu, C. A. Rosetti și D. Brătianu ⁵⁾. [Era deci o apropiere a partidei Bălcescu-Ghica cu cea a lui Rosetti și Brătieni. Acum Bălcescu revine asupra părerilor lui defavorabile acestora și-i vom vedea împreună și la «România Viitoare». Comitetul de la 2 Decembrie căzu, deoarece Ghica refuză colaborarea sa și Bălcescu, care la început primise se retrase și el ⁶⁾. Mai târziu se alege o comisie de propagandă formată din N. Bălcescu, D. Brătianu și B. Mălinescu ⁷⁾.] Însă o concentrare în jurul unei reviste începe de la 29 Decembrie, când Bălcescu se pune pe lucru pentru marele său articol program ⁸⁾. În jurul acestei reviste «România Viitoare» se strânsură fruntașii emigrației afară de Tel și Eliad și deoarece legătura ce-i unea era

1) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 418.

2) *Ibid* p. 660, 691, 418 și 719 și C. D. Aricescu *op. cit.* I, p. 19.

3) *Ibid* p. 422.

4) *Ibid*.

5) *Ibid* p. 796—797 Cf. și p. 420 și Ms. Academiei No. 82 f. 464

Actul original semnat numai de 14 emigrați.

6) *ibid* p. 422—423 și 425 și Rosetti *Amintiri intime* II p. 62.

7) Pentru al treilea loc era vorba și de St. Golescu I. Ghica *Amintiri din Pibegie* 449,551-2, 861 și 866-7. Un alt comitet N. Bălcescu, N. Golescu și C. A. Rosetti dă un manifest din Iulie 1851 *Catalogul foilor volante ale Academiei* p. 70—71.

8) *ibid* p. 425—426.

de ordin spiritual și literar, Bălcescu se impuse imediat. El fu teoreticianul acestei mișcări, care din nefericire nu ținu mult. Se poate zice că singur a umplut coloanele revistei. După dispariția ei o nouă concentrare nu izbuti și la sfârșitul lui 1850 Bălcescu se retrage din certurile emigraților ¹⁾.

Înainte de a pune în practică acest proiect de revistă, care fu una din operele cele mai de seamă ale emigrației: o expunere științifică a doctrinelor și aspirațiilor partidului național, neobositul Bălcescu făcu o călătorie politică la Londra.

Relațiile româno-engleze fuseseră foarte slabe. Dacă opinia publică franceză simpatiza cu noi, în Anglia lucru nu stetea așa de bine. Totuși alături de Franța, îndoelnică din cauza deselor schimbări interne, principalul factor democratic al Apusului era Anglia, puternică și influentă în Orient. Incercările partidului național trebuiau evident să se îndrepte într'acolo după sprijin. Câmpineanu fusese cel dintâi ²⁾, care încearcă o legătură Anglia unde făcuse o călătorie împreună cu Felix Colson ³⁾. Când Eliad merse și el la Londra în timpul exilului, Palmerston, care îl primi, îi pomeni de călătoria și ideile lui Câmpineanu ⁴⁾. Afară de Eliad mai merse în Anglia dintre emigrați și D. Brătianu la 1849 ⁵⁾ care mai târziu în 1853 fu în corespondență politică cu lord Dudley Stuart ⁶⁾ iar la 1854 Boliac trimise și el o scrisoare-

1) *Ibid* p. 568. El scria d-nei Ghica „La vie que je même ici est assomante. Il peut trop des comités, des sociétés des protestations, des discours des misères. Je ne connais pas par tout l'ordre animal de bête plus féroce plus affreux qu'un compatriote patriote. Ce séjour de Paris m'a été toujours et de tous temps désagréable a cause de ces animaux là” *Scrisori inedite publicate de N. Cartoian* p. 9.

2) Călătoria lui P. Poenaru fusese numai o călătorie de studii.

3) Filitti. *Turburări revoluționare* p. 205 și 210 în *Analele Academiei Române*. Tom XXXIV.

4) C. D. Aricescu *Corespondența și acte ale capilor revoluției române* I. p. 94—96. Câmpineanu ar fi cerut independența Țării Românești. Eliad mai prudent cere «posibilul».

5) *Scrisoarea lui Bălcescu din Constantinopol* 8 Martie 1849 în care purtarea lui D. Brătianu la Londra e criticată. Cf. C. A. Rosetti. *Note intime* II p. 46. Un memoriu al emigraților către Palmerston I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 117 și urm.

6) Armand Levy. *La Russie sur le Danube avec la protestation des Roumains contre l'invasion de leur patrie et la correspondance sur les principautés danubiennes entre Démétré Brătiano et lord Dudley-Stuart, Paris 1853* p. 25 și urm.

memoriu lui Palmerston ¹⁾. Dintre emigranți mai fusese în Anglia și căpitanul Cristofi ²⁾. La acestea se mărginiră relațiile partidului național cu Anglia în timpul revoluției și a exilului, afară de misiunea lui Bălcescu despre care ne vom ocupa acum.

Grație cunoștinței limbii engleze el se încumetă a îndeplini această misiune. La 15 Decembrie 1849 cere recomandații din partea guvernului otoman pentru ambasadorul turcesc de la Londra ³⁾. El voia să lumineze pe Palmerston asupra noastră și era de părere că «trebuie să cerem lucrări practice și practica-bile în împrejurările de față și să mai lăsăm la o parte pe Mircea «Vlad și ceilalți. Trebuie a prezenta o soluție, care să se pară «mai lesne. Altminterlea nu o scotem la căpătâi» ⁴⁾. Pentru a-cesta Ubicini făcu un memoriu după notele lui Bălcescu ⁵⁾, Acesta din urmă înțelese că față de desele schimbări din Franța «cu ministerul de aci nu e de vorbit, căci e de azi pe mâine» și «tot ce e de făcut e la Londra» ⁶⁾. Și deja apare ideia unei întinse propagande în Anglia: «Nu este destul numai a vedea «odată pe Palmerston, și a-i da un memoriu. pe care poate nu «l-ar citi, dar a câștiga pe toți ce-l împresoară și a-i sili a-i aduce aminte, precum și pe jurnaliști» ⁷⁾. La 4 Ianuar 1850 Bălcescu sosește la Londra ⁸⁾. Strâmtorat din cauza lipsei de bani nu putu sta decât vre-o trei săptămâni. Din scrisoarea ce o trimete la 13 Ianuar lui A. G. Golescu, se vede că cheltuiala mi-siunei era suportată în mare parte de V. Alecsandri. Bălcescu se temea că, dacă nu i s'ar trimite 250 lei promiși, va rămâne zălog la Londra pentru datorii. «Cinci franci mai puțin, nu pot pleca» ⁹⁾. El nu pierdu timpul și văzu mai multe personalități politice și

1) Cesar Bollac *Choix de lettres et mémoires sur le question Roumaine* 1852—56 p. 55.

2) *Biografia lui Alex. Cristofi* 1897 p. 8 (paginația greșită).

3) *Ghica Amintiri din Pribegie* p. 429.

4) *Ibid* p. 430.

5) *Ibid* p. 435.

6) *Ibid* p. 436.

7) *Ibid* p. 436.

8) *Ibid* p. 447.

9) Inedit lui A. G. Golescu. Si o altă scrisoare către același a doua zi, în care vorbește de refutarea unui articol „infam” asupra noastră din „Independance Belge”. Pentru contribuția lui Alecsandri o scrisoare în *Convorbiri Literare* L. p. 29, 30.

membri ai parlamentului ¹⁾ mai ales pe Cobden, fruntașul liberal. Acesta opusese «nonintervenționalismul» cererilor lui Bălcescu, care-i răspunde că ar trebui atunci să silească și pe Rusia să-l păzească. «Chestia noastră, îi zice el, e pentru Engllitera nu o chestie de interes comercial, ci de «umanitate și echilibru politic»: Cobden răspunde că echilibrul e o «dobitocie», dar Anglia va supune imediat Rusia cu flota ei, de va cuteza să atace Turcia ²⁾. Bălcescu constată că Cobden urăște pe Ruși, ceea ce-l bucură. În genere fu primit foarte bine, căci în lumea politică engleză era deja pornirea contra Rusiei, ce amenința integritatea Turciei dogmă scumpă diplomației engleze. Pe Palmerston îl văzu la 17 Ianuarie. Bălcescu fu primit cu «multă afabilitate» și ministrul englez îi făcu impresia că ar fi favorabil unui război cu Rusia ³⁾. Apoi lord Stuart, acelaș care va fi în corespondență cu D. Brătianu, îi făgădui că va face în Camera Comunelor o moțiune pentru principate. Lord Stuart fiind «cu totul al lui Palmerston» Bălcescu se leagă a-i mai scrie din Franța ⁴⁾. Lui trebuie să-i fi fost adresată scrisoarea cu titulatura «Milord», ce o trimise el din Paris la 15 Iunie 1850, rugându-l să dea lui Palmerston «un «petit ouvrage sur la situation économique des Principautés danubiennes, que je vient de publier» ⁵⁾, „en attirant sa bienveillante attention sur l'état agonisant de ma patrie» ⁶⁾. Cu presa engleză a avut deasemenea legături și chiar publică în «Daily News» un articol după manuscrisul prezentat guvernului englez ⁷⁾.

La 22 Ianuarie Bălcescu se întoarce la Paris ⁸⁾. Aci el revine la vechile sale ocupații de istorie. Pe baza cercetărilor din studiul asupra „stării sociale a muncitorilor plugari“, pe care făgăduise de atunci să-i completeze, cu mai multă libertate din cauza împrejurărilor, cu mai multe idei asupra societății și mai multă influență a ideilor înaintate din Apus, publică o broșură

1) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 448 și 445.

2) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 452.

3) *Ibid* p. 456.

4) *Ibid* p. 457—58.

5) E vorba de *Question économique des Principautés Danubiennes*

6) Inedit în ms. 82 a Academiei Române f. 462.

7) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 458. Pentru relații cu presa franceză, în special cu *La Pologne*, *idem* p. 434, 436 și 437.

8) *Ibid* p. 456. Pe la sfârșitul lui April voia să se întoarcă la Londra *Ibid* p. 501 cf. p. 507 și 580.

„Question économique des Principautés Danubiennes“¹⁾). Afirmatia că ea a fost publicată întâi în «Journal des économistes» este inexactă. Am controlat colecția revistelor și am constatat că articolul lui Bălcescu nu figurează în ea.

La 16 Februarie abia întors de la Londra Bălcescu anunță că lucrează la o scriere, care e desigur aceasta ²⁾, iar la 26 April pune broșura sub tipar ³⁾.

E deci o lucrare făcută în grabă. Ceeace a contribuit la această grabă, pe lângă dorința. ca să nu întârzie apariția «României Viitoare», era nevoia să apară înainte ca Turcii să primească lucrările comisiliilor de reformă, din principate, căci lucrarea era destinată mai ales luminării guvernului turcesc ⁴⁾ Bălcescu credea că opera lui îi va influența în hotărârea lor. El își considera scrierea ca o definitivă rezolvire a chestiei proprietății la noi: «Gândesc că am sleit chestia și am dat lovituri de bardă regulamentului»⁵⁾ scria el.

Graba pusă în lucrare se resimte prin lipsa de informație bogată, afară de aceia ce o avea deja în «Starea socială». Ideile generale sunt în schimb mai bogate și mai sistematic expuse de cât în orice scriere precedentă. Acestea desigur sunt rodul unei mai lungi cugetări și experiențe și de aceea întrec cadrul subiectului așezat numai de curând. Dar graba pusă în scriere face să ne apară mai spontană, mai vie, decât cum ar fi fost în urma multor prelucrări. Toată scrierea e un lung strigăt de durere pentru țăranul împilat, înjosit, călcat în picioare, stors și omorât, el cel mai nobil reprezentant al neamului nostru, de

1) O traducere franceză ms. de Sc. Sérurje în ms. Acadamiei nr 4117 opera se publică la Paris librairie de Charpentier. Lucrarea e o traducere din Românește, în care limba era intitulată „Reforma socială a României“ P. V. Haneș. *Studii de literatură română* p. 59 și urm. Influența „Cântării României“ e discutabilă.

2) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 466.

3) *Ibid* p. 50 I. Ghica îi timetea documente pentru scriere *Ibid* p. 495

4) *Ibid* p. 507. În *Question Economiqué*, p. 3 scrie că lucrarea e „un mémoire destiné à éclairer la Porte sur la situation véritable des Principautés“.

5) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 507.

către toate clasele și stăpânirile, ce s'au perindat peste umerii lui nenorociți. Dela Romani, cari introduc în Dacia «plăgile imperiului»: marea proprietate și sclavia, vin la rând călugări, ce abuzează de daniile pentru binefaceri ale Domnilor ¹⁾ și proprietari, ce iau exemplu din țările feudale spre a introduce iobăgia ²⁾. Aceștia «boerii» sunt «gangrena țerii... mai mult ca Tătarii și Turcii» ³⁾ El propune chiar o colonizare țărănească în pământurile statului și mănăstirilor, cari formău atunci $\frac{1}{3}$ din suprafața țerii și cari ar ajunge la colonizarea întregii populații agricole. Aceasta ar fi ruina boerilor, dar în orice caz o pedeapsă dreaptă ⁴⁾. Si aplică boerilor această formulă incisivă și disprețuitoare: «les boyards ne sont pas Rôumains, il ne sont «même pas Russes, il sont boyards, voila tout !» ⁵⁾ Apoi vin la rând Fanarioții socotiți drept clasă burgheză. Aceștia exploatează prin administrație, pe când boerii exploatau prin proprietate ⁶⁾. În fine vine clasa parvenitilor: «ciocoi», un fel de burghezie de funcții, ce înlocuește pe Fanarioți ⁷⁾.

Această formează deci o explicare socială a istoriei noastre. Toate aceste clase, boerii feudali, dar cari sunt de fapt o aristocrație de bani ⁸⁾, burghezia streină, apoi «ciocoi», se urmează una după alta și autorul caută a precisa cauzele ce au adus și vor aduce căderea lor succesivă. Acestea în ultimă analiză se reduc la greșeala ce fac împlinind clasa țărănească. O influență a istoriografiei franceze și lipsa de cunoștinți destule asupra Orientului îl face a considera fenomenele de istorie română ca identice cu cele din apus. Până și numele de «rumân» dat iobagilor e explicat «selon «la coutume en vigen dans l'Europe barbare d'appeler Romains les «vaincus devenus serfs des hordes conquerantes» ⁹⁾. După ce a ana-

1) *Ibid* p. 10.

2) *Ibid Ibid*.

3) *Ibid* p. 3. Totuși el spune „notre intention est moins de flétrir la boyarie, que de la rappeler au sentiment de ce qu'elle se doit a elle même et surtout a pays, dont elle cause la perte. *Ibid*».

4) *Ibid* p. 53 și 54.

5) *Ibid* p. 85.

6) *Ibid* p. 17.

7) *Ibid* p. 24.

8) *Ibid* p. 15.

9) *Anul* p. 11.

lizat aceste clase sociale ¹⁾, el arată încercările de reformă, începând cu urbariile fanariotice. Toate sunt numai împilări deghizate sub formă de libertăți economice ²⁾. «L'histoire de cette époque est afreuse» scrie el ³⁾. Revoluția din 1821 nu aduce schimbări în chestia proprietății ⁴⁾. Regulamentul organic pe larg examinat ⁵⁾, prima oară judecat cu atenție e judecat aspru. În privința economică e o uneltă de asuprire și de aceea n'a putut fi impus de cât cu baioneta. Toate acestea explică nevoia revoluției de la 1848. Pe când aiurea vorbea de caracterul politic al revoluției barierea panslavismului, aci caracterul deosebit al ei este cel social. Despre articolul XIII al constituției dela Islaz, care stabilea rescumpărarea proprietății și abolirea corvezii (clăcii) spune: «La revolution de 1848 est toute entière dans cet article ⁶⁾». Însăși convenția dela Balta Liman, recunoscând nevoia unor reforme legitimase revoluția ⁷⁾. Dar Bălcescu ca republican și democrat mai înaintat de cât colegi săi nu socotește îndestulătoare punctele revednicite de revoluție, care ar fi trebuit să înlăture imediat drepturile feudale fără a mai aștepta hotărârea Constituantei ⁸⁾.

Pe lângă partea de teorie istorică, din care reiese ideia lui de a ridica la conducere clasa țărănească, Bălcescu schițează și un program de reformă economică, pe care n'avem căderea a-l analiza aci ⁹⁾.

1) Aci se emite pentru prima oară teoria, care va fi atât de discutată până azi, că în trecut proprietatea pământului nu era absolută. Argumentul său care va fi reluat e acel articol din regulamentul Organic care obligă pe proprietari să lase ²¹/₁₀₀ din moșie țăranilor *Ibid* p. 27.

2) *Ibid* p. 18 și urm,

3) *Ibid* p. 20.

4) *Ibid* p. 25.

5) *Ibid* p. 27 și 49. Un studiu al lui Bălcescu asupra regulamentului pomenit în *Analele Academiei Române*. Tom. XIV *partea Administrativă* p. 170.

6) *Question Economique* p. 50.

7) *Ibid* p. 83. Se face și istoricul comisiei proprietății *Ibid* p. 63, și urm,

8) *Ibid* p. 63.

9) V. Boerescu judecă astfel acel proiect: «Les uns (e vorba de Bălcescu) se font remarquer par des notions solides dans les sciences économiques, seulement les attributions de leurs banques d'idemnité nous paraissent trop compliquées et d'un autre côté on surcharge trop le paysans en lui faisant supporter des annuités d'interet trop considerables». *La Roumanie après le traité de Paris*. Paris 1856 p. 137.

Toate acestea le cere în numele unei dreptăți imanente, care nu mai poate permite această crimă seculară a asupririi țărâniei. Iată cu ce cuvinte eloquente și de puternică energie se exprimă el : «Au dessus des lois humaines nous reconnaissons une loi absolue : la justice. C'est cette loi, étoile brillante, dont la raison humaine est le reflet et à la clarté de laquelle marche l'humanité, que l'homme constitué en société doit chercher sans cesse à réaliser pour vaincre le mal et le remplacer par le bien... Est-il juste qu'un peuple entier gémissse dans la dégradation et la misère ? Est-il juste qu'il soit asservi aux intérêts égoïstes d'un petit nombre d'individus ?

«Est-ce la loi de la justice qui dirige une société, dans laquelle quelques uns possèdent, peuvent, dévorent tout, en même temps que la masse manque de nécessaire ? Toute entrave apportée au travail est un mal : lier les bras du paysan, disposer, ce qui est pis, de son travail en faveur d'autrui est un assassinat. Et c'est d'assassinat que nous accusons les lois qui ont régi notre société¹⁾».

Scrierea avu în în adevăr mult răsunet. Imediat apăru și o refutație²⁾. Michelet se exprimă cu admirație despre opera lui Bălcescu : « Je ne connais rien de meilleur jusqu'ici sur ce sujet, rien de plus instructif, que sa brochure intitulée Question Economique de principautés danubiennes. La question est montrée de profil (?) mais avec une rare netteté ». Pe Bălcescu îl socotește « un érudit de premier ordre et pourtant un esprit pratique, très net, très lumineux. Il eut été³⁾ le grand historien de son pays et sans nul doute un de ses chefs les plus sages⁴⁾. Kozálniceanu va întrebuința scrierea în discuțiile divanului adhoc⁵⁾. Autorul însuși era curios să știe impresia Tur-

1) *Question Economique*, p. 50.

2) Autorul ei era Apostol Arsaki. Scrierea nu mi-a fost la îndemână. Cartojan. *Scrisori inedite dela N. Bălcescu și I. Ghica*, p. 43.

3) Rândurile acestea sunt scrise după moartea lui Bălcescu la 1853.

4) I. Michelet. *Principautés danubiennes Madame Rosetti*. p. 9 nota 1.

5) *Acte și documente relative la istoria renașterii române* vol. VI p. 418. Vezi și mai sus. Ion Ghica a întrebuințat în mod larg scrierea lui Bălcescu în „*Dernière occupation des principautés danubiennes*”. Neguțul socotea scrierea ca ca una în care „mai nu demnește nici o patimă personală și în ea se vede numai Nația și ale Nației” împotriva a ce vedea la Eliade. C. Aricescu „*Correspondența secretă*”, III p. 30.

cilor și a celor din țară asupra scrierii sale ¹⁾, deși el înseamnă că față de cei dintâi fusese de o «dignitate aspră ²⁾». Cu oare care ironie constată că, deși ideile sale erau foarte înaintate, «comuniștii noștri» — citește Rosetti și partizanii lui — sunt nemulțumiți că «n'am cerut abolirea proprietății și a rentei» și «prevedea că «noi, cari am atacat privilegiul, monopolul proprietății, vom fi nevoiți a ne lupta odată spre a apăra o «prietate de comunism ³⁾»,» punându-se astfel în rândurile moderateților.

Intr-o întrunire a emigraților C. A. Rosetti atacă ideile lui Bălcescu în chestia proprietății, spunând că e reacționar. I. Ionescu ia partea celui din urmă și în această discuție Bălcescu afirmă că a rămas învingător ⁴⁾. Intr-o scrisoare a lui Bălcescu către Brătianu, din nefericire ruptă, pare a reeși că se gândea la tipărirea unei ediții române «cu slove ciriliene cât mai ru-sești ⁵⁾» pentru a o introduce în țară. Cartea era în totalitatea ei o justificare a revoluției din punct de vedere al reformelor sociale și un program de reforme viitoare.

În aceeași ordine de idei e o încercare, pe care n'o putem data mai precis, «Manualul Bunului român». În puținele pagini, ce aparțin lui Bălcescu ⁶⁾, el dă o justificare de astădată a reformelor politice propriu zise. Și aci el merge mai departe decât constituția dela Islaz. Încercând să îmbrace istoria noastră în formele cu cari îmbrăcau istoricii apuseni istoria țărilor lor, el spune că starea veche a țărilor noastre era republică aristocratică, pentrucă, crede, el toate slujbele erau electivă ⁷⁾. Nevoia unei schimbări e evidentă: era o unire între boieri și domn «care-și zicea că domnește din mila lui Dumnezeu» pentru a apăsa țărănimea. Aceasta ca și în «Question Economique» a fost cauza pieirii țării. Pentru libertate e nevoie de luptă. Ea se va

1) I. Ghica, *Amintiri din Pribegiei* p. 535.

2) *Ibid* p. 508.

3) *Ibid* p. 511.

4) *Ibid* p. 605.

5) Imediat în *Ms. Acad. Rom. Coresp. Bariț XIII* p. 292.

6) Celelalte sunt o traducere după Ch. Renouvier «*Manuel républicain de l'homme et du citoyen*» P. V. Haneș. *Studii de literatură română* p. 5 și urm.

7) N. Bălcescu *Manualul bunului român* publicat de P. V. Haneș București 1903 p. 23.

câștiga cu sânge «căci altfel nu se poate câștiga libertatea» ¹⁾. E vorba și aci de ideile lui de proslăvire a armarel și a puterii, ce singură ne va salva. Revoluția d-la 1848 nu fusese hotărât republicană. Asta după Bălcescu era o greșală. Nu primește un domn fie chiar constituțional: «căci ori cât vei scădea «din putere domnia rămâne tot domnie și ori și cât vei înfrânge «pe Domn anevoe va fi a-l face pe el și pe oameni lui a uita «vechiul obicei». Și aici urmează o caricatură de domn în care lesne vom recunoaște portul lui Bibescu, așa cum îl arata imaginile vremi; «a se îmbraca numai în fir a pune pene în cap, «epolte mari pe umeri, a umbla în căruță cu câte patru și șase «cai înconjurat de ofițerime și oștire» ²⁾. Și aci Bălcescu apără principiile liberale ale guvernării; care lasă poporul să guverneze și astfel să câștige experiență, contra celei conservatoare, care zice că trebuie o prealabilă instruire și deci guvernare din partea clasei de sus: «Deaceia are trebuință de instituții libere, ca să poată lumina, căci sub tiranie nu se poate lumina popoarele» ³⁾. Cu dreptate d-l Haneș socotește această scriere ca o operă de popularizare a ideilor democratice, din cari a rezultat revoluția ⁴⁾. Acum cunoscând intensa operă de propagandă în popor dela 1848, a cărei promotor a fost, precum am văzut, Bălcescu, această scriere neapare ca o verigă din acea operă, ce nio socotea încă terminată. Insuși faptul că cel ce vorbește, în dialog e un comisar al poporului, instituție datorită lui, ne arată din ce preocupaii decurge, E un instrument pentru acei comisari, a căror înviere tot o mai spera. Incercări de dialoguri pentru luminarea sătenilor se făcuseră încă din vremea revoluției și se publicaseră în «Populul Suveran» ⁵⁾. Acum aceste preocupări continuă între emigrați. C. A. Rosetti înseamnă la 9 Iulie 1851 că se hotărâse de către comitetul emigrației a se face un catehism pentru săteni și la dânsul lucra el și la altul Cesar Boilac ⁶⁾

1) *Ibid* p. 24.

2) *Ibid* p. 25.

3) *Ibid*.

4) *Ibid*. Introducerea editorului p. 4.

5) *Poporul Suveran* p; 19—20 și mai ales p. 45 și urm. „*Constituția explicată într'o școală de stat*”.

6) C. A. Rosetti. *Amintiri intime* II p. 79. Cf. I. Ghica. *Amintiri din Pribege* p. 565.

la 21 Iulie înseamnă că scrie împreună cu I. Brătianu la acel catehism ¹⁾. S'ar putea crede că scrierea lui Bălcescu e din aceeași epocă, dar e probabil mai veche, pentru că în vara lui 1851 era confundat în scrierea istoriei lui Mihai ²⁾ și era mai tot timpul la Ville d'Avray fără legătură cu certurile și întrunirile politice din Paris. «Manualul Bunului Român» rămase neisprăvit, destinat unor zile mai bune.

Din rândurile ce adăugase acestei traduceri, din «Question Economique» mai ales, se vedea nevoia unui program politic și a unei justificări istorice a întregii opere a revoluției și a proiectelor sale. Pe lângă această justificare teoretică a acțiunilor, emigrații sperau să unească prin manifestarea acelorași idei pe acei despărțiți prin patimi și ambiții. Aceasta a fost originea «României Viitoare». Ideia unei reviste a tuturor emigrațiilor apăruse încă dela începutul anului 1849 ³⁾. Acum întors la Paris Bălcescu se pune pe lucru. Revista trebuie să «concentreze pe toți în opinia și lucrarea sa și vom putea dobândi... o centralizare neîmpusă de nimeni». Apoi trebuia «a influența ideile din țară» ⁴⁾. Ea va fi «menită să apere revoluția noastră și să pregătească alta nouă», «afară de jurnalele franceze cu cari sunt în relație și le dau articole» ⁵⁾. Și el anunță deja în Decembrie 1849 că a început a lucra la articolul introducător, al cărui plan îl schițează ⁶⁾ Acestui articol introducător, i s'a dat după cum vom vedea altă destinație. El va deveni introducerea la istoria lui Mihail Viteazul.

1) C. A. Rosetti l. c. Al. Lepădatu afirmă că una din redacțiile „Manualului” și anume cea întrebuintată de Hanes este scrisă de mâna lui C. A. Rosetti, care cum vedem se interesa și el de opera de propagandă. Afirmatia cum că această scriere ar fi o influență și a lui C. A. Rosetti, cel puțin în ce privește alegerea ei, nu e probabilă, deoarece am văzut că Bălcescu se deosebea mult în idei cu dânsul și nici nu era în prea bune relații „Semănătorul” II p. 430—1.

2) Cf. I. Ghica *Amintiri din Pribege* p. 595—596.

3) *Scrisoarea lui Bălcescu lui A. G. Golescu din Constantinopol 8 Mart. 1849* și cea din 24 Martie acelaș an. Într'altă scrisoare din 5 April se constată însă că proiectul de jurnal a căzut în apă.

4) I. Ghica. *Amintiri din Pribege* p. 427.

5) *Ibid* p. 426.

6) *Ibid*.

În vara lui 1850 revista se pune în lucrare ¹⁾ dar din cauza diverse lor greutăți, apare tocmai pe la 9 Noemvrie ²⁾. Un fapt ce trebuie să-l avem în vedere, căci ne va servi și la chestia «Cântării României», este că Bălcescu a fost inițiatorul și oarecum directorul revistei. Cum a constatat și d-l N. Iorga ³⁾, nota serioasă care predomină în revistă și lasă în umbră celelalte contribuții este articolul lui. Dar altceva învederează mai mult aceasta predominare a lui Bălcescu. Dacă i s'au atribuit greșit unele opere cum de exemplu «Cântarea României» și proclamația dela Islaz, pe de altă parte i s'a contestat o scriere ce e fără îndoială a lui. Manifestul program din capul revistei intitulat «Poporul român» ⁴⁾, semnat de doi Bălcești, doi Golești, Rosetti, D. Brătianu, G. Magheru, I. Voinescu, C. G. Florescu, B. Mălinescu și A. Paleologu, este opera lui N. Bălcescu. Se atribuia acest manifest lui C. A. Rosetti ⁵⁾, probabil din cauza atacurilor contra Turcilor ⁶⁾. În adevăr, acesta nu pierdea nici o ocazie să atace violent pe Turci, pe când Bălcescu era prietenul turcofilului Ion Ghica. Însă scrisoarea trimisa de N. Bălcescu acestuia din Paris la 16 Octombrie 1850 ⁷⁾ nu mai lasă nici o îndoială asupra autorului manifestului. După ce arată pe scurt parerile sale politice, el spune: «Pe temeiurile ce-ți expusei *am și redijat* acea proclamație, ce ți-am trimis. Apoi am tratat istoricește.. Mersul revoluției în istoria română» ⁸⁾. În al doilea rând el spune că proclamația «N'a prea plăcut la ai noștri aici- gășind'o prea rece și nouă, cu toate acestea au fost nevoiți a o primi» ⁹⁾. Adică Bălcescu a scris proclamația și ceilalți sem-

1) *Ibid* p. 544, 547, 550, 556—8, 562.

2) La 6 Noemv. Bălcescu scria că va apare peste trei zile *ibid* p. 562.

3) N. Iorga. *Istoria literaturii române în secolul XIX*, vol. III. p. 64

4) *România Viitoare*, p. 3—5.

5) N. Iorga. *Istoria literaturii Române în sec. XIX* vol. III p. 63.

6) Se spune anume că nimeni nu face reforme în Principate. «Ruși și Ciocoi nu o vor. Turcii nu pot și nu știu». *România Viitoare*. p. 4.

7) I. Ghica, *mintiri din Pribegie* p. 553 și urm.

8) P. 557. Nu e vorba de alt manifest decât cel din „România Viitoare”, căci imediat adaugă că a scris apoi „Mersul Revoluției Române”.

9) *Ibid*.

natari «ai noștri d'aci» nu le-a plăcut, dar totuși au iscălit. Aceste frase nu se pot interpreta altfel așa că cred că nu mai e nici o îndoială. În ce privește atacurile manifestului în contra Turcilor, Bălcescu le scuză față de Ghica. «Trebuie oare să ne apucăm «a tot face o propagandă turcească și a ne tot târâ la picioarele «ei, când ea ne dă cu piciorul? Facă-și datoria către noi și noi «o vom face către ea» ¹⁾. Proclamația însăși arată speranță în viitor și justifică de calomnii pe emigrați, cari «de doi ani zac zac pe pământul exilului» și nu au putut face altceva de cât «a ridica ferbinte rugi pentru mântuirea țarei» și a arăta cauza română popoarelor din apus ²⁾. Se accentuează asupra acestui fapt că cer ajutor popoarelor și prin urmare nu guvernelor. Comentând acest pasaj al proclamației sale Bălcescu scrie lui Ghica «numai o catastrofă europeană ne poate hotărâ soarta a ne mântui» și că «Au risque de a fi priviți ca anarhiști de cabinete, trebuia să arătăm că ele ne au dovedit că nu mai putem aștepta nimic dela dânsese, ci din revoluție numai» ³⁾. Pe lângă un apel la unitate manifestul insistă mai mult asupra chestiei democratice și a nevoiei de reforme: «Așteptați în răbdare și rezignație ziua preursită... Fapta noastră atunci va fi mare și glorioasă, căc misia Românului, ce a luat de devisă dreptate, frăție, este aceea de a se afla el mai întâi pe pe câmpul de bătae în avangarda luptelor democrației în contra tiraniei» ⁴⁾.

Revista conținea afară de marele articol al lui Bălcescu «Mersul reoluției în istoria Română» și articole de B. Mălinescu, C. Bălcescu, I. Voinescu, C. A. Rosetti, D. Brătianu și poezii de Crețeanu, D. B. (Bolintineanu), A. (Alecsandri) și Cântarea României. E vremea să vorbim despre această scriere, care a devenit cunoscută mai de grabă prin controversa asupra autorului ei : ecât prin frumusețea ei literară indiscutabilă.

Chestiunea «Cântării României». «Cântarea României», apare întâi în «România Viitoare» cu o introducere a lui Bălcescu, care nu afirmă că ar fi el autorul. În urmă Al. Russo o publică în «România literară» și după moartea acestuia, Alecsandri a-

1) Același scrisoare *ibid* p. 555. Oricum se opunea unei traduceri franceze ce ar fi făcut aceste atacuri prea răspândite *ibid* p. 557.

2) *România Viitoare* p. 3—4.

3) I. Ghica. *Amintiri din Pribegie* p. 556.

4) „*România Viitoare*” l. c.

firmă că lucrarea e a lui Russo și că originalul era scris în franjuzește și tradus apoi de Bălcescu și Russo ¹⁾. Deși deosebirea dintre cele două redacțiuni venea în favoarea lui Alecsandri, putându-se interpreta că fiind datorită faptului că erau două traduceri independente, totuși mai multe lucruri pun la îndoială afirmația lui. În primul rând dispariția manuscrisului francez, apoi afirmațiile de altfel cam nehotărâte ale lui Ioan Ghica ²⁾. Totuși se admite în genere în urma studiului domnului Haneș că autorul «Cântării României» este Alecu Russo.

Argumentele d-sale destul de numeroase n'au avut însă darul să convingă pe toți ³⁾. În adevăr în afară de acel întemeiat pe autoritatea cuvântului lui Alecsandri, care n'avea nici un interes să spolieze amintirea prietenului său N. Bălcescu ⁴⁾, argumentele d-sale se reduc numai la foarte puțin. Ele nu rezistă unei critici mai amănunțite. Întâi în chestia cronicarilor ⁵⁾ cari vor fi influențat pe Russo în scrierile lui și pe Bălcescu nu, e drept că acesta deși era editor de cronici n'a suferit influența lor literară dar și în «Cântarea României» influența lor e foarte slabă și nu se poate afirma nicăeri precis, așa ca stabilirea acestui lucru nu dovedește prea mult.

În chestia poeziilor populare a căror culegător era Russo ⁶⁾, influența lor în «Cântarea României» e de asemenea redusă ⁷⁾. Singurul loc, unde e evidentă e versul de poezie populară intercalat în «Cântarea României». «Pe câmpul Tenerkiei răsărit'au florile». Acest vers nu putea fi întrebuințat de cât de Al. Russo,

1) P. V. Haneș. „Cântarea României” București 1900 p. 20—21 și „Convorbiri Literare” X p. 142—3.

2) I. Ghica *Opere complete* III p. 383—4.

3) Vezi de exemplu N. I. Apostolescu *Cântarea României* în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie*. XII, 1911, apoi în broșură ed. Flacăra București 1914 (pe care o întrebuințăm).

4) Totuși N. I. Apostolescu îl acuză de aceasta *Op. cit.* p. 14 și urmi dar nu înțelegem cum se poate împăca aceasta cu recunoașterea că totuși era de bună credință *ibid* p. 29. De altfel se afirmă că Alecsandri era „rudă de aproape” cu Russo. (G. Missail în „Traian” I. 1869 No. 91).

5) Haneș *op. cit.* p. 28.

6) *Ibid.* p. 29.

7) Vezi în această chestie G. Bogdan-Duică, „Al. Russo” în *Convorbiri Literare* XXXV 1901 p. 629 și urm.

ce-l citează într'un articol despre poezia populară ¹⁾). Aceste este argumentul cel mai puternic al d-lui Haneș ²⁾), care a făcut să se admită în genere concluziile d-sale.

Nu se poate spune cu dinadinsul că poezia populară nu este cunoscută de Bălcescu. El cunoștea valoarea ei istorică, o va întrebuința ca model de limbă în istoria lui Mihai și știa chiar mai bine de cât Alecsandri să respecte forma lor originală, după cum am văzut. În această epocă poezia populară era destul de cunoscută în Țara Românească ³⁾

Iubirea de natură ⁴⁾ vădită în «Cântarea României» e drept că apare mai des la Russo, dar am văzut că astfel de descrieri apar și la Bălcescu în primul paragraf al cuceririi Ardealului de Mihai Viteazul și în conferința dela 3 Mai 1851.

Exprmarea în frase sentențioase pe care o regăsește d. Haneș în «Cântarea României» ⁵⁾ există la Bălcescu foarte caracterizată: «Mai bine ȧare noastră să devie un întins mormânt «dar să rămăie țara Românilur». «Les boyards ne sont pas «Roumains, ils ne sont même pas Russes, ils sont boyards, voila tout!» «Până când un popor nu va exista ca nație n'are ce face «cu libertatea» și câte altele.

Bălcescu afecționa atât maximele, încât avea la sine un volum de maxime, pe cari le cataloga după alfabet, ca să le poată întrebuința mai des ⁶⁾).

Amănunte externe ca puncte de suspensie și împărțire în paragrafe ⁷⁾ n'au importanță.

Rămâne asemănarea stilului «Cântării României» cu acel al celorlalte opere ale lui Russo în ce privește armonia și forma frazei și a imaginilor ⁸⁾). Argumentul în sine e destul de fragil:

1) Haneș *op. cit.* p. 29.

2) Singur acest argument nu e însă hotărâtor pentru că versul în chestiune, găsindu-se numai în redacția din „România literară“, lucrul s'ar putea explica și prin alte ipoteze.

3) Și în Ardeal în „Foaia pentru Minte“, cu care Bălcescu avusese legături, se publicase în 1844 un articol despre poezia populară semnat de Andrei Mureșeanu (p. 201 și urm.)

4) Haneș *op. cit.* p. 29 și urm.).

5) *Ibid.* p. 32.

6) N. I. Apostolescu. *O carte a lui N. Bălcescu în „Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie XI partea II 1911 p. 340 și urm.*

7) Haneș *op. cit.* p. 33 și 35. Împărțirea în paragrafe e o influență a lui Laménais. O. Densușianu *Curs de literatură română II p. 221.*

8) Haneș *op. cit.* p. 32—35.

un lucru așa de subtil, așa de greu de așezat într'o formulă nu poate fi decisiv într'o chestie, în care avem nevoie de o siguranță matematică ¹⁾, mai ales când e vorba de o literatură începătoare, care-și căuta încă o formă definitivă și punea mai mult preț numai pe idela propovăduitoare. Cu vre-o 10—15 ani înaintea d-l Iorga într'o lucrare de tinerețe scotea din acelaș stil concluzia că opera e a lui Bălcescu ²⁾.

Prin urmare ca concluziile d-lui Haneș, ca să fie definitive au nevoie de o completare. Această completare o formează în primul rând scrisoarea lui Alecsandri către Bălcescu din 1851, ³⁾ în care primul la cererea celui de-al doilea să-i găsească o poezie despre Mihai Viteazul, spune că-i va face el una care se poate publica «după chipul călugărului Rusu». Această scrisoare a fost considerată în mod greșit. Nu e o ironie a lui Alecsandri, care și-ar bătea joc de Bălcescu că și-a apropiat o operă ce nu-i aparținea ⁴⁾ Alecsandri aprobase apariția «Cântării României» în forma știută în «România Viitoare» sau cel puțin acest lucru se făcuse cu știrea lui de-oarece îl găsim între colaboratorii revistei, unde e desigur autorul unui «Cântec Haiducesc» semnat A. ⁵⁾ Lui Bălcescu, care era bolnav și care pe l-a cântat într'una din cele mai simțite poezii ale lui, nu-i putea face astfel de imputări. Sensul frazei e altul și trebuie luat «a la lître». Alecsandri scria o poezie asupra lui Mihai Viteazul și voia s'o publice în același chip, cum publicase Bălcescu «Cântarea României», adică s'o atribue unui călugăr și să spue că el ar fi găsit-o într'o mănăstire. În adevăr își duse proiectul la îndeplinire și «Cântecul lui Mihai Viteazul» apărut între poeziile populare poartă o notă, care glăsuiește: «Acest cântec l'am găsit scris într'o psaltire foarte veche din biblioteca mănăstirii Neamț. De desubtul cântecului erau scrise cu slovă călugărească «Scrisu-s'au acest vers bătrân de mine ieromonahul Paisie, credincios rob a lui Dumnezeu, care eu l'am auzit și l'am învățat dela răposatul bunul meu

1) Cu atât mai mult nu putem primi argumentul lui N. I. Apostolescu tras din asemănarea „ritmului prozei”. *Ritm și măsură în Revista pentru istorie, arheologie și filologie* IX² 1903 p. 262.

2) *Schițe din literatură* ed. Șaraga Vol. II p. 96 și urm.

3) Publicată de d. Ovid Densușanu în *Noua Revistă Română* III p. 303 și urm.; și apoi de V. V. Haneș în aceeaș revistă XV p. 74 și urm.

4) Cf. N. I. Apostolescu, *Cântarea României* p. 20

5) „*România Viitoare*” p. 61.

«Stoian Jolde armășel» ¹⁾. Adică tocmai în felul «călugărului Rusu». Prin urmare «Cântecul lui Mihai Viteazul», care este o plăsmuire a lui Alecsandri influențată întru câțva de o doină oltenească, unde se vorbește de alt Mihai, ²⁾ era destinat istoriei lui Mihai a lui Bălcescu. ³⁾ Rezultă că paternitatea lui Russo era un fapt indiscutabil, despre care Alecsandri vorbea ca de ceva de sine înțeles și se gândea să imite felul cum fusese publicată «Cântarea României».

Dar și alte argumente vin în sprijinul acestei păreri. În introducerea lui Bălcescu, ce preceda poema, se spune că e o scriere «cum nimeni nu se ispitise a scrie. Ea mi se păru scoasă nu din adâncimea cărților, ci din sufletul nației, acest izvor bogat, «elocvent și neperitor» ⁴⁾ Cu modestia ce-l caracterizează: nu îndrăznise la început a înfrunța publicitatea cu «Puterea Armată», nu primește locotenența la 1848, Bălcescu n'ar fi scris despre o operă a sa astfel de laude exagerate.

Pe lângă acest argument secundar mai este unul, pe care îl cred hotărâtor. Anume în «Question Economique» Bălcescu spunea că epoca Romanilor introduce în Dacia «deux grands fléaux», care rodeau imperiul roman: «sclavia și marea proprietate». Patricienii absorb mica proprietate și o lucrează pe a lor cu sclavi. Când însă Aurelian părăsi provincia cu cei bogați averea revine poporului ⁵⁾. Prin urmare el era de părere că epoca romană fusese în Dacia o epocă nefericită. În «Cântarea României» se vorbește altfel de epoca romană în versetul XIV: «Orașele se întemeiază și se înfrumusețează d'n nou.... Oamenii cresc în îndestulare și se înmulțesc ca nisipul mării.., pământ-

1) V. Alecsandri, *Poezii populare* ed. 1866 p. 214.

2) „Dar eu mă numeam Mihail.

«Și săream pe șapte cai

«De striga Craiova val, *ibid* p. 289.

3) Cf. N. Iorga. *Istoria literaturii române în secolul XIX-lea* III p. 166 însă aci printr'o scăpare din vedere se spune că nota de mai sus e după „cântecul lui Ștefan cel Mare” nu după cel al lui Mihai *ibid* p. 165; Înainte de a fi destinat istoriei lui Mihai, poezia fusese scrisă de Alecsandri într'altă formă, cum o citează Costache Negri la un toast la 27 Decembrie 1848. C. Negri *Versuri și proză* ed E. Gârleanu p. 2.

4) *Cântarea României, publicată cu introducere de Apostolescu* p. 23.

5) N. Bălcescu, *Question économique des principautés danubiennes* pag. 8.

«tul se acopere cu holde aurite... *libertatea domnește ca mai înainte*, dar nu acea libertate pruncă, floare plăpândă a pus-tietății, ci libertatea cea bărbată și luminoasă, sad puternic și cu rădăcina țeapănă și adânc înfiptă în pământ.. Sabia acum «nefolositoare a rășboinicului stă spânzurată în coliba sa... etc. «...Pacea aduce legea, care cheazășuește iar nu'i asuprește.... le-gea rod a libertății... *legea care apără pe cel slab de are drep-tate și nu apasă sărmanul în folosul bogatului*. Și multă vreme «erau oameni fericiți, etc. căci nelegiuirea nu era cunoscută și «*cel bogați și cei tari nu făceau ei singuri legea*».

Adică o pictură în culorile cele mai frumoase și cu totul opusă acelei a lui Bălcescu. Mai ales fraza «legea care... nu apasă sărmanul în folosul bogatului» e în contrazicere evidentă cu părerea lui, care se plângea de sclavie și de asuprirea micii proprietăți. Și această contrazicere cu părerile lui o constată în-suși Bălcescu în introducerea lui la «Cântarea României» când «spune «Autorul își exaltă poate cam mult fericirea epocii ro-mane, care pe lângă o mare civilizație avu durerile sale¹⁾». El pomenește în introducere, *deosebindu-se de poemă și pentru a o combate*, că Dumnezeu a deschis drumul barbarilor asupra împărăției romane învechită și putrezită în multe rele. Această năvălire e pentru Bălcescu o faptă providențială «căci sosise «timpul, ca unitatea falsă; sub care Roma *împila* lumea să se «sdrobească și să dea loc la organizarea unei alte unități pro-«dusă prin unirea naționalităților libere²⁾». O operă, în care erau «păreri, ce se opuneau diametral cu ale sale exprimate în alte scrieri și pe cari el însuși o contrazice în introducerea ce o pune în fruntea ei, nu poate desigur să fie a lui Bălcescu³⁾ și prin urmare nu mai putem să ne îndoim de cuvintele lui Alecsandri, care o atribue lui Alecu Rus^o.

1) „Cântarea României“ ed. Apostolescu, p. 24.

2) Idem, în introducerea la istoria lui Mihai Vodă, Bălcescu repro-duce aceste idei cu aproape aceleași cuvinte. *Români sub Mihai Viteazul ed. Lepădatu* p. 4.

3) S'ar putea obiecta că „Cântarea României“ fiind scrisă la 1845 această exprimă părerea lui de atunci, de oarece în «Starea socială a mun-citorilor plugari» n'are prejudecăți contra epocii Romane. Însă faptul că n'a făcut decât mici schimbări de forma, dovedește că opera e a unui alt autor și că nu s'a putut atinge de ea în fond mulțumindu-se a atrage aten-ția asupra erorilor în introducere care era opera lui.

Cum rămâne însă cu afirmația lui Ion Ghica, mai ales că acea părere o exprimă și alții contemporani ca I. Voicescu II ¹⁾ și D. Bolintineanu ²⁾.

În ce privește pe Ghica avem dovezi că în momentul când scria scrisoarea lui către Alecsandri despre Nicolae Bălcescu, nici nu știa ce este «Cântarea României» și oricum o uitase aproape cu totul. În adevăr, el scria astfel lui I. Bianu, cerându-i material pentru biografia lui Bălcescu: În anul 1846 sau 1847 Nicu «Bălcescu a scris ceva mistic și profetic asupra unui manuscris apocrif. Găsește-mi-l și mi-l trimite» ³⁾ Dacă Bălcescu a scris ceva «asupra» unui manuscris apocrif e introducerea la «Cântarea României», însă această introducere plină de aluzii fățișe asupra exilului era datată la 8 August 1850 ⁴⁾ puțin înainte de apariția revistei. Apoi ceva mistic și profetic nu era introducerea, ci însăși «Cântarea României». Dacă ne gândim că Ghica fixează data de 1847, dealtfel imposibilă pentru timpul când Bălcescu a citit poema la generalul Mavru ⁵⁾, când de introducere nici nu era vorbă, înțelegem că nu de dânsa, ci însăși «Cântarea României», era aceea ce scrisese Bălcescu asupra unui manuscris apocrif. Anume Ghica spune că acesta găsisese «poate» la vre-un călugăr ceva scris în felul biblic dar... «scrierea așa cum ne-o citise fusese prelucrată «de pana și imaginația sa» ⁶⁾. Adică manuscrisul apocrif (?) era al călugărului și Bălcescu îl prelucrase. scrisese ceva «asupra lui». Dar aceasta era numai o ipoteză a lui Ghica. El nu știa nimic de această chestie, nici cine e autorul și pe aceeași pagină face altă presupunere cu totul opusă, anume că Bălcescu întâlnindu-se cu Russo «nu este de mirat ca acești doi tineri să-și fi exersat în comun pana» ⁷⁾ iar la urmă termină că nu știe nimic «ori cum ar fi și oricine ar fi fost autorul... ⁸⁾, ceea ce nu-l îm-

1) I. Voinescu, *N. Bălcescu* p. 2.

2) D. Bolintineanu, *Cântarea României tradusă în versuri*.

3) I. Ghica *Opere Complete* p. 434.

4) N. Bălcescu, *Cântarea României* ed. Apostolescu, p. 27.

5) I. Ghica. *Opere complete* III p. 383.

6) *ibid* III p. 384.

7) *Loc. cit.*

8) *Ibid.*

piedecă aiurea a pune «Cântarea României» între operele lui Bălcescu¹⁾ Din toate acestea rezultă că Ghica nu ştia cine e autorul şi afirmaţiile sale sunt numai ipoteze²⁾. Toată povestea cu citirea la generalul Mavru³⁾ e suspectă mai ales că e pusă la 1847, când cum am văzut Bălcescu călătorea în Apus, şi n'a fost deloc în ţară⁴⁾.

Afirmaţiile lui Bolintineanu şi Voinescu II sunt mai simple şi fără amănunte. Ei nu puteau cunoaşte împrejurările în care s'a făcut publicarea «Cântării României». Aceste împrejurări sunt şi azi obscure şi iată ce ştim despre dânsule: în Introducerea sa Bălcescu afirmă că găsisese manuscriptul «acum cinci ani»⁵⁾ deci la 1845. Alecsandri spune că în acel an Russo se întâlnise cu Bălcescu la Mânjina⁶⁾. Deci datele concordă. Atunci trebuie să fi dat Russo manuscriptul francez lui Bălcescu. Acesta n'a luat parte la compunerea operei şi nici nu o cunoştea în structura ei intimă. În introducere el o socoteşte ca opera unui călugăr influenţat numai de Biblie, Psalmi şi «sufletul naţiei ce ni se arată aşa de lămurit şi frumos în cântecele şi poeziile populare» şi o pune alături şi frumos în cântecele şi poeziile populare» şi o pune alături de literaturi religioasă apocrifă ca «Prorociile lui Sf. Spiridon⁷⁾». Intr'altă menţiune din istoria lui Mihai, care a rămas neobservată, el citează următoarele cuvinte din «Cântarea României»: Ce te-ai făcut mare vizir, unde-ţi suut «voinicii paşo cu trei tuiuri? Vântul împotrivirii sfarmă zăbălile «armăsarilor tăi, mâna se trase înapoi spăimântată de piepturile «goale ale vitejilor» adăogând că Românii puteau striga astfel lui Sinan Paşa după înfrângerea lui «împreună cu un poet al lor *populare*»⁸⁾ Prin urmare Bălcescu atribue poema unei influ-

1) *Ibid* p. 382.

2) Cf. şi N. Iorga în *Schiţe din literatura română* ed. Şaraga II p. 100—101.

3) Ghica *op. cit.* IV p. 383—4.

4) Data nu e întâmplătoare şi datorită unei erori a memoriei lui Ghica, căci o pune în legătură cu căsătoria sa, care se făcuse tocmai atunci şi în această chestie nu putea greşi data.

5) *Cântarea României* p. 23. (ed. Apostolescu).

6) Alecsandri *Proză* ed. 1876 p. 560.

7) *Cântarea României* p. 26.

8) N. Bălcescu. *Românii sub Mihai Vodă Viteazul* ed. 1908 p. 137, caracteristic că acest pasaj aplicat lui Mihai Viteazul se raportează în poemă la Ştefan cel Mare. Pasajul nu se găseşte în *Istoria lui Mihai* la 1846, când Bălcescu publică această parte în *Magazinul Istoric*.

ențe a literaturii populare și bisericești și nu bănuia împrumuturile din Laménais și Mickiewicz ¹⁾). Dacă ar fi știut că se pot recunoaște fraze și expresii din acești scriitori nu i-ar fi venit ideea să atribue «Cântarea României» unui călugăr sau unui poet popular». Așa dar e probabil că el luă un manuscris gata de la Russo, în care nu avu nici o influență. La 1850 apare în «România Viitoare» poema. Avem cuvinte să credem că lucrul s'a făcut cu aprobarea lui Alecu Russo. În scrisorile lui Bălcescu către Ion Ghica se găsește în această privință un prețios pasaj. La 26 Mai 1850 primul scria celui din urmă: «Este aci unul, ce a fost consul la Odesa, care va porni peste puțin spre a-l «remplasa. A cerut Rusului (Moldoveanu²⁾) să-l facă cunoscut cu noi și aștept să mi-l aducă astăzi la mine» ³⁾). Prin urmare în timpul când «România Viitoare» era în lucrare, Al. Russo se afla la Paris, era în legături cu Bălcescu și-l vizita acasă. Cred că în aceste condiții nu e cu putință ca el să nu fi cunoscut chiar dinainte publicarea «Cântării României» și fiind de față lucrul nu se putea face fără aprobarea lui Bălcescu, care era de fapt directorul revistei: el e autorul articolului program, a publicat în această calitate numai opera, ca un editor, și n'a pus numele lui Russo probabil pentru că acesta nu primise din modestie și numai mai târziu îmbiat de Alecsandri el publică altă traducere ⁴⁾ în «România Literară» de data aceasta cu numele lui. Taina literară Bălcescu n'o comunică nici lui Ghica nici lui Ghica, prietenul său intim și cu atât mai puțin, lui Voinescu II și Bolintineanu. Aceștia se bazau pe simple presupuneri, căci nici de la Alecsandri sau alți moldoveni nu se informaseră, căci probabil nici nu-i cunoșteau, relațiile dintre Munteni și Moldoveni se mărgineau la câțiva fruntași și în genere cunoștințele personale între oamenii politici erau reduse. Un exemplu tipic e adresa emigraților munteni din Brusa, care hotărând a alege în comitetul de conducere trei Moldoveni aleg pe K. Negri, V. Alecsandri și cer lui I.

1) Cf. G. Bogdan-Duică *Al. Russo în Convorbiri Literare* XXXV 1901 p. 658, 662, 666—7.

2) Spre a-l deosebi de Russu Munteanu: N. Russu de fapt Lăcusteanu admirator al lui Eliad și editor a operelor sale.

3) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 508.

4) Că erau traduceri independente vezi cele mai bune argumente la O. Densușanu. *Curs stenografiat de istoria literaturii române* II p. 219.

Ghica să le recomande un al treilea, căci ei nu cunosc pe nici unul ¹⁾. În aceste condiții nu e de mirare că această taină literară a rămas așa de mult timp obscură.

* * *

Am văzut că Bălcescu fusese principalul propagator al ideilor revoluției. Din nevoia de a lămuri altora aceste idei, a isvorât necesitatea de a și le lămuri sieși mai bine, cu toate originile, consecințele și posibilitățile lor. Am văzut că încă din Belgrad în 1849 Bălcescu voia să scrie despre «Ideile revoluției române. Acum în «România Viitoare» el își pune planul în aplicare. Dar acest articol, care înfățișează evoluția istorică a ideilor sociale în țările noastre în trecut și viitor și a ideilor libertății și a unității naționale, se leagă el însuși de alte lucrări similare ale lui Bălcescu: scrisorile către A. C. Golescu, către Zamoiski destinate de altfel publicității. Pe lângă acestea trebuie să vedem cum își reprezintă el posibilitățile politice europene contemporane în lumina acestor teorii democratice, pe cari le aplică la istoria noastră și legături e lor cu lucrările sale mai vechi. Bălcescu începuse cu o operă asupra armatei, în care arăta credința în puterea armată, care singur ne va salva. Ideile democratice ce apăruseră în această operă erau răslețe și mai mult o imitare a celor din apus, fără o aplicare directă la țara noastră ²⁾. Credința în salvarea prin arme o păstrează mereu. Dacă nu putem să atribuim istoria lui Mihai acestei idei, la care a fost atras mai degrabă de ideea unității naționale, totuși și acum el va crede în Iehova, «Dumnezeul Armatelor» ³⁾ și ne va spune: «spre a reeliza unitatea națională ce trebuie oare? o sabie românească puternică» ⁴⁾. Iar diplomația, deși fusese silită a o încerca, este pentru el «un chip viclean de a lucra», care și azi «cu toate dezvoltarea ideilor morale este încă îngăduit» însă «datoria istoriei, această conștiință a neamului omenesc, este de a-l «osândi» ⁵⁾.

1) I. Ghica *Amintiri din pribegie* p. 714.

2) Așa de exemplu am văzut ideea rolului funest al clerului în evul mediu sau critica împotriva cavalerilor, ce reprezintă nobilimea.

3) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 357.

4) N. Bălcescu, *Istoria lui Mihai Viteazul*. ed. 1908 p. 185.

5) *ibid* p. 237.

Ideile politice romantice apar și ele în celelalte opere ale lui Bălcescu, ca o influență a mediului apusean : Mihai Viteazul are curajul «foarte de lăudat» a jertfi mărirea și neatârarea și drepturile țării sale «pentru un mare interes al omenirii și civilizației creștine» ¹⁾. Veneția este o «republică egoistă» pentru că nu primește să-și jertfească interesele ajutând Moldova ²⁾. Dar acestea nu mai formează acum fondul principal al ideilor lui Bălcescu. Încă dela publicarea «Stărilor sociale a muncitorilor plugari» apare ceva nou. Pe când Boliac vorbea de «muncitor» în sens apusean sau general, Bălcescu pune chestiunea democratică în singurul sens ce i se putea da la noi ; ridicarea țărânilor.

El își pune speranța în clasa țărănească și caută a crea o alianță între aceasta și intelectuali contra clasei dominante. Se știe că majoritatea celorlalți intelectuali, după câteva slabe încercări, nu l-au urmat pe această cale cel puțin în privința politică ³⁾. Din această credință al lui Bălcescu porcede lupta lui împotriva boierilor și stăpânitorilor, atacați mai ales în «Question Economique», unde am văzut cum caută a condamna clasele boierilor și a «ciocoilor» prin opera lor istorică. Și acum el strigă: «Cine va zdrobi această tiranie ? Cine va nimici această clasă «de apostafi, care eșind din sânul poporului, robi pe frații și părinții lor și batjocori omenirea» ⁴⁾. În această privință Cogălniceanu, care face împroprietărirea clăcașilor împotriva tuturor și care și el într'o broșură condamnă pe boeri pe baze istorice, este un emul al lui Bălcescu. Aceasta în privința ideilor sociale.

În privința politică ideia unității naționale apare de vreme ⁵⁾ Titlul «Magazinului pentru Dacia» era și el un desiderat în acest sens, Aici Bălcescu la rândul său urmează pe Cogălniceanu, care și el trata împreună istoria Munteniei, Moldovei și Ardealului ⁶⁾.

1) *Ibid* p. 71.

2) *Ibid* p. 20.

3) Curentul popular început prin răspândirea poeziei populare n'are cosecine politice.

4) *România Vlitoare* p. 8.

5) Dela *Puterea Armată* vezi mai sus.

6) Cf. Discursul de la 1843 în *Letopisitele* ed II vol. I p. XXXIX. Faptul de a nu manifesta unitatea prin tratarea comună a istoriei poporului nostru se datorește și școalei ardeleni și lui Cantemir și Potino.

Ideia unității naționale devine într'un manifest, pe care l'am analizat, singurul principiu de viață, pus mai presus de puterea armată chiar, ce va fi numai o consecință a lui. Acum în articolul din «România Viitoare» el reproduce cuvânt cu cuvânt, o parte a acelui manifest. Ideia unității naționale devine alături de cea democratică a desrobirii Țărânilor scopul uneia din «revoluțiile» viitoare ¹⁾.

Ideia unității o experimentase, ca să zicem așa, în lungile sale peregrinații, ea devenea astfel pentru el un fapt concret. Emigrația dela 1848 a contribuit în genere la cunoașterea mai de aproape a Românilor din diferite țări ²⁾. Într'o scrisoare din Ungaria către Ion Ghica, Bălcescu socotește nația română de 10 milioane și că este «compactă și cuprinde tot ținutul din Tisa până la Marea Neagră și din Carpați la Balcani». Ungurii, spune el, sunt câteva mii pe acest teritoriu. vre-o 400 mii Secui și Sași. În Banat sunt «foarte puțini Sârbi» iar pe dreapta Dunării aproape numai sate românești, mai ales în partea Serbiei, unde ar fi 40 mii de familii române ³⁾. Aiurea vorbește și de nevoia de a trezi pe Aromâni ⁴⁾. Față de această experiență, ideia unității devine mai puternică, Bălcescu o va expune pe larg în Istoria lui Mihai, căutând a o prezenta ca o lungă tradiție neîntreruptă ⁵⁾. Luptând în mod divergent la 1848 Românii vor prezenta însă această unitate destul de puțin realizabilă și într'un moment dat Bălcescu se crede obligat să aleagă între dâșii care mai întâi trebuie mântuiți și el alege principatele unde este «temeiul nației noastre» ⁶⁾. Dar divergența de interese a ramurilor neamului e o fatalitate, contra căreia se revoltă. «Ce ? fiindcă ne tragem din acel popor stăpân al lumii, care întemeie «cea mai minunată și mai colosală unitate cunoscută în istoria omenirii, fi-vom noi osândiți a trăi alături, frate cu frate, în «veci streini unul de altul? Suntem noi osândiți a ispăși mărirea «stămoșilor noștri și jugul sub care ei plecară lumea, trăind

1) „România Viitoare” p. 14.

2) Cf. articolul meu în „Revisia Istorică” V. 1919 p. 10.

3) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 356. Cf. și *Question de Economique* p. 48 și Bolintineanu „Călătorii pe Dunăre” p. 13.

4) I. Ghica *Op. cit.* p. 417 Cf. și p. 454.

5) N. Bălcescu „Românii sub Mihai Vodă Viteazul” p. 183 și urm.

6) I. Ghica, *Amintiri din Pribegie* p. 366.

«veșnic izolați unul de altul sub un deosebit jug barbar?... O zi va veni cât de târziu, când ursitela glorioasă, ce el (Mihai «Viteazul») a visat pentru nație, până în sfârșit se vor îndeplini¹⁾. Această unitate este numită „pan românism“ și are o rațiune de a fi în lupta contra panslavismului. În această privință sunt profetice cuvintele, ce le spune în marele său articol din „România Viitoare“: «Copleșiți și amenințați astăzi de Panslavism, mâine «de Pan Germanism noi nu ne putem mântui, decât opunându-le «Pan Românismul»²⁾. Idela Națională și ideia democratică nu se despart la Bălcescu mai niciodată³⁾, deși fusese silit adesea să aleagă între amândouă⁴⁾. Fapt este că Rusia era dușmana naționalității noastre și în același timp și a democrației. Opoziția în contra Rusiei era o idee, care predomina în clasele culte ale Principatelor și în curând Eliade devine simbolul ei. La Bălcescu ea se vedește încă dela 1845 când cu complotul îndreptat și contra Rușilor, apoi în „Puterea Armată“, unde Cantemir e blamat pentru alianța cu Petre cel Mare, în articolul din «Foaia..» lui Bariț etc. În această luptă contra Rusiei toată democrația tuturor țărilor, considerată ca o singură unitate și cu un același țel general va fi alături de noi «atunci nu veți fi singuri în fața dușmanului «ci toate popoarele Europei vor alerga împrejurul nostru»⁵⁾. Această idee a luptei comune a democrațiilor de pretutindeni a fost mobilul misiunii în Ungaria.

Ideia alianței popoarelor nu era o credință generală a revoluționarilor români și sunt caracteristice cuvintele lui N. Russo inspirat de Eliad despre misiunea aceasta; «De qui aurai-t-il (Bălcescu) reçu mission de *de dégenérer la cause valaque, en «la mêlant a celle des autres peuples* et compromettant la Moldo-Valachie ainsi que la Transylvanie vis-à-vis de l'Autriche et même de la Turquie»⁶⁾. Și deoarece ce credea în această uni-

1) N. Bălcescu, „Românii sub Mihai Vodă Viteazul“ ed. 1908 p. 247.

2) *România Viitoare* p. 13.

3) El spune într-o scrisoare «Libertatea individului nu e destul, națiile vor libertate națională. I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 286.

4) În acest caz el alege naționalitatea și sacrifică democrația. *Ibid* p. 246.

5) *România Viitoare* p. 14.

6) N. Russo, *Suite ou supplément à l'histoire politique sociale par E. J. Regnault* p. 97.

tate a democrațiilor Bălcescu aștepta ajutor de la Apuseni: natural că nu de la guverne ci de la popoare căci »le roi ne lache que ce que le peuple arrache» ¹⁾ și «numai de la revoluția generală vom putea aștepta ceva» ²⁾. Alurea spunea că. «Nu mai este îndoială că toate guvernele din «Europa s'au înțeles ca să «înfrâneze dorințele națiilor, ce vor a se ridica» ³⁾. În curând va considera chiar guvernul lui Kosuth ca «un guvern» și deci trebuie a se adresa poporului unguresc el însuși. În popoare e credințelul și pentru aceasta el vede încă, cu toate deziluziile suferite, posibilitatea unei confederații cu Ungurii și Turcii⁴⁾, popoare ne slave din Orient.

Ideia aceasta de federație o dezvoltă mai ales în scrisoarea către contele Zamoyski ⁵⁾. Popoarele cari ar intra în cofederație ar fi Românii, Ungurii, Polonii, Sârbii și chiar Italienii ⁶⁾.

Piedica principală sunt Ungurii cari voesc să stârpească toate popoarele, «ce n'au putut fi asimilate nici în o mie de ani» și de aceia «stăpânirea lor a fost o agresiune» ⁷⁾. Dar el tot speră împăcarea lor prin federație ⁸⁾. Această va veni forțamente, crede el din cauza similitudinei istoriei și destinelor acestor popoare ⁹⁾. La Londra avusese chiar legături cu un comitet al popoarelor orientale, în care intrau și Rușii cu Galișin și Turci, Chiar era vorba ca Bălcescu să fie reprezentantul Românilor ¹⁰⁾.

Din credințele apusului, pe cari el le mlădia după nevoile și împrejurările de la noi, el căpătă și pentru stat principiile republicane. Am văzut cum căuta să le bazeze pe dezvoltarea istorică în «Manualul Bunului Român». În istoria lui Mihai se va ridica contra pretenției de ereditare a domnilor. Din însuși caracterul poporului nostru el crede că ne trebuie o republică

1) I. Ghica, *Amintiri din Pribegie* p. 556.

2) *Ibid.*

3) *Ibid* p. 257.

4) *România Viitoare* p. 13—14.

5) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 515 și urm.

6) *Ibid* p. 516.

7) *Ibid* p. 620 și urm.

8) *Ibid* p. 526.

9) *Ibid* p. 516.

10) *Ibid* p. 459—460.

și toți domnii cari au vrut a întemeia o dinastie «printr'o fatalitate minunată acest vis făcu să se stingă cu sunet moștenirea lui ¹⁾. Alurea el spunea că Românii sunt „o nație înăscută democratică ²⁾».

Pe acest fond de idel, cari apar în toată dezvoltarea operii sale literare Bălcescu scrie «Mersul revoluției în istoria Românilor» ³⁾.

Mărginit oarecum de condițiile în care scria ⁴⁾, el trage dovezi pentru teoriile sale din istoria noastră și pentru cea din tîrîia oară în mod filosofic el supune evoluția faptelor punctului de vedere al credințelor sale despre societate și națiune. Istoria devine astfel sub pana lui o istorie socială și el explică prin evoluțiile și luptele claselor sociale «Mersul revoluției» care trebuie înțeles în sensul de evoluția ideilor egalitare și naționale a căror progres este mersul «revoluției». Bălcescu vede astfel istoria română cu ochii cu care vedeau istoricii francezi, istoria țării lor și evoluția socială, care a dus acolo la revoluția franceză, o crede aceeași și la noi și ea ar fi dus la revoluția dela 1848. În adevăr și la noi apare pentru Bălcescu «principiul autorității», cari sunt Domnii, «ce personifică statul însuși» și «mântuie țara de anarhie» și dau românilor «demnitate și putere de a-și îndeplini misiunea în omenire» ⁵⁾, adică tocmai rolul regalității franceze de a pune capăt feudalității prin centralizare. Era prima încercare de istorie socială și ca un început trebuia să ia formele de aiurea, până să găsim forma proprie. Boerii apar: Ei sunt aceiași ca feudalii și cavalerii apusului: «Vitează, «roditoare în fapte eroice, în pilde supreme de jertfire, Boerimea «reprezintă sentimentul războinic al nației și udă cu sângele său «lanurile patriei» ⁶⁾. Această nobilime în lupta cu puterea regală: o surpă la noi spre deosebire de Apus. Acum apare caracterul

1) N. Bălcescu, *Românii sub Nihai Viteazul* p. 205. Citează pentru aceasta pe Neagoe Basarab, Mihai Viteazul, Șerban Cantacuzino, și Brâncoveanu.

2) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 355.

3) V. analiza acestui articol la *Jorga Istoria literaturii române în sec. XIX III* p. 64 și urm.

4) Ghica îi recomandă să nu manifeste idei prea anarhice. N. Carotjan *Scrisori inedite* p. 45.

5) *România Viitoare* p. 7.

6) *Ibid* p. 8.

de aristocrație apăsătoare: «o sistemă feudală, mare și monstruoasă clădire de tirani pusă una asupra alteia și toate reze-mate și apăsând pe popor, pe țăranul muncitor»¹⁾.

De sunt fanarioții în lumina acestor idei apusene? «Înăl-țarea lor are cu totul caracterul înălțării orășeniei (burgheziei) în apusul Europei»²⁾ ca și această burghezie ei dăruimă pe nobili și terfelesc puterea domnitoare. Misia Fanarului, care e «providențială» în această privință, e de a schimba «constituția medievală»³⁾. Burghezia din Franța făcuse o constituție și tre-buia găslă și o constituție a burgheziei noastre. Acum în această calitate pune reforma lui C-tin Mavrocordat⁴⁾. Dar de aci tra-gem o concluzie interesantă.

Nu această clasă: burghezia era clasa, ce trebuia să do-mine, că doar fanarioții erau simbolul ei, nici «ciocoii» urmașii lor, ci în lumina istoriei Bălcescu vede pe țărani ca singur stă-pân de drep. Această idee n'o mai regăsim nici la ceilalți Ro-mâni, nici la cei mai mulți Apuseni, ce considerau revoluția de la 1789 ca sfârșitul unei evoluții și nu cred să fie inspirat din socialism, care avea în vedere clasele industriale. La noi deci după Bălcescu, «mersul revoluției» nu se încheiase cu ridicarea burgheziei.

E o idee, pe care el *ca român* o ia din studiul istoriei și din consecvența celorlalte idei politice ale sale. Această nouă clasă va face revoluțiile succesive, ce vor îndeplini idealul lui Bălcescu pentru viitorul neamului nostru.

Ridicarea poporului e explicată istoricește prin influența literară a școalei ardelenne⁵⁾. Astfel într'o istorie, în care toate fenomenele politice și sociale se leagă printr'o legătură poate factice — Vladimirescu e un produs al acestei școli. Acesta, despre care spune frumoasele cuvinte că «după moarte umbra lui ur-mează a mătura pe Fanarioți din țară»⁶⁾, se leagă și el de re-voluțiile viitoare. O evoluție continuă a fenomenelor de ordin ideal constituie și explică mersul istoriei noastre. Repetând cele

1) *Ibid*, *ibid*.

2) *Ibid*, *ibid*,

3) *Ibid*, *ibid*.

4) *Ibid* p. 9.

5) *Ibid*, *ibid*.

6) *Ibid*, *ibid*.

din «Question Economique», el vede în revoluția dela 1848 o revoluție socială, pe când cea de la 1821 fusese de liberare politică. Și însăși literatura vremii e considerată în această evoluție ca pregătitoare și continuătoare a mișcării naționale ¹⁾, Rezumând Bălcescu spune »Statul nostru a fost deci întâi domnesc, apoi boeresc, apoi fanariotic (bürger), apoi ciocoesc (biurocratic) și acum va deveni Român, adică democratic» ²⁾. Pe lângă idela democratică e cea națională, care natural că ia forma unității naționale ³⁾. Și mai presus de aceste scopuri, ca o apoteoză a tendințelor sale este frăția, confederația națiilor democratice ⁴⁾.

Privind acest ideal către starea prezentului el nu descurajează și încheie spunând: «Nu disperați de suferință, căci suferința, știți, e condiția esențială a dezvoltării morale» ⁵⁾.

Aceste cuvinte erau parcă destinate lui însuși. După o viață de lupte și de desiluzii el se îndreaptă acum spre un mormânt în țară streină și poate că singura mângâiere este această «desvoltare morală», ce va produce jertfa lui.

După publicarea primului și singurului număr din „România Viitoare», Bălcescu se retrage din lupta politică, ce se învenina din ce în ce mai mult. Un moment numai făcu parte dintr-o comisie de propagandă cu Mălinescu și D. Brătianu ⁶⁾, care nu țină mult ⁷⁾. Bălcescu căuta numai să facă propagandă în țară cu cărțile lui „Question Economique» și mai ales „România Viitoare», destinată în special încurajării celor din țară ⁸⁾. El

1) *Ibid* p. 11.

2) *Ibid*.

3) *Ibid* p. 12—13.

4) *Ibid* p. 13.

5) *Ibid* p. 15.

6) I. Ghica *Amintiri din Pribejie* p. 549. Erau numiți „dictatori” de către nemulțumiți. C. D. Aricescu. *Correspondență secretă* III p. 8,

7) Bălcescu demisionă la 25 Noembrie 1850 și comisia se disolvă. *ibid* p. 565—566.

8) *Ibid* p. 544, 551, 564, 565 etc. Pentru străbaterea în țară a „Junimei Române”, unde Bălcescu publică „Mișcarea Românilor din Ardeal”. V. A. Ureche *Istoria Școalelor* III p. 64. Tot atunci se scrie un manifest către cei din țară semnat de Bălcescu, Rosetti, N. Golescu (*Acad. Rom foi volante, pashet VII*).

preconiza chiar o propagandă pr'n m cani ¹⁾. În scest timp are oarecari legături cu G. Bariț pentru cărți privitoare la istoria lui Mihai ²⁾. În curând, cuprins mai mult de boala sa, Bălcescu părăsește Parisul, stabilindu-se întâi la Ville d'Avray ³⁾ apoi la Hyères.

Aci lucra cu încordare la Istoria lui Mihai, încurajat fiind de Bălăceanu, sora lui Sevas^tița Bălcescu și de d-na Maria Cantacuzino ⁴⁾, cumnata lui Ion Ghica. De la dânsa ⁵⁾ avem două scrisori înfățișând starea lui Bălcescu în această epocă. Una din Noembrie 1850 către Alecsandri ⁶⁾ arată activitatea febrilă a bolnavului pentru istoria sa și puternica impresie, ce o făcea asupra ascultătorilor convorbirile lui: «Ce souvenir de ces heures de travail entre-mêlées de causeries est un des plus précieux que j'ai conservé de notre intimité fraternelle... Son esprit juste et pénétrant, son imagination ardente, son âme enthousiaste et aimante donnaient à chaque sujet un intérêt tout particulier». Întrebat e femeie prefără, el răspunde: M-me Roland, adică femeia politică, aducând aceasta politică, pentru care-și cheltuisese toată viața, până și în aspirațiile cele mai intime ale sufletului. El vorbește totuși de dorința unei vieți de familie, de care a fost atât de lipsit, de moartea, care-l va răpi înainte de a-și fi îndeplinit misiunea și se revolta contra neareptăți soartei, dar în urmă adaugă:

«Qu'importe après tout. Sa trăiască țara noastră» și distinsa doamnă care-l îngrijea și-l observa scrie: „Ce voeu résume toute sa vie».

1) I. Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 513.

2) Scrisori inedite în *Coresp. lui Bariț XIII f. 229 la Academie*.

3) I. Ghica 583 și urm.

4) *Ibid* p. 601.

5) Alecsandri n'o numește dar evident că de dânsa e vorba, deoarece din scrisorile lui Bălcescu se vedea că ea era doamna care-l însoțea la Hyères. *Ibid* p. 609-10. O scrisoare inedită a ei de care vom vorbi imediat e scrisă în același sens ca cea către Alecsandri. Ambele sunt din Hyères. Cf. și Ion Ghica *Amintiri din Pribegie* p. 570, 572, 576, 578, 579, 600.

6) V. Alecsandri *Proză* ed. 1876 p. 562-563. Alte scrisori lungi privitoare la boala lui Bălcescu scrie A. G. Golescu lui P. Bataillard la 3 Ianuar, 21 Ianuarie și 36 April 1852. (Inedite în posesia d-lui I. I. C. Brătianu).

Mai târziu, când Napoleon III dă lovitura de stat dela 2 Decembrie, apropiindu-se de coroana imperială, aceasta e o nouă lovitură pentru Balcescu, care spera numai în democrație și vede Franța însăși, țara libertății, plecându-și grumazul sub un jug, a cărui consecințe nu se putea încă prevedea. Atunci avem de la dânsul acele cuvinte de disperare dar vibrând totuși de entuziasmul primilor ani de luptă¹⁾. El plânge căderea Franței eroice sub un «jug umiliitor». suflete generoase zdrobite și rănite de moarte «văd oprind din vederca lor ziua izbândirii». Și el are dreptul să spuie «Sufletu-mi te slăvește încă înzeită libertate», pentrucă tinerețea lui generoasă fusese închinată ei. După moartea lui, ce o vede aproape, el vede în viitor o zi a «izbândirii», a libertății tuturor. «Atunci visarea vieții mele se va împlini, atunci toți Românii vor fi una, liberi și frați» și încheie cu o ultimă salutare către țara lui îndepărtată de al cărei dor murea. Aceste cuvinte din cele mai emoționate și frumoase din câte a scris, arată puternica turburare sufletească la auzul știrii loviturii de stat.

O a doua scrisoare a Mariei Cantacuzino, adresată de astădată lui A. G. Goleșcu²⁾ (22 Decembrie 1851) arată că lovitură morală produsese și o înrăutățire a boalei. Situația e îngrijitoare, doctorii cred că «tout est à craindre». După o relativă îmbunătățire a sănătății boala reveni agravându-se. „L'état moral ajoute «au malaise du patient, la vue du sang l'effraie et quelque chose «que je fasse pour remonter son courage, je ne reussis pas tous «jours à la calmer»³⁾.

Pe această doamnă, ce purta un nume mare și totuși știa să aprecieze această viață de luptă și de muncă modestă, o găsim la 1845 ajutând cu bani societatea studenților din Paris⁴⁾. În scrisoarea Elenei Filipescu cu ocazia ascunderii lui Bălcescu în codrii din Prahova, ea spune că va fi ajutat de d-na Cantacuzino, care

1) N. Bălcescu *Istoria lui Mihai și alte scrieri* ed. Odobescu, ed. II. p. XII—XIII. Data e evident, Hyères 17 Decembrie 1851 nu 1850, când Bălcescu nu era la Hyères. În scrisoare sunt reminiscențe din „Cântarea României”: „ziua izbândirii”, „fi fără de legii”.

2) Vnedită în colecția R. Goleșcu.

3) Cere lui A. G. Goleșcu să vie la Hyères „Votre présence peut avoir un effet salutaire sur le malade”. Cere să nu scrie lui Bălcescu despre boala lui „Il en a déjà l'esprit trop frappé”.

4) *Anul 1848 în Principatele Române* Vol. I. p. 81.

«est très serviable» și-i va da adăpost să se ascundă la dânsă la vie). O altă scrisoare a surorii lui Bălcescu către același A.G. Golescu *) cam obscură față, pare-se, aluzie la lovitura de stat de la 2 Decembrie, când spune că agravarea boalei se datorește «supărării sufletești». «Blestem în capul tiranului omenirii pe care dracu îl împinse tocmai acum a face această faptă». Și dânsa mai slabă decât stoicul ei frate se plânge de «fatalitatea», care îi face «să fim așa de departe de toți ai noștri și în streinătate».

O îmbunătățire temporară a sănătății lui îngăduie lui Bălcescu să meargă la Constantinopol ³⁾. Un moment el calcă la Galați pe pământ românesc ⁴⁾ sperând că îi va fi îngăduit unui muribund să-și revadă patria, dar înțeleptul guvern al lui Știrbei nu îngădui aceasta.

Reîntors la Constantinopol înainte de a pleca în Italia, el scrie acum ultima parte din fragmentara istorie, a lui Mihai Viteazul ⁵⁾ E vremea să vorbim despre această scriere, care ocupă pe Bălcescu încă înainte de 1846.

La 1847 la Palermo Alecsandri scria despre Bălcescu că lucrează la istoria lui Mihai «con amore» ⁶⁾. Bălcescu însuși spunea că «ideia lucrării, ce voi să fac mă hrănește și-mi dă viață» și arată că voia să facă cercetări de Arhive în Ungaria, Ardeal și Viena ⁷⁾. El vede la 1847 opera lui ca «o poemă istorică» ⁸⁾. Era deci o operă de concepție pur artistică. Numai mai târziu i s' adăugat introducerea filosofică ce o cunoaștem.

1) P. V. Haneș. *Studiul de literatură română* p. 57 Cf. și *Anul 1848* III p. 565. O scrisoare a ei în timpul revoluției trimisă lui Ghica la Constantinopol prin Voinescu II. Era fata generalului Mavru și soția lui Ioan Cantacuzino.

2) Pe pagina IV a scrisoarei d-nei Cantacuzino.

3) I. Ghica. *Amintiri din Priebege* p. 610. Credea că va fi acolo la 10 Mai.

4) V. Alecsandri *Prosă* ed. 1876 p. 608. El venise să vadă pe mama lui bolnavă (*Scrisoare inedită a lui A. G. Golescu lui P. Bataillard* 3/I/1852).

5) *Istoria lui Mihai Viteazul* ed. Odobescu. Introducerea editorului ed. II p. XV.

6) „*Adevărul Literar*” Anul II, 19 Iunie 1921.

7) „*Convorbiri Literare*” Anul I p. 23.

8) *Ibid.*

Introducerea e neterminată, dar pentru materia ce era să urmeze s'a păstrat planul ideilor scris de Bălcescu ¹⁾. Dacă ea nu s'ar afla în fruntea istoriei lui Mihai ²⁾ nimic, nici un indiciu nu putea dovedi că a fost scrisă pentru o astfel de destinație. La începutul primei părți a istoriei lui Mihai citim «Deschid sfânta carte în care... etc» ³⁾. Prin urmare abia acum Bălcescu «deschidea cartea și când scria aceste cuvinte în intenția lui nu era nici o introducere. Dacă examinăm introducerea însăși, vedem că ea reprezintă o scurtă privire asupra întrégii istorii române din punctul de vedere al noilor teorii sociale ale lui. Această scurtă privire nu se oprește la Mihai Viteazul ci trece și asupra lui pe scurt ⁴⁾ și merge până în epoca modernă. E învederat și din planul de care am amintit că această introducere era să fie un studiu asupra evoluției istorice și sociale a Românilor și o expunere a părerilor lui Bălcescu pentru organizarea viitoare.

Mai târziu el a adăugat această scriere deosebită ca introducere la istoria lui Mihai, care e scrisă într'alt spirit. Introducerea aceasta e destinată întâi să înlocuiască articolul «Mersul revoluției române» în «România Viitoare», dar probabil că formatul revistei nu îngădui o scriere așa de întinsă. Atunci Bălcescu o înlocui, și ca să nu-i fie munca în zadar pune scrierea cea dintâi ca introducere la istoria lui Mihai. În adevăr, într'o scrisoare a lui Bălcescu către Ion Ghica din 15 Decembrie 1849 ⁵⁾, vorbind de revista ce avea de gând să scoată, el spunea că «am început a lucra un articol introducător» și dă planul acestui articol. Dacă comparăm acest plan cu acel al introducerii la istoria lui Mihai vedem că sunt identice *cuvânt cu cuvânt*. Din citirea lucrării înșiși se vede că ea trebuie să fie locul «Mersului Revoluției». Așa, când își propune să desvolte pe scurt istoria noastră, spune : «Această ochire ne va da înțelegerea revoluțiilor ei (a națiunii române) de față și a revoluțiilor viitoare ⁶⁾».

1) Ms. Academiei No. 77 f. 1 și urm.

2) Cum e în *M-sele 77 și 79 ale Academiei*.

3) N. Bălcescu. *Românii sub Mihai Vodă Viteazul* p. 18 ed. 1908.

4) *Ibid* p. 12.

5) I. Ghica. *Amintiri din Pribegie* p. 424 și urm.

6) N. Bălcescu, *op. cit.* p. 4.

Din întinsul plan destinat acestui studiu el a dus la îndeplinire numai partea I și nici această complectă. Introducerea fiind destinată altor împrejurări e scrisă cu totul într'alt spirit decât restul lucrării. Ea se leagă în mod natural de «Question économique» de «Mersul revoluției în istoria română», cade în cercul de preocupare a în cercărilor de explicare socială a istoriei noastre, dar în plus e o vădită influență a curentului religios liberal din apus a cărui fruntaș era Laménais

Analogia cu instituțiile apusului apar și aici: Bălcescu crede că la noi există un fel de camere a Lorzilor, iar pe «jupâni» îi traduce prin «cetățeni» ³⁾. Boerii acum nu mai sunt feudali ca în «Mersul Revoluției» căci, ce e drept, nu reprezintă o clasă de cuceritori, ci sunt de aceeași obârșie ca țărani ⁴⁾. Se pstrează însă explicarea numelui de „Rumâni” ⁵⁾, are în acest caz nu mai are sens. În linii generale explica ea istoriei noastre e aceeași ca în «Mersul Revoluției», adică lupta și succesiunea claselor sociale. Și Bălcescu își dă seama că aceasta însumna ceva nou în istoriografia noastră. El zice: «Istoria noastră n'a fost sau a fost rău scrisă până acum ⁷⁾». Anumește spune că nu s'a văzut principiul în numele căruia luptau fiecare dintre partidele de la noi; principiul domnesc, cel aristocratic, etc.¹⁾. Aceste explicații forțate fac d'n Radu cel Mare un clerical, ca să facă o balanță puterii boerilor prin clasa clerului ²⁾, iar Lăoușneanu e contra clasei și principiului nobleței pentru că ucide 47 boeri ³⁾. Neaghe deasemenea un clerical, care protejează și pe boeri cont a țărănilor ⁴⁾. În luptele interne de la noi el vede o analogie cu lupta din apus dintre feudali și autoritatea centralisatoare a regilor și vede cauza căderii Românilor în izbânda feudalilor de la noi, pe când în apus a fost izbânda regilor ⁵⁾.

Deos bîrea între feudali și boeri, afară de cea pomenită mai sus, e faptul că robia țărănilor la noi e robie prin mijloace

3) *Ibid* p. 7.

4) *Ibid*.

5) *Ibid* p. 8.

6) *Ibid* p. 9.

1) Loc. cit.

2) *Ibid* p. 10.

3) *Ibid* p. 11.

4) *Ibid* p. 13.

5) *Ibid* p. 13,

economice și nu prin cucerire ¹⁾. Cu Fanarioșii, adică pentru Bălcescu burghezia, se încheie fragmentul de introducere. Aci el adaogă că luptele interne contra Grecilor în sec. XVII sunt luptele aristocrației cu burghezia ²⁾.

Aceste trei lucrări: «Question Economique», «Mersul revoluției» și «Introducerea la istoria lui Mihai» reprezintă ceva nou în istoriografia română anume prima încercare de istorie socială.

Bălcescu se dezvoltase la început cu o istorie de erudiție ca a școlii ardeleni și sub influența lui Kogălniceanu. Din studiul cronicelor și a hrisoavelor el căpătase o orientare mai sigură ca predecesorii lui, iar de la istoricii apuseni dar în special de la Cesare Cantu, istoric liberal, care în *Istoria lui universală* apărută la 1838 dă un loc așa de mare istoriei instituțiilor, căpătase predilecție pentru studiul lor. În «Introducerea la istoria lui Mihai Bălcescu citează un pasaj din Cantu numindu-l «Învățul istoric» ³⁾. Istoriografia curentă la Românii vremii era aceea a școlii ardeleni, care slăvea originea Romană. Bălcescu a fost în această privință, prea puțin influențat de această școală. Deja Kogălniceanu în discursul de deschidere a cursului său de istorie la 1843 se ridică contra «Romano-maniei», o patimă care domnește mai ales în Transilvania și la unii Munteni ⁴⁾.

Iar Bălcescu va cuteza să critice însăși epoca Romană idolul latiniștilor. Dacă păstrează criticismul lor și al lui Engel, cât era, și ne dă o istorie bogată de izvoare, el n'a putut evita unele păcate ale altei școli istorice de la noi.

Aceasta afirma fără critică, fără documente, pe baza unor vagi prezumții. Așa erau Seulescu, Asaki, Vaillant, Eliade etc.

Și așa se explică cum găsim pe Bălcescu vorbind de un stat de 12 boieri întocmit de Negru Vodă ⁵⁾, domnii Moldove stăpânesc Maramureșul ca feudă, cum stăpâneau cei din Muntenia Făgărașul ⁶⁾, Bârladul e o puternică republică comercială ⁷⁾,

1) *Ibid.*

2) *Ibid* p. 15—16.

3) *Ibid* p. 3.

4) M. Kogălniceanu. *Cronicele României* ed. II. p. XXXVIII.

5) N. Bălcescu. *Românii sub Mihai Vodă Viteazul* p. 6.

6) *Ibid* p. 183.

7) N. Bălcescu *Puterea Armată în Ist. lui Mihai Viteazul și alte scrieri publicate de Odobescu* p. 678—679.

Bulgarii sunt creștinizați de Români și în Imperiul lor cel dintâiu au regii Români¹⁾, în veacul IX Dacia era liberă și atunci se întemeiază banatul Craiovei²⁾. El se ridică însă mai sus de această și dacă în genere n'are o critică suficientă această se dorește faptul că era un auto-didact și n'avea în dosul lui o școală, ci trebuia să deschidă un drum nou. Pe de altă parte curentul poetic și eroic care lauda pe eroii neamul și produce baladele lui Bolintineanu și o parte din poeziile lui Alecsandri nu-l atinge mai de loc. Din biografiile lui istorice nici una nu e înclinată unui mare erou, iar Mihai Viteazul a fost ales din cauza că reprezenta principiul unității naționale.

Încetul cu încetul după «Puterea Armată» se face o transformare. Deja «Starea socială a muncitorilor plugari» este un început de istorie socială, dar e mai mult dorința de a scrie o istorie a plugarilor, când se scrisese atâtea ale domnilor, de cât o expunere a evoluției istorice a poporului nostru prin transformările economice ale claselor sociale.

Cu vremea însă, și aceasta e un lucru general, din cercetarea faptelor și din experiență se desprind unele principii generale, cari leagă și explică acele fapte și atunci de la cercetarea însăși a faptelor treci la cercetarea principiilor cari le guvernează, de la istorie pură treci la filozofia istoriei. S'ar părea că n'a fost vreme destulă, el moare abia la 33 ani, ca să se facă acea transformare și la Bălcescu. Însă trebuie să avem în vedere că în acest scurt timp împrejurările îl puseseră în fața unei experiențe, ce n'o avură alții în timp mult mai îndelungat și ce e mai important, e că acea experiență era tocmai de ordin politic și social. Revoluția ceruse rezolvirea atâtor probleme politico-sociale, încât o lămurire a acestor probleme era de neapărată nevoie pentru spiritul lui Bălcescu.

Astfel el începe a privi istoria română din punctul de vedere a luptei de clase sociale. Natural că acest punct de vedere subiectiv din care privia istoria, i-a fost impus de preocupările momentului, lupta de clasă, care era la ordinea zilei în toată Europa. Dar Bălcescu n'avea puțință să cunoască condițiile

1) N. Bălcescu. *Românii sub Mihai Viteazul* ed. 1908 p. 5.

2) *Ibid* 223. Ideia e luată de la Petru Maior.

speciale de dezvoltare ale Orientului și pentru istoria lui socială el împrumută dezvoltarea similară din apus așa de atrăgător studiată de Augustin Thierry¹⁾.

Precum acesta studiază istoria unei clase în «Histoire du Tiers-Etat» așa face și Bălcescu cu Istoria Muncitorilor Plugari. Influența istoriei năvălirii Normanzilor în Anglia e probabilă în explicarea dată de Bălcescu istoriei noastre prin succesiunea, claselor sociale²⁾.

Istoria socială a lui Bălcescu e un edificiu ce n'are baze solide. Faptele însăși erau departe de a fi bine cunoscute și o sinteză a lor risca mult să fie un sistem altoit pe acele fapte, decât unul rezultat din înțelegerea lor. Preocupările lui Bălcescu de a studia societățile se văd și din alte fragmente de scrieri inedite ale lui. Un fragment inedit în franțuzește «curs de drept constituțional» cercetează condițiile unei societăți și unui sat³⁾. Un alt fragment mai scurt caută principiile ce le-a adus în societate creștinismul⁴⁾. Un al treilea fragment tratează de nevoia pentru politicieni a unor principii bine înțelese pentru dezvoltarea ce vor s'o dea societății⁵⁾. Activitatea lui Bălcescu în această direcție se mai vede și din titlul cărților citite de el după cum le înseamnă în hârtiile sale⁶⁾. Dar această istorie socială nu trebuie privită numai ca o speculație a unei minți doritoare de o organizare a cugetărilor sale. Ca totă literatura noastră din acea vreme e insuflată de marele principiu a școalei ardeleni ea era

1) Acesta era bine cunoscut de istoricii noștri. Kogălniceanu îl citează la fiecare pas în introducere la cronici.

2) «Les classes supérieures et inférieures qui aujourd'hui s'observent avec défiance ou luttent ensemble pour des systèmes d'idées et de gouvernement, ne sont autres dans plusieurs pays que les peuples conquérants et les peuples soumis d'une époque antérieure». (A. Thierry *Histoire de l'Angleterre* ed. XIII p. 6.

3) După *Analele Academiei Române Tom. XIX Partea Administrativă* p; 168—69. Rezumat Ms. se află în Rusia. Bălcescu găsește condiția prosperității sociale în unitate și condiția pentru stat e unitatea de rasă, limbă, religie și cultură.

4) Ms. 82 al Academiei f. 439—40. Reprodus de L. D. Scularn în *Neamul Romanesc* (XVI 20 Mai 1921).

5) *Ibid* f. 442, Acest din urmă fragment fiind intitulat „but national-but social” este un punct din introducerea istoriei lui Mihai în a cărui plan e pomenit acest titlu.

6) De ex. „Ms. Academiei f. 59.

o armă de luptă. Istoria lui Mihai, o spune Bălcescu însuși, era scrisă «ca aducere aminte a acelor timpuri eroice să deștepte în noi simțământul dăruinței ce avem d'a păstra și d'a mări pentru viitorime această prețioasă moștenire¹⁾».

Alături de această încercare de istorie socială apare în scrisul lui Bălcescu un nou element, a cărui dezvoltare însă n'a putut fi completă. —

La începuturile sale văzusem că el lovea ca filosofii secolului XVIII în clerul care ține în întuneric poporul. Mai târziu îl vedem însă profund religios. El scria lui V. Alecsandri «Știi că eu crez tare în nemurirea sufletelor și păstrarea personalității omenesti și după moarte, fără de care nemurirea nu se poate înțelege și mi se pare absurdă»²⁾,

Deasemenea el scria lui A. G. Golescu «Dumnezeu nu ne-a crezut poate vrednici d'aceasta fericire (a jerfei viața pentru țară) «și ne-a osândit a purta crucea durerii»³⁾. Alături de această religiositate, care poate fi naturală sau decurgând poate din nenorecirile suferite, avem un element religios introdus chiar în studiile sale istorico-sociale. Într'un fragment de scriere de care am amintit, vorbește de principii creștine în societate⁴⁾ și ce e mai interesant că acestea concorda cu cele liberale. Introducerea la istoria lui Mihai conține pasaje ca acestea «Sunt optsprezece secoli și jumătate când Christos întreprinse a răsturna lumea veche civilizația păgână, ce reprezenta principiul din afara obiectiv al naturii și al silei, substituind în locu-i o altă lume, civilizație întemeiată pe principiul din launtru subiectiv, pe dezvoltarea absolută a cugetării ș'a lucrării omenesti în timp și în spațiu și prin indentitatea între esența naturii spirituale și esența naturii divine»⁵⁾ etc. sau «după ce în Evanghelie Mântuitorul ne arată legea morală absolută nemărginită»⁶⁾ la urmă explică istoria prin

1) Bălcescu *Românii sub Mihai Vodă Viteazul* p. 19.

2) *Scrisoare din Paris 1 Oct. 1847 în «Convorbiri Literare»* L. p. 21

3) *Scrisoare din Atena 15 Febr. 1849*.

4) «Il n'y a qu'une seule civilisation véritable, la civilisation chrétienne. Ce qui distingue la société chrétienne et la civilisation qui en dérive c'est le développement progressif du principe absolu de la foi évangélique, qui contient l'idée et la valeur infinie de l'homme, qui identifie l'essence de la nature spirituelle de l'homme et l'essence de la nature divine... etc Ms. 82 al Academiei f. 439.

5) N. Bălcescu *Românii sub Mihai Viteazul* p. 1 ci. cu nota precedentă.

6) *Ibid.*

Providență¹⁾: de nația care calcă voia lui Dumnezeu²⁾, decăderile popoarelor sunt „timpuri de spăsenie“, ce le suferă națiile sub legile lui Dumnezeu³⁾. „Fiecare nație are o misiune evanghelică⁴⁾ iar «Imperiul roman cade, pentru că Dumnezeu voia să schimbe fața lumii vechi»⁵⁾. Chiar în corpul istoriei lui Mihai aceste idei revin. Mihai e bătur la Mirislău prin „acea letaigie morală; ce stăpânește n intea unui om mai mare și-i întoarce toate pasurile în greșeli, când providența a hotărât surparea lui 6)».

E deci un început de istorie din punct de vedere religios. Dacă ne gândim însă că rezultatul acerteia e scopul legii divine care e «dreptate frăție»⁷⁾ devisa revoluției dela 1848 și că deci era o religiositate revoluționară în sens liberal, înțelegem originea ei. Este influența cumentului în frunte cu Laménais, care tot mai atunci stralucea în Franța. Cred că o manifestare similară care trebuie atribuită aceleiași influențe, este spiritul profetic și religios, ce se vede în unele din scrierile lui Eliade.

Istoria lui Mihai Viteazul este, cum am spus, scrisă într'un spirit deosibit de introducere, «Introducere», «Question Economique», „Mersul Revoluției» erau opere spontane, scrise în puțină vreme, fără cercetări speciale. Istoria lui Mihai nu face parte din aceleași preocupări. Teoriile sociale, explicații filosofice nu intră decât întâmplător. Bălcescu a vrut să scrie o istorie în gen antic⁸⁾; un erou principal, o scriere strălucind prin puritatea științei, o prezentare cu totul literară în paragrafe și acte înfățișând dezvoltarea dramei, în scurt o operă clasică, de unde erudiția și chestiile de critică sunt alungate în note sau cu totul, unde nimic nu trebuie să turbure curgerea senină a epopeii⁹⁾. Creace e mai

1) *Ibid* p. 2.

2) *Ibid* p. 3.

3) *Ibid*.

4) *Ibid*.

5) *Ibid* p. 4. Asemenea el spune „de atunci (dela Christos) omenirea a intrat în calea ce o duce gradat către perfecția sa „către Dumnezeu“ *idem* p. 2.

6) *Idem* p. 361.

7) *Ibid* p. 2.

8) Se știe că de tânăr se hrăise cu citirea istoricilor greci și latini. Ion Ghica. *Opere complete* III p. 381.

9) Cf. Ovid Densusianu. *Curs de literatura română* II p. 141—150 Bălcescu scria lui Ghica că prin scrierea sa va pune „bazele unității naționale“. I. Ghica *Amintiri din Pribege* p. 463.

remarcabil este stilul : fraza periodică și răsunătoare, expresiuni arhaice sau populare armonizate cu cele moderne.

Avem norocul să putem pătrunde în laboratorul, unde s'a pregătit acast stil. Anume s'a păstrat în hârtiile lui o serie de exemple, de întorsături de fraze, de proverbe, de extrase din cronici, din poezii populare, basme, cărți religioase, toate ca modele de limbă ¹⁾. E o întreagă colecție de proverbe și expresii populare românești. Dacă găsim unele cu sens istoric «Vodă da și Hâncu ba», marea majoritate n'au acest caracter. Găsim chiar expresia din «Miorița», «Tras ca prin inel» apoi proverbe cunoscute ca «Râma mică prinde peștele mare» etc. Cu ele sunt imbinat o sumă de fraze din cronicari. «Și au ales sfat acestei nevoi» «a ridica capul împotriva cuiva». Din cărți bisericești e citită «Cântarea Treptelor». Apoi cuvinte rare cu explicațiile lor «vrerea (voința) măhramă (basma) olăcariu (curier) cerbice (ceafă) «este viitor» (are să vie) etc. Dintr'un basm «Au mers până au dat cu ochii de o apă verde ce n'are mal și se întinde până dă de senin». Expresii care i-au servit la traducerea «Cântării României», «ziua izbândirei», „fii fără de legi». Idiotisme : «de flori de cuc, o gură cât o șură, mațe pestrițe» etc.

Că acestea au fost în parte întrebuințate în istoria lui Mihai e evident. Așa de exemplu «O amar mare» luat aci ca model de limbă dintr'un cronicar apare și în Istoria lui Mihai ²⁾. În genere însă Bălcescu n'a abusat de întrebuințarea acestor expresii arhaice sau populare. Aceste expresii, ce le aduna, nu erau destinate a fi puse deadreptul în Istoria lui Mihai unde nu se găsesc des, dar prin studiul cronicilor și a literaturii populare voia a-și îmbogăți limba și stilul. Uneori însă arhaisarea e voită. Așa într'un loc din manuscris el șterge «deacea» cum scrisese natural și-l înlocuiește cu «drept acela» ³⁾, Cuvinte și expresii ca «a obști» ⁴⁾, sau «a conăci» ⁵⁾, mai ales că regăsim și pe «a bivoaca» ⁶⁾, «Mihai neînspăimântatul voevod» ⁷⁾, sunt desigur

1) Ms. 82 al Acaemiei f. 435 și urm.

2) N. Bălcescu. *Românii sub Mihai Vodă Viteazul* p. 84.

3) Ms. 77 al Academiei f. 452.

4) N. Bălcescu *op. cit.* p. 276.

5) *Ibid* p. 86.

6) *Ibid* p. 139.

7) *Ibid* p. 89. Cf. și expresia «tot Ardealul era a lui Mihai deosebit numai de cetățile Hust» etc. *ibid* p. 276.

streine de limba lui obișnuită și introduse în urma acestui stadiu a limbei arhaice și populare. În mai multe locuri, citând după cronici, păstrează limba lor ¹⁾).

Alte mijloace mai sunt întrebuințate de Bălcescu pentru a-și perfecționa stilul. El voia să știe cum se scrie viața unui erou în literaturile apusene și copiază pentru aceasta pagini întregi dintr-o istorie franceză a lui Napoleon ²⁾. Prin studiul autorilor streini și a limbei noastre Bălcescu ajunge să-și formeze stilul strălucit din istoria lui Mihai. Prin munca și grija depusă această istorie devine o operă de artă, pe când celelalte scrieri ale lui erau de caracter științific-filosofic. Isvoarele sunt strânse cu atenție ³⁾. În hârtiile lui Bălcescu sunt cărți întregi copiate de mână lui. El lua cataloage de cărți vechi și însemna toate acelea, cari puteau să cuprindă vre-o aluzie la domnia lui Mihai, pe acestea le căuta în bibliotecile streine și adesea vedem că munca sa fusese zădărnică și el însemna cartea ca neconținând nimic interesant. Biblioteca lui proprie era destul de bogată, căci multe cărți vechi și rare le găsim cu mențiunea «biblioteca mea». Adesea însemna și o sumedenie de cărți, ce le întâlnea, cari aveau vre-un raport cu Românii ⁴⁾.

A fost mult criticată stăruința cu care Bălcescu căuta să arate cum cuceririle lui Mihai au fost călăuzite de ideia unități naționale. Totuși după 70 de ani, când cunoștința și înțelegerea istoriei noastre s'a luminat mult mai mult, e interesant de văzut că d-l Iorga revine la aproape aceiași ideie ca Bălcescu. Acesta spune: «Naționalitatea deși nu avea atunci acel caracter mintos ⁵⁾ și ideal, ce a dobândit în zilele noastre, dar era mult mai întinsă și puternică ca simțământ popular.

...Marea idee a unității naționale erea dar pe acele vremuri un simțământ popular». ⁶⁾.

1) De pildă *ibid* p. 143 și 176.

2) *Ms. 81 al Academiei* f. 9 verso și urm. Unele pasaje traduse în românește. Fiind vorba numai de fragmente fără legătură n'am putut afla a cui este.

3) Pentru valoarea istorică A. D. Xenopol în „*Convorbiri Literare*” XIV 1880 p. 41 și urm. Xenopol observând nepotrivirea între introducere și opera însăși caută o îndreptățire a acestei legături dintre doua părți deosebite. Am dat explicarea cea mai plausibilă mai sus.

4) Lista de cărți în *Ms. 81 al Academiei* f. 49 și urm. și *Ms. 80 f. 8 și urm.*

5) Adică derivând din rațiune nu din instinct.

6) N. Bălcescu. *Românii sub Mihai Vodă Viteazul* p. 184—185.

D-l Iorga în «Politica lui Mihai Viteazul»¹⁾, spune: «Nu că i am presupune teorii naționaliste ca acelea moderne, dar acelaș instinct, care adusesse la 1300, fără teorie, creațiunea principatului a toată Țara Românească silea pe Mihai Viteazul să considere tot așa, unitar românesc, caracterul întregi stăpâniri de moștenire și cucerire, pe care i-o dăduse o soartă, în care vedea numai o consacrare de drept²⁾».

Lucrarea întreruptă acesa nu putu fi sfârșită. La sfârșitul lui Mai 1851 Bălcescu spera s'o pue sub tipar în Mai 1852³⁾, dar în luna Noembrie a acestui an ea era departe de a fi isprăvită. Prietenii lui se interesau de mersul scrieri. C. A. Rosetti știa la 1852 de lucrarea «Istoria lui Mihai»⁴⁾. Bolintineanu care o întrebuințează în mod larg în notele istorice din «Călătorii pe Dunăre» o citează și la 1856⁵⁾. La 1857 ziarul „Concordia” anunța publicarea unei biblioteci istorice „format mare ca acela al Panteonului lui Firmin Didot”. Subscrierile se primeau la cumnatul lui C. A. Rosetti, Eringham Grant, «care se va înțelege cu un librar cunoscut din Párs sau Londra pentru tipărire». Volumul IV a bibliotecii trebuia să conție: «Croniclele Românilor și Mihai Viteazul de N. Bălcescu»⁶⁾. Totuși acest proiect nu fu dus la îndeplinire. După publicarea unui fragment în «România Viitoare» a lui V. Alecsandri⁷⁾, apoi alttele mai întinse în «Revista Română», apáru abia la 1877 ediția completă a Academiei sub îngrijirea lui Al. Odobescu.

1) Iași, 1918.

2) *Op. cit.* p. 12—13.

3) I. Ghica. *Amintiri din Pribegie* p. 606.

4) *Scrierile lui C. A. Rosetti publicate de fiul său Vintilă. I. Rusia* p. 141. Pentru data scrierii p. 152. D asemenea același citat în *Scrieri din tinerețe și exil* vol. II p. 92.

5) M. B... *L'Autriche, la Turquie et les Moldo-Valaques* Paris 1856 p. 20. Același în *Les Principautés roumaines* 1854 p. 53 Voinescu II *Nicolae Bălcescu* p. 4 face un desiderat pentru publicarea operei.

6) „*Concordia*” I 1857 p. 8.

7) Fragmentul «Răsvan Vodă» era să se publice în Februar 1852, când Bălcescu era în viață, dar censura suprimă revista ini Alecsandri. Ea nu putu apare de cât la 1855. N. Cartoian „*O revistă literară în 1851 în Floarea Darurilor*” I 1913 p. 14 și urm.

E probabil că boala agravându-se, Bălcescu n'a putut continua Istoria lui Mihai după plecarea din Constantinopol. La 10 Octombrie era la Malta, iar la 15 pleca din Neapole spre Palermo, unde-l cheamau amintirile plăcute a petrecerii lui acolo cu câțiva ani înainte ¹⁾. Acolo el moare pe la 29 Noemarie 1852 ²⁾ Bălcescu rugase pe stăpânul birului să facă un inventar din manuscrisele și hârtiile sale și le sigilă la consulatul otoman din Palermo. I se aduce un preot grec și fără nici un fel de delir, fără cea mai mică agonie moare ³⁾. Testamentul său în limba italiană lasă legatar pe Ion Ghica ⁴⁾. Mormântul lui a fost de curând descoperit la Palermo ⁵⁾.

Moartea lui Bălcescu fu un doliu dacă nu a națiunii întregi care nu ajungea însă să-și cunoască oameni mari, dar pentru toți acei ce reprezentau lupta pentru o viață nouă și conștiință a neamului nostru. Tot ce era mai distins în cultură și minte luminată închină versuri sau cuvinte de amintire acelui, ce murea ca un martir, după ce trăise ca un erou. V. Alecsandri îi închină, una din cele mai frumoase poezii ale lui, «Bălcescu murind» și mai multe articole asupra vieții lui ⁶⁾. Ion Ghica scrie cu o mână de prieten întotdeauna iubitoare, dară nu întotdeauna sigură, amintirile unei lungi prietenii ⁷⁾ I. Voinescu II. care nici el nu era să-și mai revadă țara, câteva luni după moartea lui Bălcescu îi

1) Datele în Ion Ghica. *Amintiri din Pribegie* p. 611, 613 și 614.

2) Voinescu II., *Nicolae Bălcescu* p. 2 spune că după o scrisoare primită din Palermo data morții e 28 Noembrie. Data e 29 Noembrie, e data testamentului. Această dată a morții e admisă și de N. Iorga. *Istoria literaturii române în sec. XIX* vol. II p. 85 și de Ov. Densusănu. *Curs de literatura română* II p. 128. Cf. și Tocilescu, *Nicolae Bălcescu* p. 47 (după Voinescu). U. de Marsillac în „*La voix de la Roumanie*“ anul IV p. 19—20. Data de 30 Noembrie 1852.

3) Voinescu II, *loc. cit.*

4) *Atheneul Român* I 352 și urm. Un testament politic n'a existat Tocilescu (p. 38) a fost indus în eroare de Cesar Boliac, care publică în «*Buciumul*» 1863 p. 472 fragmente din scrisoarea lui Bălcescu lui A. C. Golescu sub titlu fals de testament politic.

5) Al. Isăceanu. *La tomba di Nicola Balcescu* în „*Romania*“ Roma 20 Octombrie 1921.

6) V. Alecsandri *Proză ed.* 1879 p. 549 și urm. și „*Convorbiri Literare*“ X 1876—7 p. 139 și urm.

7) I. Ghica. *Opere Complete* III p. 378 și urm. Cf. și *ibid* „*Dernière occupation des principautés danubiennes par la Russie*, Paris 1853 p. 77.

scrie biografia ¹⁾). G. Crețeanu, un poet apreciat în vremea lui, scrie în amintirile lui versuri cam lungi și monotone ²⁾). D. Bolintineanu îl socotește ca «una din acele inteligențe superioare «menite să faurească o națiune, el își petrecu tinerețea în exil «pentru că și-a iubit prea mult patria, și a murit departe de «dânsa pe pământ strein, fără a putea s'o revadă. Și totuși speranța de a călca din nou pământul natal era singurul lucru care-l mai lega de viață» ³⁾).

În sfârșit Grigore Gănescu, care a însemnat ceva pe vremuri în presa franceză, socotește pe Bălcescu singura excepție a literaturii noastre din vremea lui, care să se poată compara cu literaturile apusului. «Il a des connaissances solides, des pensées «profondes, un enthousiasme qui enflamme, une sérénité qui charme, «une docteur qui ravit, un respect pour la vérité qui fait le mieux «possible parler les faits les embellit, leur donne une évidence «qui interesse et attendrit... son tombeau sur une plage étrang- «gère, loin de sa patrie n'en est pas moins arrosé des larmes «de ses compatriotes et entouré des témoignages de leur regrets. «Si non pouvions trouver quelque part une consolation de cette «perte douloureuse, ce serait dans la lecture de l'oraison funèbre «que I. Voinesco ⁴⁾ a consacrée à la mémoire de ce beau talent «frappé d'une mort si prématurée. Le mânes du jeune écrivain «ont du être satisfaits de cet hommage suprême. Bien meriter «de Balcesco c'est nous donner à nous mêmes plus que nous «ne pourrions prétendre» ⁵⁾).

Dacă adăogăm acestor mărturii și pe a aceea a lui Michelet ⁶⁾ înțelegem că la moartea lui, N. Bălcescu a început a fi înțeles și jertfa lui trebuia să dea roade pentru desvoltarea viitoare a neamului.

— SFARȘIT —

1) Nicolae Bălcescu 1853, 4 pagini un exemplar în Ms. 4077 al A-
cademiei.

2) «Concordia» I 1857 p. 15.

3) D. Bolintineanu. *Les principautés roumaines*. Paris 1854 p. 52-53.

4) E vorba de scrierea lui asupra lui Bălcescu ades citată.

5) Gr. Gănescu *La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour. Son avenir Bruxelles 1855* p. 120—121. O notiță în amintirea lui Bălcescu mai scrie
la 1863 și U. de Marsillac în „*La voix de la Roumanie*“ IV p. 19—20.

6) Vezi mai sus.

Tipărirea acestei lucrări a fost integral subvenționată de D-nu
Radu N. Mandrea, strănepotul scriitorului **Niculae Bălcescu**

Pretul Lei 30